

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»

Διπλωματική εργασία

«Εκφάνσεις του ποινικού Καταργητισμού

στις κατευθύνσεις των διεθνών οργανισμών για την ποινική πολιτική»

“Expressions of penal abolitionism

in the guidelines of international organizations on penal policy”

Γαρυφαλλος Άγγελος-Ισίδωρος

3222M012

Αθήνα, 2025

Τριμελής Επιτροπή:

Γεώργιος Νικολόπουλος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Βασιλική Βλάχου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Νικόλαος Κουλούρης, Αναπληρωτής Καθηγητής Δημοκρίτειου

Πανεπιστημίου Θράκης

Copyright © Άγγελος-Ισίδωρος Γαρύφαλλος, 2025

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω κατά πρώτον τον Επιβλέποντα Καθηγητή κ. Νικολόπουλο Γεώργιο, για την δυνατότητα που μου πρόσφερε ως προς την υλοποίηση διπλωματικής με το παρόν θέμα, τον χρόνο και κόπο που δαπάνησε καθ' όλη την διάρκεια της συγγραφής, καθώς και για τον σεβασμό που αντιμετώπισε κάθε απορία ή προβληματισμό μου. Επίσης πολλές ευχαριστίες στην Καθηγήτρια κ. Βλάχου Βασιλική και τον Καθηγητή κ. Κουλούρη Νικόλαο, ως μέλη της Τριμελούς Επιτροπής για τις διορθώσεις και τα σχόλιά τους.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, που αποτέλεσε και αποτελεί στήριγμα σε κάθε προσωπικό μου βήμα. Ιδιαίτερες ευχαριστίες στην Αφροδίτη που παραδόξως συνεχίζει να λειτουργεί ως πηγή έμπνευσης ακόμη και εδώ.

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	4
Περίληψη	6
Abstract	7
Εισαγωγή	8
Μέρος Α. Καταργητισμός	11
A.1. Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης- Θεωρία	15
A.1.1. Ποινικές Θεωρίες	16
A.1.2. Νόμος	19
A.1.3. Αφανής εγκληματικότητα	23
A.1.4. Ορολογία	25
A.2. Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης- Εφαρμογή	31
A.2.1. Μονομέρεια ανάγνωσης συγκρούσεων	31
A.2.2. Πολυπλοκότητα οργάνωσης	34
A.2.3. Ουδετεροποίηση	36
A.2.4. Λειτουργοί του νόμου	38
A.2.5. Ιδανικό θύμα	40
A.2.6. Ιδιοκτησία των συγκρούσεων	42
A.3. Φυλακές	46
A.3.1. Βιομηχανία δημιουργίας φυλακών	46
A.3.2. Κοινωνικός θάνατος	48
A.3.3. Χρόνος εντός των φυλακών	51
A.3.4. Οικονομική εκδικητικότητα	53
A.4. Επέκταση ποινικού ελέγχου	59
A.5. Οικονομία και Καταργητισμός	61
A.6. Εναλλακτικά είδη κοινοτήτων	63
A.7. Συμπεράσματα	77
Μέρος Β. Ποινική πολιτική σε Κείμενα Διεθνών Οργανισμών	83
B.1. Διαμεσολάβηση	83
B.1.1. Συμβούλιο της Ευρώπης	83
	4

B.1.2. Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών	91
B.1.3. Συμπεράσματα	94
B.2. Κοινωνικά μέτρα και ποινές	97
B.2.1. Συμβούλιο της Ευρώπης	97
B.2.2. Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών	107
B.2.3. Συμπεράσματα	116
B.3. Φυλακές	118
B.3.1. Συμβούλιο της Ευρώπης	118
B.3.2. Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών	126
B.3.3. Συμπεράσματα	133
Τελικά συμπεράσματα	136
Βιβλιογραφία	141
Παράρτημα	145

Περίληψη

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί η διερεύνηση της απήχησης των θέσεων του ποινικού Καταργητισμού στη διαμόρφωση των κατευθύνσεων για την ποινική πολιτική που εκπονούνται από διεθνείς οργανισμούς με σχετική αρμοδιότητα (Ο.Η.Ε., Συμβούλιο της Ευρώπης).

Ξεκινώντας με την κριτική ανασκόπηση της εξέλιξης του ποινικού Καταργητισμού από τις απαρχές μέχρι τις σημερινές εκδοχές του, επιχειρείται η ανάλυση και ανασύνθεση των θέσεών του μέσα από την κατηγοριοποίησή τους, το βαθμό εφαρμογής τους και, τέλος, αναφορικά με το σημείο που επικεντρώνεται περισσότερο ο Καταργητισμός - δηλ. το θεσμό της Φυλακής - ερευνώντας τις σχετικές προτάσεις για το μετασχηματισμό του σύγχρονου Συστήματος Απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης.

Στην συνέχεια εξετάζονται ο τρόπος και ο βαθμός στον οποίο μπορούν να εντοπισθούν επιδράσεις του ποινικού Καταργητισμού στις σύγχρονες τάσεις διεθνοποίησης της Αντεγκληματικής πολιτικής. Για το σκοπό αυτό εφαρμόζεται η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου σε προγραμματικά κείμενα διεθνών οργανισμών (συγκεκριμένα: του Συμβουλίου της Ευρώπης και του Ο.Η.Ε.), ενώ αντικείμενα ανάλυσης αποτελούν οι τρεις βασικές θεματικές στις οποίες διαπιστώνεται επίδραση (διαμεσολάβηση - κοινοτικά μέτρα και ποινές - συνθήκες κράτησης) και ο τρόπος που αυτή εκδηλώνεται. Απώτερος στόχος είναι να αναδειχθεί η σημερινή δυνατότητα ανάπτυξης των καταργητικών θέσεων στο διεθνές περιβάλλον.

Λέξεις-Κλειδιά: Ποινικός Καταργητισμός, Φυλακή, Κοινοτικά μέτρα και ποινές, Διαμεσολάβηση, Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, Συμβούλιο της Ευρώπης

Abstract

The subject of this thesis is the investigation of the influence of penal abolitionist positions on the shaping of penal policy guidelines, developed by international organizations with relevant jurisdiction (e.g. United Nations, Council of Europe).

Beginning with a critical review of the development of penal abolitionism from its origins to its contemporary forms, we attempt an analysis and synthesis of its various strands, categorizing them based on their theoretical foundations, their realistic applicability, and, finally, their main focus, namely, the institution of prison. Particular emphasis is placed on examining possible abolitionist proposals for transforming the modern criminal justice system.

Subsequently, we explore how and to what extent the influence of abolitionist ideas is identified in current trends toward the internationalization of criminal policy. To this end, content analysis is applied to policy documents issued by international organizations (namely, the Council of Europe and United Nations). The analysis focuses on three thematic areas where such influence can be detected and the manner in which it is manifested: Mediation - Community Sanctions and Measures - Detention Conditions. The ultimate aim is to highlight the current potential for the development of abolitionist positions within the international context.

Keywords: Penal Abolitionism, Prison, Community Sanctions and Measures, Mediation, United Nations, Council of Europe

Εισαγωγή

Ο Ποινικός Καταργητισμός μπορεί να ιδωθεί και ως ένα σύμπλεγμα ιστορικά αλληλοδιαχομενων αιτημάτων που αποσκοπούν στην μείωση του πόνου που προκαλεί η διαχείριση των συγκρούσεων από το ποινικό σύστημα. Τα αιτήματα αυτά διαφέρουν κατά τόπο και χρόνο, αλλά ευρύτερα μπορούν να συνοψισθούν στο αίτημα κατάργησης της δουλείας, που εξελίχθηκε σε αίτημα κατάργησης της θανατικής ποινής και μετουσιώθηκε στην σύγχρονη εποχή στο αίτημα κατάργησης των φυλακών.

Το γεγονός πως τα σύγχρονα καταργητικά κείμενα αναφέρονται ως επί το πλείστον στην κατάργηση των φυλακών, δεν αναιρεί το γεγονός πως η θανατική ποινή παρότι έχει καταργηθεί στο μεγαλύτερο μέρος των χωρών του «Δυτικού κόσμου», συνεχίζει να επιβάλλεται. Η χρήση της θανατικής ποινής, δεν στερεί όμως από τον Ποινικό Καταργητισμό, την δυνατότητα στις χώρες που εκείνη έχει καταργηθεί και αντικατασταθεί ολικά από την στερητική της ελευθερίας ποινή, το καταργητικό αίτημα να αναπροσαρμόζεται σε μια εκ νέου κατάργηση, αυτή την φορά των σωφρονιστικών καταστημάτων. Ο Ποινικός Καταργητισμός, βρίσκεται σε συνεχή αλληλεπίδραση με το εκάστοτε εφαρμοσμένο ΣΑΠΔ, και εκφράζεται διαφορετικά σε κάθε περίπτωση, αλλά είτε το εκάστοτε αίτημά εκφραζόταν με την κατάργηση της δουλείας, είτε με τη κατάργηση της θανατικής ποινής, είτε της φυλακής, αποτελούσε πάντα μια ιστορικά ειδικευμένη διατύπωση του ίδιου πνεύματος, ενός πνεύματος “μακράς θρησκευτικής και ανθρωπιστικής παράδοσης ανεκτικότητας” (R. Van Swaaninghen. 1992:775), ασύμβατης με την αντιμετώπιση του ανθρώπου μόνο ως απλώς μέσου και όχι ποτέ ως αυτοσκοπού¹.

Μέσω της δουλείας, οι δούλοι λειτουργούσαν ως ένα οικονομικό μέσο για τέρψη άλλων. Μέσω της θανατικής ποινής, ο θάνατος των καταδικασμένων ως μέσο επιβεβαίωσης της αδυναμίας βελτίωσης του δράστη (θεραπευτική λειτουργία ποινής, αποτυχία ειδικής πρόληψης) και ταυτόχρονα ως μέσο της επιβεβαίωσης της

---

¹ “πράττε έτσι ώστε να χρησιμοποιείς την ανθρωπότητα, τόσο στο πρόσωπό σου όσο και στο πρόσωπο κάθε άλλου ανθρώπου, πάντοτε συγχρόνως ως σκοπό και ουδέποτε απλώς και μόνον ως μέσον” Kant E. “ΘτΜτΗ”, παρ. 429, σελ. 76

απόλυτης ορθότητας και ισχύος του νόμου (επιτυχία γενικής πρόληψης). Για τους τελευταίους λόγους υπάρχει ακόμη -κατά τον Καταργητισμό- ο θεσμός της φυλακής όπως και το ποινικό σύστημα, και για τους ίδιους λόγους υποστηρίζεται πως η φυλακή πρέπει να καταργηθεί και το ποινικό σύστημα να ακρωτηριαστεί, και αναπόφευκτα να εξελιχθεί σε κάτι νέο που θα κάνει το παλιό να φαντάζει ως de facto καταργημένο. Γι' αυτό και ο Καταργητισμός μάχεται για την επαναεπιβεβαίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και όχι μόνο για την κατάργηση των φυλακών (Karagiannidis Χ. 1991:5).

Βέβαια, τα αιτήματα του Καταργητισμού δεν περιορίζονται στην θεματολογία του ΣΑΠΔ. Σε μια κοινωνία που συμπεριφέρεται σε κάθε άνθρωπο, νομικά και οικονομικά, μόνο ως μέσον και ποτέ κι ως αυτοσκοπό, η βελτίωση του ΣΑΠΔ, μετατοπίζει το πρόβλημα αλλά δεν το εξαλείφει. Γι' αυτό και αρκετοί υποστηρικτές του Ποινικού Καταργητισμού υιοθετούν τη σοσιαλιστική οικονομική σκέψη, για μετεξέλιξη της οικονομίας σε μια δομή που θα συμπεριφέρεται στον άνθρωπο ως αυτοσκοπό. Το αν ο Σοσιαλισμός είναι η μόνη οικονομική δομή που θα μπορούσε να το καταφέρει ή έστω αν είναι καν ικανή να το καταφέρει, δεν είναι ζήτημα της παρούσης εργασίας, αλλά δεν παύει και αυτή η οπτική της προσπάθειας των υποστηρικτών του Καταργητισμού να αποσκοπεί στην συνολική βελτίωση της ανθρώπινης ζωής όπως η κριτική του Καταργητισμού προς το ποινικό σύστημα.

Ο Καταργητισμός, αυτός ο "ιδεολογικός παρίας" όπως αντιμετωπίζεται ακόμη και εντός της Κριτικής εγκληματολογίας (Karagiannidis Χ. 1991:5), συνοψίζει τις προτάσεις του στα λεγόμενα "Πέντε D" (Βιδάλη Σ. 2017:22): Α) Απονομιμοποίηση (Delegalization) του κράτους ως εντολοδόχο για την επίλυση της σύγκρουσης, Β) Απομάκρυνση από την Ποινική διαδικασία (Diversion) και δημιουργία μη-ποινικών εναλλακτικών, Γ) Αποφυλακοποίηση (Decarceration) και ενίσχυση άλλων μορφών ποινής, Δ) Αποκατηγοριοποίηση (Decategorization) των δραστών σε βαθμίδες επικινδυνότητας και Ε) Αποεπαγγελματοποίηση (Deprofessionalization) των τομέων που λειτουργούν εντός του ΣΑΠΔ, με την αποστέρηση της αποκλειστικότητάς που έχουν να επιλύουν κάθε σύγκρουση. Κατά Δημόπουλο Χ., τα αιτήματα των υποστηρικτών του Καταργητισμού θα μπορούσαν να συνοψισθούν διαφορετικά, στις εξής κατηγορίες: Απεγκληματοποίηση, Αποποινικοποίηση, Κατάργηση των κλειστών

χώρων κράτησης και τέλος την κατάργηση της πολιτικής του ποινικού δικαίου (Δημόπουλος Χ. 1990:29επ.).

Οι προτάσεις του Καταργητισμού για τη μεταρρύθμιση του ποινικού συστήματος, έχουν κατακριθεί ως αποσπασματικές (Δημόπουλος Χ. 1990:40). Όμως η κριτική τους δεν είναι καθόλου αποσπασματική. Αντιθέτως κρίνουν εξ ολοκλήρου το ΣΑΠΔ ως μια διαδικασία που καταστρατηγεί το δικαίωμα προστασίας της αξιοπρέπειας του προσώπου, ώστε όχι μόνο να μην επιλύει, αλλά και να ενισχύει τις κοινωνικές ανισότητες (Δημόπουλος Χ. 1990:21). Αυτό βέβαια δεν αναιρεί τον προβληματισμό, πως ο αποσπασματικός χαρακτήρας παραμένει στις καταργητικές προτάσεις για το τί θα οικοδομηθεί πάνω στα ερείπια της κυρίαρχης ιδεολογίας του ΣΑΠΔ, αυτής της “Ποινικής Βαστίλης” που τόσο προσπαθούν να αλώσουν.

Κατά Mathiesen, η καταργητική θεωρία πρέπει να παραμένει στην μορφή του «Ημιτελούς»². Όσο ο Καταργητισμός ακολουθεί πιστά αυτήν την προτροπή του Mathiesen, και δεν εμφανίζεται η βούληση δημιουργίας μια συνεκτικής πρότασης για τη δημιουργία ενός συνεπούς συστήματος επίλυσης των συγκρούσεων, το μόνο που μπορούμε να κάνουμε είναι να δημιουργήσουμε ένα καταργητικό σκιαγράφημα για τις προοπτικές του. Γι’ αυτό και στην παρούσα εργασία θα προσπαθήσουμε μόνο να δείξουμε επιμέρους σημεία του Καταργητισμού, προσπαθώντας να ελαχιστοποιήσουμε τα “λογικά άλματα” που θα συνδέουν αυτές τις σκέψεις σε μια αδιάρρηκτα ενιαία πρόταση.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας θα επιχειρηθεί η αναφορά σε επιμέρους αποσπάσματα κειμένων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και του Συμβουλίου της Ευρώπης, με σκοπό να εντοπίσουμε τυχόν ομοιότητες και διαφορές με την Καταργητική οπτική, καθώς και εν δυνάμει προτάσεις ενίσχυσης μιας τέτοιας σύνδεσης.

---

² “Unfinished” «Το ξένο και προτεινόμενο μήνυμα, πάντως, είναι ατελές υπό την έννοια πως δεν έχει δοκιμαστεί ακόμη, όπως επίσης ότι οι επιπτώσεις του δεν έχουν αποσαφηνιστεί ακόμη.» (Mathiesen T. 2016:50)

Μέρος Α. Καταργητισμός

Ιστορική αναδρομή

Ο Ποινικός Καταργητισμός, όπως προείπαμε, είναι στιγμιαία αποτύπωση ενός κινήματος που ξεκίνησε με αίτημα την κατάργηση της σκλαβιάς, μετέπειτα της θανατικής ποινής, και πλέον, την κατάργηση των φυλακών και ελαχιστοποίηση του ΣΑΠΔ. Ως θεωρία, ο Καταργητισμός εμφανίζεται για πρώτη φορά στη Γερμανία την περίοδο 1780-1890 με αίτημα τη νομική κατάργηση της δουλείας, ενώ ακολούθησαν αιτήματα καταργητισμού των δασμών, του χρήματος, των συνόρων, της μισθωτής εργασίας κ.ο.κ (Δημόπουλος Χ. 1990:11). Ως όρος, πρωτοεμφανίζεται πάλι στον Γερμανικό χώρο, όταν “Νομοθετικοί”³ και Καταργητιστές αντιμάχονταν μεταξύ 1870 και 1930 ως προς το ζήτημα της πορνείας, όπου οι πρώτοι ζητούσαν αυστηρό έλεγχο (Scheerer S. 1986:8), σε αντίθεση με τους Καταργητιστές που θεωρούσαν πως ο αυστηρός έλεγχος έμμεσα θα προωθούσε την πορνεία, μια κατάσταση εκμετάλλευσης των γυναικών (R. Van Swaaningen 1989:239). Την ίδια περίοδο, το 1865 στις ΗΠΑ, το αίτημα της κατάργησης της δουλείας, κατακτάται με την εισαγωγή της 13ης τροπολογίας στο Σύνταγμα⁴.

Μετά από την επιτυχή απελευθέρωση των σκλάβων -τουλάχιστον στον δυτικό κόσμο- το ενδιαφέρον μετατοπίστηκε τον 19ο αιώνα, στην κατάργηση της θανατικής ποινής, που πλέον έχει καταργηθεί στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης πλην της Λευκορωσίας και της Ρωσικής ομοσπονδίας. Στις ΗΠΑ σε 27 πολιτείες από τις 50 ισχύει ακόμη η θανατική ποινή, ενώ η αμερικανική μορφή του Ποινικού Καταργητισμού ισχυρίζεται πως ο θεσμός τους φυλακής και της θανατικής ποινής αποτελούν κληρονομιά του τρόπου σκέψης του θεσμού της δουλείας (Davis A. 2008:53). Βλέπουμε πως και το ευρωπαϊκό και το αμερικάνικο ρεύμα αντιμετωπίζουν τη δουλεία, τη θανατική ποινή αλλά ακόμα και τη φυλάκιση ως αποκυήματα της ίδιας νοοτροπίας.

---

³ Reglementarists

⁴ “ούτε η δουλεία, ούτε η ακούσια υπηρεσία, εκτός κι αν ασκείται ως ποινή του εγκλήματος εκ του οποίου ο συμβαλλόμενος θα πρέπει να έχει καταδικαστεί δεόντως, δεν πρέπει να υπάρχει στις Ηνωμένες Πολιτείες”

Στην Ευρωπαϊκή ήπειρο, η πρώτη προσπάθεια θέσπισης ενός οργανισμού με καταργητικά αιτήματα, υπήρξε στην Σουηδία. Το 1966 στο Strömsund δημιουργήθηκε το “Κοινοβούλιο Κλεφτών”⁵. Σε αυτή την εκδήλωση, συμμετείχαν δικηγόροι, κοινωνικοί λειτουργοί και ψυχίατροι μαζί με πρώην κρατουμένους, δίνοντάς τους την ευκαιρία να απευθυνθούν σε επαγγελματίες που σχετίζονται με το ΣΑΠΔ, ως προς τα βιώματά τους κατά την έκτιση της στερητικής της ελευθερίας ποινή και ποιες μεταρρυθμίσεις θα πρότειναν οι ίδιοι. Το αποτέλεσμα αυτής της εκδήλωσης, ήταν μια ουσιώδης κριτική (Δημόπουλος Χ. 1990:23). Από αυτήν την εκδήλωση δημιουργήθηκε και η σουηδική οργάνωση KRUM.⁶ Στο ξεκίνημα, η KRUM επικεντρώθηκε περισσότερο στην αλληλεγγύη στους αποφυλακισθέντες παρά στην ποινική μεταρρύθμιση, φιλοξενώντας και βοηθώντας αποφυλακισμένους κατά την αποφυλάκισή τους (Mathiesen T. 2016:74). Ως προς τις προτάσεις της KRUM, ο Mathiesen αναφέρει πως στην προσπάθειά τους να περιορίσουν τους νομικούς επαγγελματίες (δικηγόρους, εισαγγελείς και δικαστές) από την απόλυτη εξουσία που είχαν στην μεταχείριση και καταδίκη των κατηγορουμένων, προτάθηκε σαν λύση εκείνοι να περιοριστούν στο ζήτημα περί ενοχής ή αθώωσης του κατηγορουμένου, ενώ το είδος και η ισχύς της ποινής θα αποφαιζόταν από κοινωνιολόγους και ψυχολόγους. Ευτυχώς -για τον ίδιο-, η πρόταση αυτή δεν ευοδώθηκε, καθώς συνειδητοποίησαν πως δεν θα έχουν όφελος εάν δημιουργήσουν νέες μορφές ελέγχου, όπως η προτεινόμενη (Mathiesen T. 2016:75).

Τα επόμενα δύο χρόνια δημιουργήθηκαν αντίστοιχοι οργανισμοί, στη Δανία το 1967 η KRIM⁷ και στην Φιλανδία η ομόσημη KRIM⁸, μαζί με το «Κίνημα του Νοέμβρη»⁹ το 1968, με τη βραχύβιά του δράση να λήγει το 1971. Το κίνημα του Νοέμβρη επικεντρώθηκε σε πολιτικά αιτήματα, με αποτέλεσμα να ασχολείται μόνο μερικώς με τις συνθήκες έκτισης ποινών στις φυλακές (Mathiesen 2016:77). Παρ’ ολ’ αυτά το Κίνημα του Νοέμβρη μπόρεσε να εξασφαλίσει τη βελτίωση των συνθηκών

---

⁵ Parliament of Thieves

⁶ “The National Swedish Association for Penal Reform”

⁷ “The Association for a Humane Penal Policy”

⁸ “The Association of Prisoners”

⁹ “November Movement”

στις φυλακές (Ikronwosa E, and Richard S.J. 2012) με μέτρα όπως η έκδοση βιβλίου με διηγήσεις κρατουμένων σχετικά με το πώς βίωσαν τον εγκλεισμό τους, που βοήθησε στο να γίνουν γνωστά τα προβλήματά τους στο ευρύτερο κοινό. Η έτερη φιλανδική οργάνωση, η KRIM, επικεντρώθηκε στην παροχή βοήθειας για φυλακισμένους και αποφυλακισθέντες. Πρότεινε -μέσω ηθικής επιχειρηματολογίας- τον εξανθρωπισμό του επιπέδου διαβίωσης εντός των φυλακών αλλά και τη δημιουργία πολιτιστικών προγραμμάτων (Δημόπουλος Χ. 1990:27), σημείο που την έκανε να διαφέρει από τις άλλες σκανδιναβικές οργανώσεις, που δεν έθεταν τον πολιτιστικό παράγοντα ως αίτιο εγκληματογένεσης ή επανένταξης.

Συμπληρώνοντας τη σκανδιναβική περιοχή, το 1968 δημιουργήθηκε στην Νορβηγία η KROM¹⁰. Για αυτούς, η βαρύτητα του λόγου των κρατουμένων για τη μεταρρύθμιση του ΣΑΠΔ ήταν τέτοια, που από το ενδεκαμελές της διοικητικό συμβούλιο, τα πέντε μέλη ήταν αποφυλακισμένοι, με τα υπόλοιπα έξι επιστημονικό προσωπικό (Δημόπουλος Χ. 1990:25). Κατά τη λειτουργία της, πέτυχε την κατάργηση μέτρων όπως οι υποχρεωτικοί οίκοι εργασίας και τη μείωση φυλακών ανηλίκων. (Δημόπουλος Χ. 1990:26). Η KROM επικεντρωνόταν επιζητούσε όχι μόνο κατάργηση του ποινικού δικαίου, αλλά και κατάργηση του καπιταλιστικού τρόπου οργάνωσης της νορβηγικής κοινωνίας. (Δημόπουλος Χ. 1990:35).

Ακολούθησαν δημιουργίες οργανώσεων όπως η KRAK στη Γερμανία τη δεκαετία του 1980, που ενώ είχαν μια πρόσκαιρη επιτυχία στην συνένωση διαφορετικών οργανώσεων, δεν κατάφεραν ούτε να τις συνενώσουν ουσιαδώς, διατηρώντας έτσι το KRAK σε μια πλατφόρμα ανταλλαγής απόψεων, που δεν κατάφερε να μετεξελιχθεί το θεωρητικό της υπόβαθρο σε κινηματική πρακτική, με αποτέλεσμα να αφομοιωθούν από το κόμμα των Πρασίνων και μέσα στον κυκεώνα των αιτημάτων ενός πολιτικού φορέα, τα καταργητικά αιτήματα να περάσουν στο παρασκήνιο (Andenaes K. & Papendorf K. 2024:195).

Κατά τη δεκαετία του 1980, οι αρνητικές πολιτικές των υποστηρικτών του Καταργητισμού ως προς την ποινική πολιτική, μεταλλάσσονται σε ευρύτερες θετικές κοινωνικές πολιτικές που έχουν ως σκοπό να απαλύνουν και να αντισταθούν στην

---

¹⁰ "The Norwegian Association for Penal Reform"

καπιταλιστική οικονομία και τα αποτελέσματά τους στην κοινωνία (Δημόπουλος Χ. 1990:18) ερχόμενες πιο κοντά στην νορβηγική οπτική.

Ο Καταργητισμός εξελίχθηκε σε ευρύτερο κίνημα κατάργησης των φυλακών, στο 1ο συνέδριο του ICOPA¹¹ στο Τορόντο το 1983, μιας οργάνωσης που είχε ως σκοπό τον συντονισμό ανθρώπων που υποστήριζαν την κατάργηση των φυλακών (R.Van Swaaningen. 1992:764). Το 1983 στο 9ο Διεθνές συνέδριο Εγκληματολογίας, ήταν η πρώτη φορά που οι Εγκληματολόγοι συγκεκριμένα, αυτοχαρακτηρίστηκαν ως «Καταργητιστές» (Karagiannidis Χ. 1991:7), αν και σε περιοχές όπως η Ολλανδία, ο όρος χρησιμοποιούταν ήδη για να ορίσει το σύνολο των Κριτικών εγκληματολόγων, και αυτό διότι με τη σειρά του ο όρος “κριτική εγκληματολογία” χαρακτήριζε εκείνη την εποχή το σύνολο των εγκληματολόγων, από τη στιγμή που όλα τα εγκληματολογικά ρεύματα ασκούσαν κριτική στις κυρίαρχες ποινικές θεωρίες (R. Van Swaaningen. 1992:773). Η σύνδεση Κριτικής εγκληματολογίας και Καταργητισμού ήταν αναμενόμενη, καθώς ο Καταργητισμός, μαζί με τον Αριστερό Ρεαλισμό, αποτέλεσαν προσπάθειες απάντησης εκεί που η Κριτική Εγκληματολογία αδυνατούσε (R. Van Swaaningen. 1992:773). Η διαφοροποίηση των δύο, έγκειται στο ότι ενώ ο Αριστερός Ρεαλισμός προσπάθησε να δημιουργήσει μια «σοσιαλιστική ποινική πολιτική, εκείνος (ο Καταργητισμός) θεωρεί ως αναπόφευκτη την κατάργηση του εγκλήματος και την εγκληματολογίας ως βιώσιμων κατασκευών» (Cohen S. 1986:3).

Το 1972, στην Φλωρεντία δημιουργήθηκε το EGDSC¹², φορέας που είχε ως σκοπό «να δημιουργήσει ένα πλαίσιο επικοινωνίας μεταξύ κοινωνικών επιστημόνων πέρα από τα εθνικά σύνορα» (EGDSC 1975), πλαίσιο που ομοιάζει με αυτό του γερμανικού KRAK, αλλά αυτήν τη φορά σε πανευρωπαϊκό επίπεδο και συνεχίζει να λειτουργεί έως της ημέρας μας.

---

¹¹ International Conference on Prison Abolition

¹² European Group of Deviance and Social Control

A.1. Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης- Θεωρία

Υποστηρίζεται πως η εξέλιξη της ποινικής νομοθεσίας αποτελεί ένδειξη εξευγενισμού (Hulsman L. 1986:63), και πράγματι έχουμε καταλήξει σε μια αντίληψη που υποστηρίζει πως το ποινικό δίκαιο είναι ένα φιλελεύθερο ανάχωμα προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων, μιας μορφής “Magna Carta” του εγκληματία (Μυλωνόπουλος Χ 2020:49).

Ήδη ξεκινούν οι καταργητικές αντιρρήσεις, πως στην πράξη οι μορφές γραπτού δικαίου, αποτελούν αντανάκλασεις της κρατικής οπτικής και συμφερόντων (Christie N. 1986c:95). Είναι το κράτος που ψάχνει κάθε ευκαιρία να μας πει τί είναι λάθος και τί σωστό (Christie N. 1986b:4). Όπως θα δούμε ο Καταργητισμός δεν αντιτίθεται στην ύπαρξη νομοθεσίας, ούτε στον σκοπό της χρήσης της για «προβληματικές καταστάσεις»¹³, γιατί ο νόμος δεν παύει να είναι τίποτα περισσότερο από ένας γραπτός κανόνας που προκαθορίζει και την αντίστοιχη θεσμική αντίδραση σε περίπτωση παραβίασής του, γεγονός που δεν ενέχει τίποτα απαραίτητα καταδικαστέο.

Εκεί που αντιτίθεται ο Καταργητισμός, είναι στην διαβάθμιση που ο ποινικός νόμος προσφέρει, αρχικά διακρίνοντας συγκεκριμένες συγκρούσεις (ποινικές) από άλλες (αστικές, διοικητικές), επακόλουθα στην διαφορετική μεταχείρισή τους, που με τη σειρά τις οδηγεί αναπόφευκτα σε μη αποτελεσματική επίλυσή τους. Όχι απαραίτητα επειδή η αστική αντίδραση είναι αποτελεσματική εκεί που η ποινική δεν είναι, αλλά επειδή το Ποινικό δίκαιο εκ φύσεως αντιμετωπίζει πράξεις με μεγαλύτερη ηθική απαξία, όπου μια αναποτελεσματική ποινική αντίδραση μπορεί να προκαλέσει μεγαλύτερη βλάβη και από την ίδια την απαξιωμένη πράξη. Το πρόβλημα, κατά τον Καταργητισμό, δεν έγκειται στον τομέα δικαίου που αντιμετωπίζει την κάθε παραβατική πράξη, αλλά στο γεγονός ότι στις θεωρίες που θεμελιώνουν το ποινικό δίκαιο υπερισχύει το αίσθημα τιμωρητικότητας, σε αντίθεση με τομείς όπως το αστικό δίκαιο.

---

¹³ όρος που προτάθηκε από τον Louk Hulsman ως αντικατάσταση του όρου “έγκλημα” (Hulsman L. 1997a:151) βλ. Κεφ. Α.1.4

A.1.1. Ποινικές Θεωρίες

Η λειτουργία του ποινικού νόμου διακρίνεται σε γενική και ειδική πρόληψη. Η γενική πρόληψη υφίσταται ως γενική αρνητική πρόληψη, ως φόβος ότι ο πόνος της ποινής θα υπερκαλύψει την ευχαρίστηση που θα προσφέρει η παράβαση του νόμου και άρα θα αποτρέψει την παραβίασή του εξαρχής (Μυλωνόπουλος Χ. 2020:74), ενώ η θετική γενική πρόληψη αποσκοπεί στην επιβεβαίωση της ισχύος του νόμου, αφότου αυτός παραβιαστεί (Μυλωνόπουλος Χ. 2020:75). Ο κανόνας, η παραβίασή του αλλά και η ποινή, συμβολίζουν κάτι. Η παραβίαση του κανόνα δηλώνει αμφισβήτηση, έναν αντίλογο στον λόγο του κανόνα και η ποινή επεμβαίνει και κοινωνεί στους πολίτες, ότι ο κανόνας διατηρεί την ισχύ του και πως «αυτό που ισχυρίζεται ο δράστης είναι άνευ σημασίας» (Jakobs G. 2005: 869). Κρίνοντας τον δράστη ένοχο και επιβάλλοντάς του ποινή, προστατεύεται η κανονιστική βεβαιότητα του κανόνα, δηλαδή προστατεύεται η δήλωση πως ο κανόνας συνεχίζει να είναι σε ισχύ (άρα και πρέπει να εξακολουθούν να προσανατολίζονται οι πολίτες βάσει αυτού) και ταυτοχρόνως τιμωρείται εκείνος που επιχείρησε να πλήξει την κανονιστική βεβαιότητα του κανόνα, παραβιάζοντάς τον (Jakobs G. 2000:5).

Από την καταργητική οπτική, η θεωρία περί γενικής πρόληψης, χρησιμοποιείται ως αυταπόδεικτη από το ΣΑΠΔ (Mathiesen 2006:56). Όταν οι παραβιάσεις αυξάνονται, θεωρείται πως απαιτείται αυστηροποίηση των ποινών, και όταν μειώνονται οι παραβιάσεις, πως η θεωρία δουλεύει. Εναπόκειται σε όσους αμφισβητούν αυτήν τη σύνδεση μεταξύ αυστηρότητας ποινών και ποσοστού εγκληματικότητας στο να αποδείξουν τους ισχυρισμούς τους και όχι σε όσους υπερασπίζονται τη σύνδεση, κι όταν αμφισβητείται τελικά, οι υποστηρικτές της, χρησιμοποιούν πάντα ακραία επιχειρήματα της ολοκληρωτικής αποδοχής ή απόρριψης της θεωρίας της γενικής πρόληψης (Christie N. 2007a:31). Τα δεδομένα αυτά (η αποτροπή και τα εγκληματικά δεδομένα) μπορούν όντως να συνδέονται, και η αποτροπή που οι ποινικές θεωρίες επικαλούνται να αποδεικνύεται από τις στατιστικές, αλλά αυτό δεν σημαίνει πως η σχέση αιτίου-αιτιατού θα υφίσταται πάντοτε (Mathiesen 2006:56), καθώς οι παραβάτες μπορεί να αλλάξουν εγκληματικό πεδίο (Christie N. 2007a:29). Ανεξαρτήτως όμως της πιθανής σύνδεσης ποινικών θεωριών και εγκληματικών στατιστικών, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι για τους

Καταργητιστές τα στατιστικά Εγκληματικότητα είναι ολοκληρωτικά αμφισβητήσιμα¹⁴, αν και αυτό παραδόξως δεν αναιρεί την παραδοχή ότι για τον Καταργητισμό η γενική πρόληψη σε γενικές γραμμές είναι αποτελεσματική (Christie N. 2007a:30).

Παρ' όλ' αυτά η κριτική του Καταργητισμού ως προς τη θεωρία της γενικής πρόληψης συνεχίζεται, μέσω του ισχυρισμού, πως χρησιμοποιεί ως μέσο πρόκλησης φόβου όσους συλλαμβάνει και καταδικάζει. Χρησιμοποιεί ανθρώπους που βρίσκονται τις περισσότερες φορές σε μειονεκτική θέση -είτε οικονομικής είτε κοινωνικής είτε εκπαιδευτικής μορφής- για να αποτρέψει άλλους ανθρώπους των ίδιων κοινωνικών τάξεων με αυτούς, από τη ροπή στο έγκλημα (Mathiesen T. 2006:76), χωρίς καν να είμαστε σίγουροι ότι μπορούν όλοι οι άνθρωποι να μάθουν από τα λάθη άλλων (Christie N. 2007a:30), ενώ στα βαρύνουσας απαξίας εγκλήματα, η αποτροπή έχει αποδεδειγμένα μικρή αποτελεσματικότητα (Mathiesen T. 2006:62).

Η ειδική πρόληψη από την άλλη, έχει ως στόχο την κοινωνική επανένταξη του δράστη (Μυλωνόπουλος Χ. 2020:76), υποστηρίζοντας την εξατομίκευση της ποινής με σκοπό τη βελτίωσή του. Επιτυγχάνεται μέσω της διαδικασίας της επανένταξης, με πρώτο προβληματισμό -από Καταργητική οπτική- πως ο καταδικασμένος δεν ξεχνά ότι ξεκινά την προσπάθεια επανένταξης με αποκλειστικά δική του ευθύνη, και για την πράξη για την οποία καταδικάστηκε, και για το πόνο που προκάλεσε η φυλάκιση και τη δυσφήμιση που του επέφερε η φυλάκισή του, αλλά και για την επιτυχία της επανένταξης του ιδίου (Mathiesen T. 2006:28). Δηλαδή, για οποιαδήποτε αποτυχία βαρύνεται αποκλειστικά ο ίδιος, ενώ την επιτυχία της διαδικασίας της επανένταξης την επιμερίζεται μαζί με το ΣΑΠΔ ως αποτέλεσμα συλλογικού κόπου.

Ως προς την ίδια τη διαδικασία, η επανένταξη διαδραματίζεται μέσα από τέσσερις κατευθύνσεις, την εργασία, το σχολείο, τη ηθική επιρροή και την πειθαρχία (Mathiesen T. (2006:32), χωρίς κατά τους προηγούμενους αιώνες να βρεθεί κάποιος τρόπος διαφορετικός από αυτούς τους τέσσερις (Mathiesen T. 2006:41). Όπως θα δούμε και στο κεφάλαιο για τις φυλακές, είναι κοινά αποδεκτό στην Καταργητική θεωρία, ότι η ειδική πρόληψη δεν μπορεί να μπορεί να επιταχθεί από τα

---

¹⁴ Βλ. Κεφ. Α.1.3

σωφρονιστικά ιδρύματα, παραμένοντας ως νεκρό ευχολόγιο. Οι υπότροποι εξάλλου, κατά τον Καταργητισμό ίσως θα έπρεπε να τιμωρούνται ηπιότερα κι από τους δράστες που καταδικάζονται για πρώτη φορά, διότι σε αυτούς ήδη έχει επιβληθεί πόνος μέσω της στερητικής της ελευθερίας ποινής και ο πόνος αυτός αποδείχθηκε αναποτελεσματικός (Ruggiero V. 2013:100 αναφορά σε πρόταση N. Christie).

Ο ηθικός προβληματισμός της μεταχείρισης των προσώπων μόνο ως μέσα και όχι ως σκοποί, υφίσταται από κοινού στις θεωρίες της γενικής και ειδικής πρόληψης. Και η θεωρία της αποτροπής -που επιτυγχάνεται μέσω της γενικής πρόληψης, αλλά η θεωρία τη θεραπείας -που συνεχίζει να υφίσταται εν μέρει μέσω της ειδικής πρόληψης-, έχουν ως κοινό τη χειριστικότητα έναντι των προσώπων που αφορούν. Όταν «η θεραπεία αποσκοπεί στο να αλλάξει τον εγκληματία· η αποτροπή προσπαθεί να αλλάξει τη συμπεριφορά των άλλων ανθρώπων» (Christie N. 2007a:28), και αν υπολογίσουμε πως εμπειρικά δεν έχει αποδειχθεί πως όσοι λειτουργούν σύννομα το κάνουν λόγω της αποτροπής της ποινής του νόμου, με τη ίδια νοοτροπία κι όσοι παραβιάζουν τον νόμο δεν το κάνουν επειδή είναι ήσσονος αξίας η υποτροπή. Έτσι η αποτροπή καταλήγει «να γίνεται χρήσιμη μόνο για όσους τη χρειάζονται λιγότερο» (Scott D. 2018:90).

A.1.2. Νόμος

Πέρα από τις θεωρίες που καθορίζουν τη λειτουργία της ποινής, κριτική από τον Ποινικό Καταργητισμό υφίσταται και η έννοια του νόμου. Η ισότητα που αντιπροσωπεύει ο νόμος υποκρύπτει μια περιορισμένη αντίληψη της πραγματικότητας με σκοπό την ομοιομορφία καταστάσεων και προσώπων που θα καταστήσει διαχειρίσιμες τις εκάστοτε συγκρούσεις από το ΣΑΠΔ (Hulsman L. 1997a:84), αποκλείοντας έτσι τη διαφορετικότητα (Ruggiero V. 2013:106). Όταν τα πραγματικά περιστατικά μετατρέπονται σε νομικές πράξεις, ο άνθρωπος και τα πραγματικά περιστατικά μπαίνουν σε δεύτερη θέση (Hulsman L.1997:85) και απογυμνώνονται από συστατικά στοιχεία τους.

Αυτή η ανισότητα του νόμου μπορεί να γίνει πιο εμφανής όταν ασχοληθούμε με τη δομή της Δικαιοσύνης. Κατά Christie, διακρίνεται σε Δικαιοσύνη με οριζόντια και κάθετη δομή (Christie N. 2010:75). Η Δικαιοσύνη με κάθετη δομή είναι εκείνη που πρέπει να αντιμετωπίζει όλες τις παρόμοιες περιστάσεις με τον ίδιο τρόπο. Για να το κάνει αυτό, αφαιρεί από αυτές οτιδήποτε είναι διαφορετικό μέχρι να απομείνουν μόνο τα κοινά τους χαρακτηριστικά. Ως παράδειγμα ο Christie αναφέρει τον Μωσαϊκό νόμο. Σίγουρα ούτε στο «ου φονεύσεις» μπορούμε να διακρίνουμε τις διαφορές μεταξύ ανθρωποκτονίας (Άρθρο 299 ΠΚ) και υποβοήθησης σε αυτοκτονία (Άρθρο 301 ΠΚ), ούτε στο «ου κλέψεις» μπορούμε να δούμε πόσο σημαντική παραβίαση είναι στο αδίκημα της υπεξαίρεσης μεγάλου χρηματικού ποσού (Άρθρο 374 ΠΚ) και στο αδίκημα για κλοπή ευτελούς αξίας (Άρθρο 377 ΠΚ), κι αν το σύγχρονο ποινικό σύστημα έχει καταφέρει να κάνει διακρίσεις που η Παλαιά Διαθήκη δεν έκανε, κατά τον Καταργητισμό ακόμη και αυτές οι κατηγοριοποιήσεις συγχέουν διαφορετικές καταστάσεις, απότοκο της μετατροπής τους σε «νομικές πράξεις». Διότι σε κάθε παράβαση δεν υπάρχει μόνο η παράνομη πράξη, αλλά και ένας θύτης και ένα θύμα με τα δικά τους βιώματα που θα έπρεπε -κατά τον Καταργητισμό- να λαμβάνονται περισσότερο υπόψιν όσων επιδιώκουν την επίλυση της σύγκρουσης.

Κάθε δικαστική απόφαση λαμβάνεται με βάση ένα κώδικα επικοινωνίας, και όταν είναι ο ποινικός, πρέπει καθορίσουμε ποια είναι τα στοιχεία που καθιστούν μια πράξη αξιόποινη, καθώς και ποια άλλα στοιχεία πρέπει να συμπεριληφθούν για την εκτίμηση της βαρύτητας του αξιόποινου της πράξης. Και ο Ποινικός Κώδικας και κάθε

νομικός κώδικας, αποσκοπεί στην εξουδετέρωση του δεύτερου χαρακτηριστικού που διακρίνει τη Δικαιοσύνη με οριζόντια δομή από εκείνη με κάθετη δομή, δηλαδή του ποιος καθορίζει τι είναι σχετικό με την εκάστοτε υπόθεση. Παραδείγματος χάριν μέχρι τον ΠΚ του 2019, ως ελαφρυντικό λογιζόταν ο πρότερος έντιμος βίος του κατηγορουμένου, ενώ μετά από το 2019 ο πρότερος σύννομος βίος. Πλέον λαμβάνεται υπόψιν μόνο η ύπαρξη λευκού ποινικού μητρώου για την παροχή ελαφρυντικού χωρίς να απαιτούνται περαιτέρω στοιχεία για το εάν ο βίος του ήταν ηθικά σύννομος με βάση τις κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις, μειώνοντας έτσι περαιτέρω, σύμφωνα και με την αιτιολογική έκθεση¹⁵ τους παράγοντες που μπορεί να λάβει υπόψιν ένα δικαστήριο για την έκδοση απόφασης, προκαθορίζοντας όσο δυνατόν περισσότερο τί μπορεί να γίνει αποδεκτό από το δικαστήριο, προτού καν ξεκινήσει η διαδικασία.

Αντίθετα, η Δικαιοσύνη με οριζόντια δομή, δεν έχει προκαθορισμένο τι είναι σχετικό και τι όχι με την υπόθεση. Σε κάθε περίπτωση, σε κάθε διαφορετική σύνθεση έδρας, κάτι μπορεί να είναι σχετικό ή να μην είναι. Η έννοια της σχετικότητας εδώ δεν είναι αντιστρόφως αντίθετη με εκείνη της Δικαιοσύνης με κάθετη δομή. Δηλαδή το να περιορίζουμε τα δεδομένα που λαμβάνουμε υπόψιν στα απολύτως αναγκαία, χάνοντας πολύτιμες πληροφορίες για την εκάστοτε σύγκρουση, δεν διορθώνεται με το να λαμβάνουμε υπόψιν τα πάντα. Στη Δικαιοσύνη με οριζόντια δομή, το κριτήριο δεν είναι η εφαρμογή ενός συνόλου οδηγιών και κανόνων, αλλά ποιος είναι ο αποτελεσματικότερος τρόπος για την επίλυση της σύγκρουσης. Και αυτό δεν επιτυγχάνεται με μια δογματική ανάγνωση νόμων, αλλά με μια ελεύθερη ερμηνεία της σύγκρουσης με δημιουργία συμβιβασμών όπου απαιτείται. Η ανάγκη επίλυσης, καθώς και το γεγονός πως όλοι, αντίδικοι, θεατές και δικαστές, μόλις λήξει η

---

¹⁵ α. Στην περ. α' αντί του απροσδιόριστου κριτηρίου της «έντιμης» ζωής υιοθετήθηκε το δεκτικό βεβαίωσης της «νόμιμης» ζωής. Στο κράτος δικαίου ο πολίτης είναι ελεύθερος να διάγει, όπως ο ίδιος κρίνει, εφόσον δεν παραβιάζει επιτακτικούς ή απαγορευτικούς κανόνες δικαίου. Όταν δεν έχει διαπράξει αξιόποινη πράξη ή έχει καταδικαστεί για ελαφρό πλημμέλημα, είναι ανεπίτρεπτο να ελέγχεται η κατά το Σύνταγμα (άρθρο 9 παρ. 1 εδ. β') «απαραβίαστη» προηγούμενη ατομική και οικογενειακή του ζωή. Το δικαστήριο δικαιούται να ελέγξει μόνο τις περιστάσεις τέλεσης της αξιόποινης πράξης.

διαδικασία θα συνεχίσουν να ζουν στην ίδια κοινότητα, να εμπορεύονται και να κοινωνικοποιούνται μεταξύ τους, δημιουργεί την προοπτική ούτως ώστε η επίλυση να βελτιώνει κι όχι να δυσχεραίνει την περαιτέρω συμβίωση. Και αυτή η ανάγκη, δημιουργεί στην Δικαιοσύνη με οριζόντια δομή την εξής επίπτωση: Όταν η απόφαση λαμβάνεται τοπικά και με την επιλογή του τι είναι σχετικό ή όχι με την υπόθεση, ένα αίτημα που αναδύεται αβίαστα είναι η επανόρθωση του δράστη στο θύμα, κάτι που θάβεται επιμελώς όταν η απόφαση λαμβάνεται από κάποια απομακρυσμένη εξουσία με προκαθορισμένα όρια και με επιδίωξη που δεν είναι άλλη από την επιβολή πόνου, όπως είναι στην Δικαιοσύνη με κάθετη δομή (Christie N. 2010:75-76). Η διαδικασία της Δικαιοσύνης με οριζόντια δομή είναι σχετική, διότι ο στόχος είναι η συνέχεια της αρμονικής συνύπαρξης εντός της κοινότητας για όλους, και ανάλογα με την εκάστοτε περίπτωση, αυτή η αρμονία επιτυγχάνεται διαφορετικά. Ο Καταργητισμός οραματίζεται μια «ποινική αποκέντρωση» σε τέτοιο βαθμό που θα επανάφερε στις σύγχρονες κοινωνίες την Δικαιοσύνη με οριζόντια δομή, η οποία θα μας εξανάγκαζε de facto να μην συνεχίζουμε να εξαλείφουμε παράγοντες που συνέβαλαν στην δημιουργία μιας σύγκρουσης, καθώς εάν ληφθούν υπόψιν, μπορεί να φανούν χρήσιμοι ως προς την εύρεση ενός αποτελεσματικότερου τρόπου επίλυσης της σύγκρουσης.

Βέβαια, πρέπει αναφερθεί πως και ο Ποινικός Καταργητισμός αντιμετωπίζει εμπόδια στην εφαρμογή εναλλακτικών του ΣΑΠΔ προτάσεων, διότι ακόμη κι αν ξεφύγουμε από την μεταχείριση των συγκρούσεων από το ΣΑΠΔ ως μια μορφή δικαιοσύνης με κάθετη δομή και ακολουθήσουμε καταργητικές προτάσεις που συγκλίνουν με την μορφή της δικαιοσύνης με οριζόντια δομή οι οποίες επιλύουν τις παραβάσεις σε ένα συμμετοχικό πλαίσιο, δράστη-θύματος και κοινωνικού περιβάλλοντος χωρίς τη συμμετοχή του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, θα αντιμετωπίσουμε ανισότητα ισχύος μεταξύ των αντιδίκων (Hulsman L. 1997a:192 υποσημείωση 37), είτε είναι οικονομικής είτε κοινωνικής ή άλλης μορφής. Η διαφορά κατά τον Καταργητισμό έγκειται στο ότι, ενώ και η καταργητική πρόταση και το σύγχρονο ΣΑΠΔ βιώνουν από κοινού το πρόβλημα ανισότητας ισχύος μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών, στο υπάρχον καθεστώς του ΣΑΠΔ η ανισότητα ισχύος που μπορεί να προϋπάρχει ανάμεσα στους αντιδίκους, ενισχύεται μέσα από την «ισότητα» που προσπαθεί να δημιουργήσει ο νόμος. Η απαλοιφή παραγόντων που

συνέβαλαν στην δημιουργία της σύγκρουσης μπορεί να έχει εξίσου βλαβερά αποτελέσματα στην επίλυσή της, όπως και η τυχόν επιρροή ενός αντιδίκου στον άλλον, εκμεταλλευόμενος την οικονομική ή κοινωνική του δύναμη. Έτσι, η συνδιαλλαγή εκτός ΣΑΠΔ, από μια μορφή Δικαιοσύνης με οριζόντια δομή, εντός μιας γειτονιάς, μιας κοινότητας, ενός δήμου αποτελεί το μέρος της λύσης και όχι το σύνολο αυτής. Χρειάζεται να εμπλουτιστεί και με άλλους παράγοντες για να μειωθεί πραγματικά αυτή η «ανισότητα ισχύος» (Hulsman L. 1997a:193 υποσημείωση 37).

A.1.3. Αφανής εγκληματικότητα

Ένα επιχείρημα που κατά τον Καταργητισμό αμφισβητεί τη λειτουργία των θεωριών της γενικής πρόληψης αλλά και την επιτυχία του ΣΑΠΔ, είναι η ύπαρξη της αφανούς εγκληματικότητας. Οι αστυνομικές στατιστικές μέσω των οποίων γνωρίζουμε την «φαινομένη εγκληματικότητα» (Δασκαλάκης Η. 1975:370) περιλαμβάνουν και υποθέσεις που δεν θα τεκμηριώσουν δικογραφία και θα μπουν στο αρχείο από τον Εισαγγελέα, αλλά και υποθέσεις που θα βγει αθωωτική ετυμηγορία στο δικαστήριο (Hulsman L. 1997a:169).

Επίσης είναι σημαντικό να αναφερθεί πως ένα πραγματικό περιστατικό μπορεί να αναλυθεί σε πλείστες νομικές πράξεις (Hulsman L. 1997a:169). Παραδείγματος χάριν εάν μετά από διάπραξη κλοπής ενός αυτοκινήτου, ο δράστης του προκαλέσει και φθορές, τα άρθρα που αντιστοιχούν στα πραγματικά περιστατικά είναι και της κλοπής (Άρθρο 372 ΠΚ) αλλά και της φθοράς ξένης περιουσίας (Άρθρο 378 ΠΚ) κάτι που είναι σωστό, διότι πρέπει να τιμωρηθεί ο κατηγορούμενος -εάν όντως είναι υπεύθυνος- και για τις δυο παραβάσεις, όμως δεν είναι δυο διαφορετικά περιστατικά, αλλά ένα. Ως αποτέλεσμα, εάν λάβουμε υπόψιν τις αστυνομικές στατιστικές για να υπολογίσουμε την εγκληματικότητα, λαμβάνουμε ένα μεγαλύτερο αριθμό περιπτώσεων από όσες έχουν ασχοληθεί οι αστυνομικές αρχές. Παράλληλα όμως, αυτός ο αριθμός δεν μπορεί να χαρακτηριστεί αντιπροσωπευτικός όταν για εγκλήματα γενετήσιας ελευθερίας ή μικροκλοπών, υπολογίζεται πως υποεκπροσωπούνται στα επίσημα στατιστικά, ενώ σε αδικήματα όπως της ανθρωποκτονίας, πιστώνεται απόλυτος βαθμός αντιπροσώπευσης στις επίσημες στατιστικές αναφορές.

Ο σκοτεινός αριθμός της εγκληματικότητας είτε αποτελεί μεγάλο όγκο είτε μικρό του συνόλου των παραβάσεων που διαπράττονται, κατά τον Καταργητισμό, αναιρεί την οντολογική υπόσταση του «εγκλήματος» (Hulsman L 1997:112) και αν δεν υπάρχει οντολογική πραγματικότητα του «εγκλήματος» δεν υπάρχει ούτε του «θύτη», ούτε του «θύματος» (Hulsman L. 1986:66). Είναι ο περιορισμένος αριθμός πληροφοριών σε ένα κοινωνικό σύστημα που ανοίγει την πιθανότητα μια πράξη να χαρακτηριστεί ως «έγκλημα» (Christie N. 2010:5), αν και για ορισμένες περιπτώσεις

και κάτω υπό ορισμένες προϋποθέσεις, ο χαρακτηρισμός «έγκλημα» μπορεί να χαρακτηριστεί κατάλληλος (Christie N. 2010:7).

Τέλος, να τονίσουμε ότι η ύπαρξη του σκοτεινού αριθμού, δεν αποτελεί πρόβλημα για τον Καταργητισμό. Προβληματικές καταστάσεις που δεν έχουν καταγραφεί και αντιμετωπισθεί από το ΣΑΠΔ, δεν σημαίνει πως έχουν απαραίτητα μείνει άλυτες (Huisman L. 1997b:8). Αλλά φυσικά ούτε αυτό μπορεί να επιτρέψει τον καθησυχασμό, διότι το μόνο συμπέρασμα που μπορούμε να βγάλουμε είναι πως η σύνδεση των στατιστικών εγκληματικότητας με την αποτροπή μέσω της απειλής της ποινής βασίζεται σε σαθρά θεμέλια.

A.1.4. Ορολογία

Κατά τον Καταργητισμό, ο παράγοντας που θεμελιώνει αυτήν την τιμωρητική αντίληψη του ποινικού συστήματος, είναι ο τρόπος αντίληψης της πραγματικότητας, ο οποίος επηρεάζεται από την ορολογία που χρησιμοποιούμε για να ορίσουμε την πραγματικότητα.

Ένα κλασικό κείμενο που ασχολείται με τις λέξεις είναι ο πλατωνικός διάλογος «Κρατύλος». Στον διάλογο λαμβάνουν μέρος τρία πρόσωπα, ο ομώνυμος Κρατύλος, ο Ερμογένης και ο Σωκράτης. Ο Κρατύλος υποστηρίζει πως υπάρχει μια φυσική ορθότητα στην χρήση των ονομάτων για κάθε πράγμα. Ο Ερμογένης βρίσκεται στον αντίποδα θεωρώντας όλα τα ονόματα ως τεχνικώς συμβατικές κοινωνικές κατασκευές (Taylor A.E 2014:109). Ο Σωκράτης καταλήγει με τον ισχυρισμό πως υπάρχουν ορισμένα πράγματα που δεν επιδέχονται μεταβολών όπως, η Αρετή κ.ο.κ. Ο πραγματικός σκοπός αυτού του διαλόγου δεν είναι η προέλευση των λέξεων, αλλά η αποδόμηση του σοφιστικού ισχυρισμού πως οι σοφιστές μπορούσαν να «διδάξουν την αρετή» (Taylor A.E 2014:124).

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε με την ίδια μέθοδο, πως ο Καταργητισμός καταλογίζει στους υπέρμαχους του ΣΑΠΔ, πως μέσα από τις λέξεις προσπαθούν «να διδάξουν την πραγματικότητα». Εδώ οι λέξεις είναι κοινωνικές κατασκευές όπως ισχυριζόταν ο Ερμογένης, αλλά ο κάθε χαρακτηρισμός κουβαλά μια αξίωση να εμφανίζεται ως ένα είδος αρχέγονης, φυσικής και αναντίρρητης, ηθικής κρίσης. Ένας νομικός όρος μπορεί να είναι τεχνητός, αλλά έχει υποκαταστήσει την ανάγκη για θέαση της πραγματικότητας, την ανάλυσή της, την αμφισβήτησή της και την εν δυνάμει αλλαγή της. Η ανάγκη για γνώση είναι τέτοιας σημασίας, που όπως ανέφερε ο Νίτσε, «καλύτερα μια οποιαδήποτε ερμηνεία παρά καμία» (Nietzsche F. 1989:61), και η ορολογία του Ποινικού δικαίου δεν προσφέρει μια οποιαδήποτε ερμηνεία, αλλά την επίσημη κρατική ερμηνεία. Μια ερμηνεία που προσπαθεί να ταυτίσει τη θεολογική παντοδυναμία του θεϊκού λόγου με τον λόγο του ποινικού δικαίου (Hulsman L.1997:117), που προσπαθεί να οραματιστεί ένα «Θεϊκό» Ποινικό δίκαιο

στα χνάρια του πλατωνικού θείου, ανεπηρέαστου από ηδονές και λύπες.¹⁶ Ως προς τις ηδονές έχει καταφέρει τα μέγιστα, αλλά χωλαίνει στις λύπες που αντίθετα προσφέρει αφειδώς.

Για να επανέλθουμε στην δύναμη της ορολογίας, όπως απέδειξε και ο Σωκράτης στους συνομιλητές του, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για το ίδιο πράγμα ως κατάλληλο ένα όνομα, όμως ταυτόχρονα θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε και κάποιο άλλο. Σημασία κάθε φορά έχει η αιτιολογία της επιλογής μας. Παραδείγματος χάριν, οι άνθρωποι έχουν την τάση προτιμούν μη συναισθηματικά φορτισμένες λέξεις για να ουδετεροποιούν συναισθηματικά φορτισμένες καταστάσεις (Christie N. 2007a:13). Με αυτόν τον τρόπο μπορούν να υπομείνουν τις καταστάσεις αυτές και να διέλθουν χωρίς να επηρεαστούν ή έστω, να την ελαχιστοποιήσουν. Για να επηρεαστεί βέβαια το συναισθηματικό αποτύπωμα μιας κατάστασης μέσω ουδετεροποιημένων λέξεων, σημαίνει πως είμαστε πιο κοντά στις λέξεις απ' ότι στις καταστάσεις. Διότι, εάν είμαστε άμεσοι θεατές μιας κατάστασης ή ακόμη περισσότερο συμμετέχοντες σε αυτήν, καμία λέξη, καμία ανάλυση ή αιτιολόγηση δεν μπορεί να ελέγξει τα συναισθήματα που προκαλεί η κατάσταση αυτή καθαυτή.

Για παράδειγμα ας δούμε την ορολογία γύρω από τη συνθήκη του θανάτου. Ο Σωκράτης πέθανε 399 π.Χ. Θα μπορούσαμε να πούμε πως «έφυγε» ή «απεβίωσε» ή αν ήταν μητροπολίτης ότι «εκοιμήθη». Τίποτα από αυτά δεν αλλάζει το γεγονός πως ο Σωκράτης δεν ζούσε μετά την 10η Θαρρηγλίωνας του πρώτου έτους της 95ης Ολυμπιάδας. Για τη γυναίκα του Ξανθίπη δεν θα άλλαζε τίποτα όταν θα έπρεπε να διαχειριστεί τα οικονομικά της οικογένειας, ούτε ο Αλκιβιάδης θα αισθανόταν λιγότερο πόνο, εάν ο Σωκράτης είχε «κοιμηθεί» ή είχε «φύγει». Ο Αλκιβιάδης, η Ξανθίπη ήταν τόσο κοντινοί του άνθρωποι που καμία ορολογία δεν θα απάλυνε τον πόνο τους. Όταν όμως υπάρχει ορισμένη απόσταση με την κατάσταση και δεν είμαστε άμεσα εμπλεκόμενοι, όταν δεν βιώνουμε τον πόνο από πρώτο χέρι, τότε μπορούμε να αποστασιοποιηθούμε για να αποφύγουμε τον αχρείαστο πόνο.

---

¹⁶ “Πόρρω γὰρ ἡδονῆς ἴδρυται καὶ λύπης τὸ θεῖον” (Διότι το θείο βρίσκεται πέρα από την απόλαυση ή τη θλίψη) Πλάτων, Ἐπιστολαί, (Γ’).

Αυτό μας δείχνει πως μπορεί μια κατάσταση να έχει πάντα ένα συγκεκριμένο όνομα, αλλά η επιλογή του ποιου ονόματος θα χρησιμοποιήσουμε για αυτήν την κατάσταση έχει περισσότερο σχέση με το πώς επιθυμούμε να τη χειριστούμε εμείς, παρά με τη φύση της ίδια της κατάστασης. Διότι ο κάθε όρος, ο κάθε χαρακτηρισμός, διαφοροποιεί τη στάση μας απέναντι σε εκείνο το πρόσωπο ή συμβάν που τον αποδίδουμε. Και εφόσον διαφοροποιηθεί η στάση μας, στο τέλος μπορεί σε κάποιες περιπτώσεις να διαφοροποιηθεί και η στάση του προσώπου εκείνου για τον οποίο αναφέρεται, τροποποιώντας εν τέλει την ίδια την κατάσταση σε μια διαφορετική. Στην περίπτωση του θανάτου, καμία ορολογία δεν θα αλλάξει την εικόνα μας ως προς την κατάστασή του θανόντος, όμως στο ΣΑΠΔ με την κατάλληλη ορολογία, θα μπορούσαν να «αναστηθούν πολλοί Λάζαροι» από τον κοινωνικό θάνατο¹⁷ που τους καταδικάζει το ποινικό σύστημα.

Μπορεί «οι ευγενείς λέξεις να δημιουργούν έναν ευγενέστερο κόσμο», (Christie N. 2017:14), όμως μπορούν και να κρύψουν τον πραγματικό πόνο μέσα σε αφηρημένα ιδανικά. Τα εγχειρίδια ποινικού δικαίου ασχολούνται με την κατηγοριοποίηση των ποινών, αλλά δεν προσπαθούν να αναλύσουν λεπτομερώς τις ποινές. Διαχωρίζουμε τα εγκλήματα σε πταίσματα, πλημμελήματα και κακουργήματα, όμως αυτή η κατηγοριοποίηση δεν μας λέει πρακτικά τίποτα για τις πράξεις, παρά μόνο για τις ποινές. Με βάση το αρθρ.18 ΠΚ, τα κακουργήματα τιμωρούνται με κάθειρξη που ορίζεται ως το λιγότερο με 5 χρόνια φυλάκιση (αρθρ.52 ΠΚ). Τι σημαίνει όμως φυλάκιση για τον αναγνώστη του άρθρου; Τι μπορούμε να καταλάβουμε για την ποινή πέρα από αυτήν την αράδα; Και εάν μας ρωτήσουν τί σημαίνει κάθειρξη και απαντήσουμε «τουλάχιστον 5 χρόνια» δεν είναι ταυτολογία; Όπως ανέφερε και ο Christie, *«το φαινόμενο του πόνου και των βασάνων αποσιωπάται από τα γραπτά του ποινικού δικαίου. Ενώ αναφέρεται λεπτομερώς ο πόνος που προκαλεί ο δράστης, τα γραπτά δεν πάνε παραπέρα στην αναφορά του πόνου που του προκαλεί η ποινή. <...> Πόσο πληγώνει η ποινή, πώς αισθάνονται όσοι τη λαμβάνουν, ο θρήνος και ο πόνος εκλείπουν από τα γραπτά. Το ότι δεν αναφέρονται όμως δεν σημαίνει πως δεν υπάρχουν»* (Christie N. 2007a:15).

---

¹⁷ «...η φυλακή είναι ένα είδος κοινωνικής αναπηρίας ή θανάτου» (Παππάς Β. 1986:30)

Γι' αυτό και ο Καταργητισμός προτρέπει την απομάκρυνσή μας από μια συζήτηση αυστηρά «νομική». Η νομική σκέψη χαρακτηρίζεται ως «ουδέτερη» επιτρέποντας σε οποιοδήποτε ζήτημα να μετατοπιστεί από τον πολιτικό χώρο προς τον πολιτικά ουδέτερο νομικό χώρο (Mathiesen T. 2005:89). Στην πράξη της η νομική σκέψη ουδέποτε ήταν ουδέτερη, αλλά υιοθετούσε την πολιτική σκέψη του συστήματος, κρύπτοντάς την κάτω από το πέπλο της επιστημονικότητας της νομικής σκέψης. Ο Christie από μεριάς του αξιώνει πως το Ποινικό σύστημα είναι μια διαδικασία «Διανομής Πόνου»¹⁸ (Christie N.2007:19). Το ποινικό δίκαιο να μην καταφέρνει να μειώσει τις περιπτώσεις που λανθάνει η επιβολή πόνου, αλλά δεν είναι το ικανότερο μέσο για την επούλωση των πληγών (Christie N. 2010:95), διότι και στις περιπτώσεις που δεν αδικεί κάποιον αθώο, συνεχίζει να επιβάλλει πόνο. Το ερώτημα για την αρμόζουσα ποσότητα πόνου δεν είναι ένα ωφελιμιστικό ερώτημα του πόσος πόνος απαιτείται για να επιλυθεί το πρόβλημα της εγκληματικότητας, αλλά είναι ένα ερώτημα βασισμένο σε αξίες. Είναι ένα πολιτισμικό ερώτημα (Christie N. 2017:212). Και η αποσιώπηση αυτού, μέσω μιας ορολογίας που μετατρέπει την πραγματικότητα σε μια νομική πλάνη για να ποδηγετήσει το συναίσθημα, δεν συμβαίνει χάριν όσων βιώνουν τον πόνο, αλλά όσων τον ασκούν, έστω και έμμεσα, μέσω της αποδοχής του. (Christie N. 2007:18).

Στο σκεπτικό αυτό, ο Hulsman προτείνει την αντικατάσταση του όρου «έγκλημα» με την «προβληματική κατάσταση» (Hulsman L. 1997a:151) και διακρίνει τις καταστάσεις σε τρεις κατηγορίες: Προβληματικές καταστάσεις, Προβλήματα και Εσωτερικά προβλήματα. Ως προς τις Προβληματικές καταστάσεις είπαμε ήδη πως είναι οι συγκρούσεις. Τα Προβλήματα είναι επιπτώσεις που προκαλούνται από το ίδιο το ΣΑΠΔ κατά τη διάρκεια επίλυσης μιας σύγκρουσης, όπως είναι ο στιγματισμός με την ακόλουθη κοινωνική απομόνωση του καταδικασμένου, η στέρησή του από την οικογένειά του κ.ο.κ. Τέλος, τα Εσωτερικά προβλήματα επηρεάζουν τους φορείς που συνεργάζονται εντός του ΣΑΠΔ, δηλαδή την αστυνομία, τα δικαστήρια, τα σωφρονιστικά ιδρύματα και μπορούν να εντοπίζονται είτε εντός ενός φορέα, είτε στην συνεργασία πολλών και αφορούν την έλλειψη οργάνωσης εντός του ΣΑΠΔ.

---

¹⁸ "Delivery of Pain"

Όμως ενώ υπερεκτιμάται η επίπτωση των Προβληματικών καταστάσεων, υποεκτιμάται εκείνη των Προβλημάτων (Hulsman L. 1991:687), γι' αυτό πρέπει να αντιμετωπίζουμε τις Προβληματικές καταστάσεις με τέτοιο τρόπο που να μην προκαλούν περαιτέρω Προβλήματα (Hulsman L. 1991:690) όσο δυνατόν εκτός του ΣΑΠΔ.

Η αντικατάσταση όρων βέβαια, δεν είναι απόλυτη. Ενώ ο όρος του «δράστη» του «θύματος» ή του «εγκλήματος» είναι απαραίτητο να καταργηθούν, ο «καταλογισμός» και η «ενοχή» είναι αναγκαίες έννοιες (Christie N.1986:22). Όλες οι έννοιες είναι ανθρώπινης κατασκευής αλλά για να καταργηθεί το ποινικό σύστημα, πρέπει πρώτα να καταργηθεί η έννοια του «εγκλήματος» (Δημόπουλος Χ. 1990:42). Εάν σκεφτούμε ένα κοινωνικό περιβάλλον με ανθρώπους που γνωρίζονται μεταξύ τους, θα κατανοήσουμε πως είναι απίθανο να χρησιμοποιούν ποινική ορολογία για να χαρακτηρίσουν κάποιον γνωστό τους. Το ότι δεν χρησιμοποιούν ποινική ορολογία για μια πράξη δεν σημαίνει πως δεν της προσδίδουν απαξία, αλλά πως δεν χρειάζεται να χρησιμοποιήσουν την ποινική κατηγοριοποίηση για να μιλήσουν για αυτήν την πράξη, και πως ακόμη και εάν τη χρησιμοποιήσουν, αυτοί οι ποινικοί χαρακτηρισμοί δεν έχουν το ίδιο περιεχόμενο (Christie N. 2010:68) καθώς θα εμπλουτίζονται με τα δεδομένα που μόνο οι οικείοι γνωρίζουν για τον δράστη και το θύμα.

Άρα βλέπουμε πως η αντικατάσταση των λέξεων δεν είναι επαρκής όρος, αν και παραμένει σίγουρα αναγκαίος (Hulsman L. 1997a:151 υποσημ.18). Πρέπει να καταλάβουμε πως δεν επαρκούν οι ποινικοί όροι για να χαρακτηρίσουν τις καταστάσεις στις οποίες αναφέρονται. Όσο περισσότερες πληροφορίες έχουμε για το περιβάλλον μας, τόσο λιγότερο χρήσιμοι είναι οι χαρακτηρισμοί είτε σε ποινικό, είτε σε κοινωνικό επίπεδο (Christie N. 2007a:81). Άρα πρέπει να προσπαθήσουμε να επαναφέρουμε τις Προβληματικές καταστάσεις στις κοινότητες στις οποίες διαδραματίζονται και να ωθήσουμε τις κοινότητες να τις αναλύσουν για να καταλάβουν πόσο ξεπερασμένοι και μονοθεματικοί είναι οι χαρακτηρισμοί του ΣΑΠΔ.

Ο Nils Christie μας δίνει ένα παράδειγμα για το πώς η πληροφορία αλλάζει με ανάλογο τρόπο τον τρόπο αντίδρασής μας σε κάθε κατάσταση. Εάν έχω σχηματίσει ένα δίκτυο επικοινωνίας με τους γείτονές μου και ορισμένοι νέοι δεν συμπεριφέρονται με τον αρμόζοντα τρόπο στον διάδρομο της πολυκατοικίας που

μένω, μπορεί να καλέσω κάποιον από τους γείτονες που μπορεί να ξέρει κάποιον από τους νέους ή μπορώ να ζητήσω βοήθεια από έναν γείτονα που γνωρίζω ότι χειρίζεται εξαιρετικά τέτοιες διαμάχες. Εάν όμως δεν γνωρίζω κανέναν, το πιο πιθανό είναι να κλειδώσω την εξώπορτα και να καλέσω την αστυνομία. Με αυτόν τον τρόπο κατά Christie, ενισχύω τις προϋποθέσεις για ενίσχυση της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς και τους αποδίδω τον χαρακτηρισμό του «εγκλήματος» (Christie N. 2010:69-70). Βλέπουμε πως η απόσταση τείνει να αυξάνει τη ροπή να αποδίδεται ο χαρακτηρισμός του «εγκλήματος» σε ορισμένες πράξεις και οι δρώντες να χαρακτηρίζονται ως «εγκληματίες».

Θα πρέπει να αναφέρουμε πως το αίτημα αλλαγής ή αποδυνάμωσης της ποινικής ορολογίας δεν έχει σκοπό να «εκθέσει» τους λειτουργούς του ΣΑΠΔ και το πώς εκείνοι συνεισφέρουν στην κοινωνία. «Όχι από τα ονόματα αλλά πολύ περισσότερο από τα ίδια (τα πράγματα) πρέπει να μαθαίνουμε και ν' ανακαλύπτουμε τα πράγματα, παρά από τα ονόματα» (Πλάτων Κρατύλος 439b). Η νέα ορολογία δεν θα μας «διδάξει την πραγματικότητα» με έναν διαφορετικό τρόπο από εκείνον της ορολογίας του ΣΑΠΔ, διότι έτσι θα διαπράτταμε το ίδιο λάθος με αυτό του ποινικού συστήματος. Ο σκοπός του Καταργητισμού δεν είναι να αντικαταστήσει τη μονοθεματική οπτική του ΣΑΠΔ με μια αντίστοιχη μονοθεματική οπτική, προκαθορισμένη από τον Καταργητισμό, αλλά να καταργήσουμε τις παρωπίδες που προκαθόριζαν την άμεση θέαση των Προβληματικών καταστάσεων εξαρχής. Γι' αυτό και η νέα ορολογία δεν είναι μέσον για την αλλαγή του ΣΑΠΔ, αλλά σύμπτωμα της αποδοχής της αναγκαιότητας αυτής. Εάν συμμετάσχουμε στην διαδικασία επίλυσης μιας σύγκρουσης και λάβουμε υπόψιν όλα τα διαθέσιμα δεδομένα για την ίδια την σύγκρουση και τον αντίστοιχο δράστη και θύμα, αναπόφευκτα θα μείνουμε ανικανοποίητοι με την ποινική ορολογία, κατανοώντας πως δεν μπορεί να συμπεριλάβει όλες τις αναγκαίες πληροφορίες για την επίλυση της σύγκρουσης. Είναι η εγγύτητα στην σύγκρουση και στους δρώντες της, που θα επιφέρει την αποδυνάμωση της νομικής ορολογίας και όχι η επανεπιβολή στη θέση της μίας διαφορετικής μορφής.

A.2. Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης- Εφαρμογή

A.2.1. Μονομέρεια ανάγνωσης συγκρούσεων

Έχουμε ήδη πει πως η ορολογία διαπλάθει τα πραγματικά περιστατικά και η ανάγκη συγκεκριμένης ορολογίας από το ΣΑΠΔ εξυπηρετεί αυτόν τον σκοπό. Κατασκευάζει ή ανασκευάζει την πραγματικότητα με έναν συγκεκριμένο τρόπο (Hulsman L. 1991:683) για να την κάνει συμβατή με το ίδιο. Ερμηνεύει την αλληλεπίδραση μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων -του δράστη και του θύματος- και προσπαθεί να αποδώσει δικαιοσύνη. Το ΣΑΠΔ για να εκδώσει απόφαση σχετικά με μια σύγκρουση, πρέπει πρώτα να την κατανοήσει και εκεί εντοπίζουμε το πρώτο πρόβλημα. Λαμβάνοντας πληροφορίες μόνο από μια στιγμιαία αποτύπωση της κατάστασης, προσπαθεί να απλουστεύσει το γεγονός και να περιορίσει τις παραμέτρους αυτού (Hulsman L. 1991:683), κάτι που δεν κάνει επειδή έτσι διευκολύνεται η λειτουργία του ΣΑΠΔ, αλλά και διότι μόνο έτσι είναι εφικτή η λειτουργία του. Έτσι το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης δημιουργεί «φαντασιακές ατομικότητες» και «φαντασιακές αλληλεπιδράσεις» μεταξύ τους (Hulsman L. 1991:684). Φαντασιακές, διότι απομονώνει τα άτομα από το περιβάλλον τους και απομονώνει ειδικότερα τα θύματα από όσους χαρακτηρίζει ως δράστες (Hulsman L. 1991:684). Με την απώλεια όμως εν δυνάμει κρίσιμων στοιχείων για την κάθε σύγκρουση, απομακρυνόμαστε από τον στόχο της μόνιμης επίλυσης της σύγκρουσης.

Το πρόβλημα δεν έγκειται μόνο στην μονομερή ανάγνωση των συγκρούσεων από το ΣΑΠΔ. Ταυτόχρονα με τη νομική ανάγνωση της σύγκρουσης από το ΣΑΠΔ, όλοι όσοι δεν συμμετέχουν στο ΣΑΠΔ αλλά είναι άμεσα εμπλεκόμενοι, διαχειρίζονται το περιστατικό και οι ίδιοι μόνο με νομικούς όρους. Αυτό αποτελεί πρόβλημα, διότι οι άνθρωποι μπορούν να αντιδράσουν με πολύ διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με το πώς κατανοήσουν την εκάστοτε κατάσταση. Μπορεί να θεωρούν αποτελεσματικότερη τη συμφιλίωση, την αποκατάσταση ή τη θεραπεία εκείνου που δημιούργησε την Προβληματική κατάσταση. Αν επιμένουμε να ερμηνεύουμε κάθε σύγκρουση μόνο μέσω νομικής ορολογίας -παρότι δεν είμαστε μέρος του ΣΑΠΔ- υιοθετούμε αυτοστιγμεί την τιμωρητική διάθεση (Hulsman L. 1997a:158) πάνω στην

οποία έχει δομηθεί το ίδιο το ΣΑΠΔ. Όταν οι πολίτες, που δεν είναι επαγγελματίες εντός ή στα περίξ του ΣΑΠΔ αλλά ούτε και άμεσα εμπλεκόμενοι στην εκάστοτε σύγκρουση, την ερμηνεύουν μέσω της νομικής ορολογίας του ΣΑΠΔ, τότε πώς περιμένουμε να αλλάξει ο τρόπος αντίληψης των συγκρούσεων;

Όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο,¹⁹ ο κανόνας, η παραβίασή του αλλά και η ποινή, συμβολίζουν κάτι. Η παραβίαση του κανόνα δηλώνει έναν αντίλογο και η ποινή, επεμβαίνει και κοινωνεί τους συμπολίτες του δράστη, ότι ο κανόνας διατηρεί την ισχύ του και πως «αυτό που ισχυρίζεται ο δράστης είναι άνευ σημασίας» (Jakobs G. 2005:869). Περιορίζοντας την αναζήτηση του συμβολισμού στην πράξη αυτή καθαυτή μέσα από μια κοντόφθαλμη νομική οπτική, (κοντόφθαλμη στον χωρικό και χρονικό περιορισμό των παραγόντων που λαμβάνει υπόψιν του το ΣΑΠΔ), παρερμηνεύουμε τον «αντίλογο της παράβασης» και δεν αποδίδουμε δικαιοσύνη, καθώς η ποινική αντίδραση, η δράση που «απαντά» στον λόγο του δράστη αποτελεί κενό γράμμα, αφού απαντά σε κάτι που δεν ειπώθηκε ποτέ. Πρέπει να γνωρίζουμε το τι προηγήθηκε, πώς το ερμήνευσε ο δράστης, πώς το θύμα και πώς η υπόλοιπη κοινωνία, για να μπορέσουμε ως κοινωνία διαμέσου του ΣΑΠΔ να αντιδράσουμε κατάλληλα.

Όμως το ΣΑΠΔ απασχολείται μόνο με την κατανομή ευθυνών. Συναρμολογεί τα συμβάντα και τις συμπεριφορές σε ένα πολύ περιορισμένο εύρος χωρίς καμία σύγκριση με συμβάντα έξω από το εύρος αυτό (Hulsman L. 1991:685). Γιατί αυτό αποτελεί πρόβλημα κατά τους Καταργητιστές; Διότι η ιεράρχηση των συμβάντων και του τρόπου αντιμετώπισής τους και η εσωτερική συνοχή μεταξύ τους, δημιουργεί ασυνέχεια στην ιεράρχησή τους σε σχέση με το εξωτερικό ευρύτερο κοινωνικό πεδίο, σε αξίες και αντιλήψεις (Hulsman L. 1991:685). Ο ισχυρισμός του Günther Jacobs θα μπορούσαμε να πούμε πως ισχύει για κάθε φάσμα της ζωής. Κάθε πράξη περιέχει έναν λόγο, είναι μια δήλωση από μόνη της και ταυτόχρονα είναι κάθε φορά και αντίλογος ή ενίσχυση προϋπάρχοντος λόγου άλλων προσώπων. Αλληλοεπιδρούμε συνεχώς και αποδίδουμε νοήματα με κάθε πράξη μας καθώς ενισχύουμε ή απορρίπτουμε νοήματα που οι άλλοι δημιουργούν με κάθε αντίστοιχη δική τους πράξη. Γι' αυτό κάθε ενέργεια αποτελεί χρονικά και έναν αντίλογο, άρα για να

---

¹⁹ Βλ. Κεφ. Α.1.1

ερμηνευτεί προϋποθέτει και κατανόηση ενός προηγηθέντος γεγονότος. Το ΣΑΠΔ αντίθετα, είναι ένα σύστημα κατανομής ευθυνών που ομοιάζει κατά Hulsman με την «τελική κρίση» και το καθαρτήριο (Hulsman L. 1991:685) κι έτσι, οι κρίσεις πρέπει να είναι απόλυτες.

Αν προϋποθέτουμε πάντα μια ανάγνωση του προηγηθέντος γεγονότος μπορεί να καταλήξουμε σε ένα φαύλο κύκλο, μπορεί και όχι. Πάντως δεν θα μπορέσουμε να υποστηρίξουμε «απόλυτες κρίσεις». Το πρόβλημα του Καταργητισμού δεν είναι πως με αυτόν τον τρόπο διευκολύνουμε την απόδοση ευθύνης στον κατηγορούμενο για το εκάστοτε συμβάν (Hulsman L. 1991:683), αλλά πως αυτό δεν θα έπρεπε να είναι εξαρχής το ζητούμενο. Ζητούμενο θα έπρεπε να είναι η επίλυση της σύγκρουσης με τρόπο που θα ικανοποιούσε τα συμβαλλόμενα μέρη και όχι μόνο το ΣΑΠΔ. Όταν εκείνο περιορίζει τα γεγονότα, ερμηνεύοντάς τα με τη δική του οπτική, μια οπτική νομική, ξένη προς την κοινή συμβιωτική οπτική που έχουμε στην καθημερινή μας ζωή -που εάν προσπαθήσουμε να την ξεδιπλώσουμε θα δούμε από πόσες ποικίλες οπτικές απαρτίζεται, με κάθε άνθρωπο να διαφέρει από τον άλλον-, θα κατανοήσουμε πως το ΣΑΠΔ από τη στιγμή που επιβάλλει το μόνο αποδεκτό νόημα και τρόπο ζωής που είναι συμβατός με το ίδιο το ΣΑΠΔ, δεν επιτρέπει τη συνύπαρξη διαφορετικών τρόπων ζωής, άρα και την ύπαρξη διαφορετικών «νοημάτων» (Hulsman L. 1991:694). Και όταν δεν επιτρέπει κάτι διαφορετικό, μπορεί να το αποκαλέσει ως «ιδιαιτέρο», «παρεκκλίνον» ή και «εγκληματικό». Γι' αυτό και το έγκλημα δεν είναι αντικείμενο της ποινικής πολιτικής, αλλά προϊόν της. (Hulsman L. 1986:71).

A.2.2. Πολυπλοκότητα οργάνωσης

Σε πρώτη ανάγνωση το ΣΑΠΔ περιορίζεται σε μια μονομερή ανάγνωση της κατάστασης, όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Αλλά η πολυπλοκότητα των οργανώσεων εντός του ΣΑΠΔ, προσφέρει πληθώρα μονομερών αναγνώσεων ανά επιστημονικό τομέα, που όμως δεν μπορούν να συνθέσουν μια πλήρη εικόνα. Όταν σε επίπεδο Υπουργείων οι δομές του ΣΑΠΔ δεν είναι ενιαίες και η αστυνομία υπάγεται σε Υπουργεία Προστασίας του πολίτη, Δημόσιας τάξεως κ.ο.κ, οι δικαστές και οι εισαγγελείς υπάγονται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης (Hulsman L. 1997a:105), ενώ οι κοινωνικοί λειτουργοί που θα έπρεπε να εμπλακούν, υπάγονται στο υπουργείο Πρόνοιας. Δηλαδή την ίδια στιγμή που η ανάγνωση της Προβληματικής κατάστασης απλουστεύεται στην ανάλυση του ΣΑΠΔ, οι θεσμοί που προσπαθούν να την επιλύσουν, περιπλέκονται. Και καταφέρνουν να δημιουργήσουν πολλές μονομερείς αναγνώσεις της κατάστασης που ακόμη και εάν μπορούσαν να τις συγχωνεύσουν, θα δημιουργούσαν πάλι μια ανάγνωση πολύ-επιστημονική αλλά με παρωπίδες ως προς τα πραγματικά περιστατικά. Η επαγγελματοποίηση μέσα από εκθέσεις, αστυνομικές, ψυχιατρικές κ.ο.κ αναγνωρίζουν την πραγματικότητα κάθε φορά μόνο από μια συγκεκριμένη σκοπιά (Hulsman L. 1997a:133) και δεν υπάρχει πρόθεση σύνθεσής τους.

Η διαδικασία αλληλεπίδρασης μεταξύ των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου μέσα στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, δεν μπορεί να ελεγχθεί σε μεγάλο βαθμό (Hulsman L. 1986:63). Το μεγάλο του μέγεθος, ο καταμερισμός της εργασίας, η επαγγελματοποίηση και η ανεξαρτησία των φορέων, έχουν ως αποτέλεσμα την αδυναμία ανατροφοδότησης από τα συμβαλλόμενα μέρη (Hulsman L. 1986:64) και κυρίως από τον εκάστοτε θύτη και θύμα. Έτσι το ΣΑΠΔ και για να λειτουργεί πρέπει να περιορίζει τα δεδομένα που λαμβάνει υπόψιν του για να εκδώσει απόφαση, αλλά λόγω της οργανωτικής του δομής δεν μπορεί να λάβει περαιτέρω πληροφορίες για το πώς επιδρά στο θύμα και στον θύτη μέσω της κάθε απόφασης, κι έτσι να μπορέσει να βελτιωθεί. Αυτό συμβαίνει και λόγω του καταμερισμού των υπηρεσιών, αλλά και λόγω του συγκεντρωτικού ελέγχου.

Και εφόσον δεν υπάρχει οργάνωση για τη λήψη ανατροφοδότησης ως προς τις ενέργειες του ΣΑΠΔ, δεν μπορεί να θεωρηθεί κάποιος υπεύθυνος για τυχόν

στρεβλώσεις στην λειτουργία του συστήματος. Εφόσον όλοι εξίσου έχουν επιμέρους ευθύνη, καταλήγουν να μην έχει κανείς ουσιαστική ευθύνη παρά μόνο το «άμορφο σύστημα», που είναι δομημένο με τέτοιο τρόπο που καταπνίγει κάθε πιθανότητα ανάληψης ευθύνης από τους λειτουργούς του ΣΑΠΔ (Hulsman L. 1991:686), και ταυτόχρονα μέσω της δυσθεώρητης γραφειοκρατίας του, τους ακρωτηριάζει και κάθε δημιουργική ικανότητα (Hulsman L. 1991:693).

A.2.3. Ουδετεροποίηση

Ο κατακερματισμός της εργασίας που επιφέρει η πολύπλοκη δομή του ΣΑΠΔ, μαζί με τη χρήση νομικής ορολογίας και την επακόλουθη τυποποίηση της διαδικασίας του ΣΑΠΔ που αυτή επιφέρει, είναι σημεία της ίδιας νοοτροπίας: Της συναισθηματικής, κοινωνικής και νομικής αποστασιοποίησης από την ποινική διαδικασία όλων όσων συμμετέχουν σε αυτήν, πλην του κατηγορουμένου.

Κατά τον Nils Christie (2007a:13) «Εάν ένας εργαζόμενος σε γραφείο τελετών επέτρεπε στον εαυτό του να εμπλακεί συναισθηματικά σε όλη την θλίψη που αντιμετωπίζει, εάν την ενστερνιζόταν, σύντομα θα έπρεπε να αλλάξει επάγγελμα. Το ίδιο πιθανόν και να ισχύει για όσους είτε οι θέσεις εργασίας τους βρίσκονται εντός φορέων του ποινικού συστήματος, ή έχουν στενή σχέση με αυτό. Τα ερωτήματα που αντιμετωπίζουμε είναι δύσκολο να τα αντέξει κανείς. Επιβιώνουμε μετατρέποντας την εργασία σε ρουτίνα, εμπλεκόμενοι μόνο σε επιμέρους σημεία της όλης διαδικασίας και αποστασιοποιημένοι από το πρόσωπο, ιδιαίτερα από τη βιωματική εμπειρία της κατάστασής του.» .

Ακολουθώντας την ίδια παραπάνω προοπτική, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι, όπως ο νεκροθάφτης κανονικοποιεί το έργο που επιτελεί, έτσι κι ο αστυνομικός, ο εισαγγελέας, ο δικαστής, ο σωφρονιστικός υπάλληλος τυποποιούν το δικό τους κατά την επικοινωνία τους με το δράστη αλλά και το θύμα, καθώς επίσης με τους οικείους και των δύο. Με αυτόν τον τρόπο οι δημόσιοι λειτουργοί αποστασιοποιούνται από τον πόνο που προκαλούν οι προβληματικές καταστάσεις που προκαλεί το ίδιο το ΣΑΠΔ. Οι λειτουργοί του ΣΑΠΔ - όπως οι “εργαζόμενοι σε γραφεία τελετών” στο παραπάνω παράδειγμα του Christie - διαχειρίζονται την κατάσταση, δεν τη δημιουργούν και ούτε μπορούν να την ανατρέψουν. Αυτή η στάση δημιουργεί στους λειτουργούς το αίσθημα μη ευθύνης, με την επιβολή πόνου να φαντάζει ως μια ακόμη παροχή υπηρεσίας (Christie N. 2007a:19). Έτσι, μπορούν με αυτόν τον τρόπο να αντέξουν τη θέση τους αλλά δεν βοηθούν καθόλου τη θέση των ανθρώπων που εμπλέκονται άμεσα σε κάθε υπόθεση. Αντιθέτως εστιάζουν στην παρουσία των κωδίκων ποινικού δικαίου και δικονομίας για να ταξινομήσουν τί έκανε ο κατηγορούμενος και έτσι δεν συμπάσχουν στον πόνο που πρόκειται να προκαλέσει η ποινή που θα επιβάλλουν.

Η εργασία ενός νεκροθάφτη και ενός δημόσιου λειτουργού εντός του ΣΑΠΔ, κατά τον Ποινικό Καταργητισμό μοιάζουν αρκετά - όπως φάνηκε παραπάνω. Ο βιολογικός θάνατος δεν αντιστρέφεται και ο κοινωνικός θάνατος διαμέσου της ποινικής καταδίκης μοιάζει εξίσου μη αναστρέψιμος. Η ποινική αντίδραση εξάλλου, έχει μετατραπεί σε μια υπηρεσία εξυγίανσης (Christie N.2017:16) όμοια με τον καθαρισμό του σώματος του νεκρού. Είναι μια επώδυνη διαδικασία που πρέπει να περάσει κάποιος για να επανέλθει στην κοινωνία «υγιής», νομιμόφρων δηλαδή, σαν να περνά μια μακροχρόνια ίωση. Το ζήτημα είναι πως κανείς δεν αναλαμβάνει την ευθύνη της μετάδοσης του ιού. Αυτήν την αποδίδουμε εξολοκλήρου στον καταδικασθέντα.

Η ηθική βάση του ΣΑΠΔ αποσκοπεί στην εσωτερίκευση της ενοχής στον δράστη. (Hulsman L. 1997a:118), Εκείνος ευθύνεται για τη θέση που βρίσκεται και εκείνος είναι ο μόνος υπεύθυνος για να καταφέρει να επανέλθει. Εάν τα καταφέρει, αυτό δεν οφείλεται μόνο στις δικές του προσπάθειες αλλά και του ΣΑΠΔ που ως δηλωμένο σκοπό έχει την επανένταξή του.

Ακόμη και όλα όσα είπαμε να μας τα αρνηθούν, ας σκεφτούμε πόσο εύλογο είναι να προσπαθούμε να πείσουμε έναν άνθρωπο ότι επανορθώνει προς την κοινωνία και το θύμα για ένα κακό που δημιούργησε, με το να τον εξαναγκάζουμε να παραμείνει κοινωνικά ακίνητος, μέσα στην φυλακή για όσο διάστημα του πούμε εμείς. Από πότε η ακινησία δημιουργεί μεταβολή; Εάν αντιληφθεί πως η δράση του δημιούργησε σε άλλους πόνο, ενώ η ακινησία του επανόρθωση του πόνου που προκάλεσε, τι επανένταξη στην κοινωνία μπορούμε να αναμένουμε από εκείνον;

A.2.4. Λειτουργοί του νόμου

Τι συμβαίνει όμως με όσους δημιουργούν την εκάστοτε νομική ορολογία; Η ενασχόληση των νομοθετών με το Ποινικό δίκαιο, κατά τον Καταργητισμό, αποτελεί προσπάθεια πολιτικής ανάδειξής τους, σε μια εποχή που άλλα πεδία, όπως η ρύθμιση της οικονομίας και των ανισοτήτων που εκείνη προκαλεί, εκφεύγει ολοένα και περισσότερο από την αρμοδιότητα του κράτους. Για να αναδειχθεί κάποιος πολιτικός στο ευρύ κοινό, πρέπει να κάνει κάτι καινοτόμο. Ένας από τους εναπομείναντες διαθέσιμους τομείς, είναι το πεδίο του εγκλήματος (Christie N. 2010:37). Υπάρχουν και φωνές που αποδίδουν απόλυτα την εγκληματογένεση και την περιθωριοποίηση μέσω της εγκληματοποίησης, στο καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα, αλλά η διάπραξη ενεργειών που χαρακτηρίζονται ως εγκληματικές, υπήρχαν και πριν την ανάπτυξη του καπιταλισμού, του ιμπεριαλισμού και όλων των κοινωνικών συνθηκών που κατηγορούν οι Καταργητιστές. (Shelby T. 2022:193). Μπορεί ορισμένες συνθήκες -όπως η απορρύθμιση της αγοράς- να διεγείρουν τα ανθρώπινα πάθη, αλλά αυτά δεν παύουν να υπάρχουν εκ γενετής όπως η δίψα για δύναμη, η απληστία, ο φθόνος, η λαγνεία και η οργή. Αυτά τα πάθη, μπορεί να εκδηλώνονται αναισχυντα περισσότερο υπό ορισμένες κοινωνικές συνθήκες, όμως αυτό δεν αναιρεί την εκ γενετής φύση τους.

Μπορούμε να σκεφτούμε και ακριβώς αντίθετα από τον ανωτέρω ισχυρισμό, δηλαδή πως ο ποινικός παρεμβατισμός δεν είναι αποτέλεσμα της μείωσης της κρατικής παρέμβασης στον οικονομικό τομέα, αλλά επίπτωση της επέκτασης του κράτους σε κάθε διαθέσιμο τομέα. Πως το κράτος πρόνοιας δεν έχει σμικρυνθεί επειδή δεν βλέπουμε αποτελέσματα, αλλά είναι αναποτελεσματικό επειδή είναι υπερβολικά εκτεταμένο. Ακόμη και τότε το Ποινικό δίκαιο εμφανίζεται ιδιαίτερα πρόσφορο ως πεδίο πολιτικής ανάδειξης από τη στιγμή που άμεσα δεν έχει κάποιο οικονομικό κόστος και μπορεί να πέσει βορά πολιτικών σκοπιμοτήτων. Ο αντίθετος ισχυρισμός από του Nils Christie δεν αποσκοπεί να αναιρέσει απαραίτητα τον δικό του, παρά να δείξει πως ανεξάρτητα από το ιδεολογικό υπόβαθρο της ανάγνωσης της πραγματικότητας (εάν ζούμε σε κοινωνίες με παρεμβατικό οικονομικά κράτος ή σε καπιταλίζων μη παρεμβατικό), η ενασχόληση με το Ποινικό δίκαιο προσφέρει μια καθολικά αναγνωριζόμενη ευκαιρία ενασχόλησης για τους πολιτικούς, χωρίς κάποια

άμεσα οικονομική επιβάρυνση. Μάλιστα, ο ίδιος ο Christie αναγνώριζε τη συμβατότητα ενός κράτους πρόνοιας με μια τιμωρητική ποινική διάθεση με το σκεπτικό της προστασίας των πολιτών, όπως ο «Πόλεμος κατά των ναρκωτικών» στην Σουηδία (Christie N. 2010:38). Η ίδια παρέμβαση υπήρξε και για την αντιμετώπιση του αλκοολισμού με χώρες όπως η Νορβηγία να νομοθετούν τετραετή φυλάκιση με σκοπό την απεξάρτηση (Christie N. 2007a:21). Κράτος πρόνοιας σημαίνει το να νομοθετεί για το καλό των πολιτών, προτού αυτοί το χρειαστούν, και χωρίς η έγκρισή τους να είναι απαραίτητη (Christie N. 2017:61), κι αυτό συμβαίνει και στο πεδίο της ποινικής πολιτικής. Το ποινικό πεδίο έχει το δικό του «κέρας της αμάθειας», με τις πράξεις που έχουν την πιθανότητα να ιδωθούν ως εγκλήματα, να είναι απεριόριστες (Christie N. 2010:10).

Το κοινό και στις δύο περιπτώσεις, και του Christie και στη δική μας, είναι πως οι νόμοι μπορούν να τροποποιούνται και να επεκτείνονται χωρίς να πρέπει να συνδεθεί η σκοπιμότητά τους με τις οικονομικές τους επιπτώσεις. Είτε δηλαδή μια καπιταλιστική διακυβέρνηση δεν θέλει να δαπανήσει χρήματα, είτε μια σοσιαλιστική δεν έχει πλέον αποθεματικό για να δαπανήσει, το πεδίο περί του τί επιτρέπεται και τί απαγορεύεται ποινικά, δεν συνδέεται με οικονομικές παραμέτρους για να κριθεί η αποτελεσματικότητα των μέτρων. Η αναγκαιότητα και η αποτελεσματικότητα της νομοθέτησης κρίνεται μόνο πάνω σε ηθικά κριτήρια, και αυτά «λοβοτομημένα» όσο δεν λογίζεται η στάση μας έναντι του δράστη.

Με αυτόν τον τρόπο, δημιουργείται μια ποινική παλινωδία ποινικοποιήσεων και αποποινικοποιήσεων, που επηρεάζουν και όσους περνούν από το ΣΑΠΔ, αλλά και την ευρύτερη κοινωνία και ουδέποτε τίθενται στο ποινικό ζύγι. Δεν προσμετρούνται πλήθος επιπτώσεων στον κρατούμενο και την οικογένειά του, αλλά ούτε και το πώς θα μπορέσει η κοινωνία να αντέξει την παραγωγή οικονομικά, κοινωνικά και συναισθηματικά «σακατεμένων» αποφυλακισθέντων, χάριν μιας πρόσκαιρης συλλογικής «ηθικής ευεξίας» από την επιβολή ποινής στον παραβάτη.

A.2.5. Ιδανικό θύμα

Μέχρι στιγμής έχουμε δείξει πως κατά τον Καταργητισμό, το ΣΑΠΔ μόνο ως καλοκουρδισμένο γρανάζι δεν φαίνεται να λειτουργεί. Αλλά παρότι δεν υπάρχει «ιδανικό ΣΑΠΔ» ούτε καν για τους υπέρμαχούς του, έχουμε ένα «ιδανικό θύμα» και έναν «ιδανικό θύτη». Ο Christie εισάγει τον όρο «ιδανικό θύμα» με τον οποίο ορίζει «ένα πρόσωπο ή μια κατηγορία προσώπων που -όταν υποστούν κάποιο έγκλημα- τους αποδίδεται πιο πρόθυμα μια ολοκληρωμένη και νομιμοποιημένη ιδιότητα του θύματος» (Christie N. 1986a:12). Για να συμπονέσουμε το θύμα, κριτήριο μας δεν είναι τόσο το τί του συνέβη αλλά ποια είναι τα χαρακτηριστικά του θύματος, δηλαδή εάν τον θεωρούμε άξιο φορέα των ίδιων δικαιωμάτων με εμάς, ώστε να μπορέσουμε να εκφράσουμε συμπόνοια ως προς την παραβίασή τους και τον πόνο που αυτή προκάλεσε (Scott D. 2020:99). Γι' αυτό πρέπει το θύμα να είναι αδύναμο, να διενεργούσε μια αξιοπρεπή ενέργεια τη στιγμή που θυματοποιήθηκε και να μην μπορούσε να θεωρηθεί υπεύθυνο για την κατάσταση στην οποία βρέθηκε. Ταυτόχρονα ο θύτης πρέπει να είναι μεγαλόσωμος και κακός. Να είναι άγνωστος στο θύμα και να μην έχει πληροφορίες για αυτό. Τα ιδανικά θύματα δημιουργούν ιδανικούς θύτες και το αντίστροφο (Christie N. 1986a:18). Για να είναι ιδανικά, πρέπει να μην έχουν τίποτα κοινό μεταξύ τους. Άπαξ και αρχίσουν να εντοπίζονται ομοιότητες μεταξύ τους, αλλοιώνεται η ιδανική ιδιότητά τους.

Τέλος, για να θεωρηθεί κάποιο θύμα «ιδανικό», πρέπει να έχει αρκετή δύναμη ώστε να κάνει την κατάστασή του γνωστή και να διεκδικήσει την ιδιότητα του «ιδανικού θύματος». Αλλά όσο η δύναμη αυξάνεται, τόσο πιο απρόθυμα αποδίδουμε σε αυτά τα πρόσωπα την ιδιότητα του θύματος. Η συμπαράσταση της κοινωνίας απαιτεί ένα θύμα με προσωπείο «οσίου». Ένα πρόσωπο που είναι αδύναμο, που είναι ικανό να αξιώσει τη δικαίωσή του, αλλά όχι να την εκπληρώσει από μόνο του. Το μη-ιδανικό θύμα από την άλλη πλευρά είναι το «αδαές θύμα» (Christie N. 1986a: 17), εκείνο που δεν γνωρίζει πώς θυματοποιήθηκε. Θα μπορούσαμε να πούμε πως το ΣΑΠΔ αναζητώντας «ιδανικά θύματα» με τη στάση του προς αυτά, τα μετατρέπει -για τους Καταργητιστές- σε μη-ιδανικά, όταν απομακρύνονται από την ποινική διαδικασία, οργισμένα, εξουθενωμένα, χωρίς να έχουν καταφέρει να μάθουν τα απώτερα αίτια των ενεργειών του δράστη και χωρίς

να μπορέσουν να αντιληφθούν γιατί αδικήθηκαν από το ποινικό σύστημα. Το ΣΑΠΔ βάζοντας τα θύματα στην ασθενέστατη θέση του παρατηρητή (Hulsman L. 1991:685), τα οδηγεί στο να χάσουν τον έλεγχο όλης της διαδικασίας (Hulsman L. 1991:693) και τώρα πέρα από την κλοπή των δικαιωμάτων τους από τον δράστη, τους «κλέβουν και την ιδιοκτησία της σύγκρουσης» (Christie N. 1997:7). Η μόνη χρησιμότητα που τους αφήνουν, είναι η θέση τους ως μάρτυρες (Hulsman L. 1991:685), ως μέσον για να αποδοθεί δικαιοσύνη.

Σε κοινωνίες που ο αποκλεισμός από τη συμμετοχή σε μια ομάδα ή απόφαση καταντά κοινοτοπία, το ΣΑΠΔ έρχεται και απομακρύνει το θύμα, τον άμεσα συμβαλλόμενο και πληγωμένο της σύγκρουσης, από την ενεργό συμμετοχή ακόμη κι από την διαχείριση της σύγκρουσής του, απομένοντας «οργισμένος και ίσως ταπεινωμένος από την κατ' αντιπαράσταση εξέταση, χωρίς ανθρώπινη επαφή με τον δράστη» (Christie N. 1977:8), κάνοντάς τον πιο δεκτικό σε εξωγενείς ερμηνείες για το τί είναι «δράστης» ανεξάρτητα από το εάν ο ορισμός είναι ακριβής για τον συγκεκριμένο δράστη ή για οποιονδήποτε δράστη. Στερώντας του την ευκαιρία να δημιουργήσει έναν δικό του ορισμό, δεν μπορούμε να αναμένουμε να μπορεί να ελέγξει την εγκυρότητα άλλων ορισμών-στερεοτύπων, όπως του «ιδανικού δράστη» που αναφέραμε. Το μόνο που θέλει είναι μια εξήγηση και αν δεν μπορεί να τη δημιουργήσει μόνος του, θα γραπωθεί από οποιαδήποτε διαθέσιμη.

A.2.6. Ιδιοκτησία των συγκρούσεων

Οι συγκρούσεις είναι χρήσιμες σε μία κοινωνία, όχι μόνο για να μπορεί το θύμα να δίνει μια προσωπική του ερμηνεία στο γιατί αδικήθηκε, όπως φάνηκε από το προηγούμενο κεφάλαιο. Στην εποχή μας το πρόβλημα δεν είναι πως έχουμε παραπάνω από αρκετές συγκρούσεις, αλλά λιγότερες από όσες θα έπρεπε (Christie N. 1977:1), και όσες έχουμε, δεν τις χρησιμοποιούμε πρέπει, καθώς τις «κλέβουμε» από τους ιδιοκτήτες τους μέσα κι από την αντιπροσώπευση των μερών από δικηγόρους, και από την εκπροσώπηση του θύματος σε ποινικές υποθέσεις από το Κράτος. Καταστάσεις που εμπλέκεται το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, που συμβαίνουν είτε εντός του χώρου εργασίας, είτε εντός της οικογενείας, είτε με βίαιο τρόπο ή με δόλιο, δεν έχουν τίποτα κοινό μεταξύ τους, πλην της διαχείρισής τους από το ποινικό σύστημα (Hulsman L. 1986:65). Παρ' όλ' αυτά καταστάσεις που έχουν βαρύνουσα απαξία αντιμετωπίζονται και εκτός ποινικής δικαιοσύνης και εντός της κοινωνίας, ενώ καταστάσεις που αντιμετωπίζονται εντός του ποινικού συστήματος μπορεί να θεωρούνται από την κοινωνία ως ελάσσονος απαξίας (Hulsman L. 1986:65), αποδεικνύοντας ότι ούτε η κοινωνική απαξία αποτελεί κοινό γνώρισμα όλων των περιπτώσεων.

Ακόμη και αν το κοινό γνώρισμα είναι η ικανοποίηση του θύματος (που θύματα υπάρχουν και σε υποθέσεις αστικού δικαίου, άρα δεν αποτελεί αποκλειστικό γνώρισμα των υποθέσεων του Ποινικού δικαίου), ακόμη και να δικαιωθεί το θύμα, δεν θα αισθανθεί ικανοποίηση από τη στιγμή που δεν αγωνίστηκε προσωπικά για αυτήν τη δικαίωση αλλά του αποδόθηκε εξαιτίας κάποιου, είτε επαγγελματία (δικηγόρου) είτε θεσμικού φορέα (εισαγγελέα), μέσω μιας διαπραγμάτευσης, όχι των πραγματικά συμβαλλόμενων μερών, αλλά μεταξύ επαγγελματιών του χώρου (Hulsman L. 1986:72). Για αυτούς οι Προβληματικές καταστάσεις αποτελούν κοινοτοπίες λόγω της επαγγελματικής εμπειρίας τους, η οποία τους οδηγεί στο να συμπεριφέρονται ως προς αυτές σύμφωνα με την κυρίαρχη οπτική του ΣΑΠΔ. Με αυτήν τη νοοτροπία, το δικαστικό σύστημα έχει εξελιχθεί από ένα τελετουργικό έκφρασης, σε ένα διαχειριστικό αποτελεσματικότητας (Christie N. 2017:185), διαταράσσοντας τη συνοχή ανάμεσα στην εκπεφρασμένη βούληση του νομοθέτη με την πρακτική εφαρμογή του (Hulsman L. 1997a:105).

Σε κάθε περίπτωση στερώντας από τα μέρη το δικαίωμα να προσπαθήσουν να επιλύσουν μόνοι τους τις διαμάχες τους, παραιτούμαστε από την ελπίδα μια κοινωνία να είναι συνεκτική επειδή μπορεί και όχι επειδή της επιβάλλεται άνωθεν, διότι οι συγκρούσεις μπορούν να αποτελέσουν τη γέφυρα για κοινωνικές αλλαγές (Ruggiero V. 2013:206). Και οι κοινωνικές αλλαγές, προϋποθέτουν διαφορετικές οπτικές γωνίες της πραγματικότητας που μπορούν να προσδώσουν οι συμμετέχοντες σε μια αντιδικία (Hulsman L. 1997a:160). Και εδώ δεν μπορεί να τεθεί ως αντίλογος το δικαίωμα και των δύο μερών (δραστών και θυμάτων) να εισακουστούν σε μια δικαστική αίθουσα, διότι εκεί η τελική οπτική γωνία θα είναι πάντοτε η ποινική, σύμφωνα με τον ποινικό κώδικα και όχι με τις οπτικές των συμμετεχόντων.

Εάν όμως παραμεριστεί η αποκλειστικότητα του ΣΑΠΔ, εάν είναι επιλογή του θύματος αν θα ακολουθήσει την ποινική διαδικασία σε κάθε είδος εγκλήματος, εάν παντού απαιτείται έγκληση του θύματος και δεν υπάρχουν αυτεπάγγελτα εγκλήματα ή αυτεπάγγελτες προβληματικές καταστάσεις έστω, τι προστατεύει το θύμα από το να δεχτεί περαιτέρω απειλές για να μην προχωρήσει σε έγκληση; Και από την άλλη πλευρά, εάν η οπτική γωνία του θύματος έχει βαρύνουσα ισχύ και τυγχάνει να είναι κοινωνικά και οικονομικά ισχυρός και συνάμα αμφιβόλου ηθικής (ή απλώς εξοργισμένος) τι προστατεύει τον θύτη όταν είναι αντίστροφα κοινωνικά και οικονομικά ανίσχυρος από το να θυματοποιηθεί με τη σειρά του; Μήπως προσπαθώντας να απομακρύνουμε την ολιστική στάση του κρατικού ΣΑΠΔ, αφήνουμε έρμαια των ενστίκτων τους, θύτες και θύματα;

Και η κοινωνία ως σύνολο χάνει, χάνει την παιδαγωγική ευκαιρία από αυτές τις συγκρούσεις για το νόημα και την αξία του κάθε νόμου (Christie N. 1977:8). Όταν τα ποινικά δικαστήρια χρησιμοποιούνται και ως παιδαγωγικά εργαλεία – ως απάντηση στον αντίλογο που δημιούργησε η παραβίαση του κανόνα-, δεν είναι ο κατάλληλος χώρος για την έκφραση αμφιβολιών (Christie N. 1986b:4). Εάν βγάλαμε τον παράγοντα της «παιδαγωγικής χρηστικότητας» από την εξίσωση, και ασχολούμασταν μόνο με το εκάστοτε ηθικό δίλημμα που υπέβασκε στην κάθε παραβατική ενέργεια, στην κάθε προβληματική κατάσταση, τότε θα βλέπαμε τα ποινικά δικαστήρια ως χώρους που εξ αφορμής μια κατάστασης, συζητούσαμε ευρύτερα πάνω σε ηθικά διλήμματα που αφορούσαν όλη την κοινωνία. Θα καταλήγαμε δηλαδή, από τη μία πλευρά να βγάλουμε τον υπάρχοντα ωφελιμισμό

από τους χώρους του ΣΑΠΔ, εκείνον που χρησιμοποιεί μια κατάσταση και έναν κατηγορούμενο για να συμμορφώσει όλους τους άλλους (γενική πρόληψη), αλλά θα ωφελούμασταν από τη δημιουργία ενός ανόθευτου χώρου όπου δεν θα γινόταν ηθική κατήχηση από το κράτος επί παντός επιστητού, αλλά μια ηθική διαβούλευση μεταξύ πολιτών. Και τότε θα αντιλαμβανόμασταν ότι αυτή είναι η αυθεντική «παιδαγωγική χρηστικότητα» που θα μπορούσε να αποκτήσει το ΣΑΠΔ. Διότι το πρόβλημα δεν είναι ο παιδαγωγικός χαρακτήρας που μπορεί να πάρει μια δικαστική διαδικασία, αλλά το πώς αντιμετωπίζει ένας δάσκαλος τους μαθητές του. Και το πρώτο που θα έπρεπε να κάνει ένας δάσκαλος είναι να δημιουργήσει εμπιστοσύνη στους μαθητές του, ιδίως όταν το μεγαλύτερο πρόβλημα δεν είναι ότι το Κράτος «κλέβει» τις διαμάχες, αλλά κυρίως τις απαρνούμαστε πρώτα εμείς οι ίδιοι, πιστεύοντας ότι είμαστε ανίκανοι να τις διαχειριστούμε. (Christie N. 1977:6).

Δεν θα «κλέβαμε» όμως και πάλι τη σύγκρουση από τους ιδιοκτήτες της; Διότι εάν το κράτος «απαλλοτριώνει» κάθε σύγκρουση από δράστη και θύμα, μια αντίστοιχη ενέργεια από την κοινωνία δεν θα ήταν λιγότερο ανήθικη. Εξάλλου οι συγκρούσεις πρέπει να είναι επωφελείς για τα μέρη που πρωτογενώς εμπλέκονται σε αυτήν (Christie N. 1997:1). Το ζήτημα είναι, εάν θα μπορούσε ο Καταργητισμός να κάνει επωφελείς τις πράξεις ταυτόχρονα για δράστη, θύμα και κοινωνία, ιδίως όταν το Κράτος δεν καταφέρνει να τις κάνει επωφελείς για δράστη και θύμα πλην του εαυτού του.

Ένα πρώτο βήμα κατά τον Καταργητισμό είναι να δώσουμε πίσω στα θύματα τη θέση που τους αρμόζει στην επίλυση της σύγκρουσης. Και μπορούμε να το καταφέρουμε μέσω της ενίσχυσης της χρήσης του Αστικού δικαίου έναντι του Ποινικού, την υποστήριξη εναλλακτικών μέτρων επίλυσης έναντι των τακτικών δικαστηρίων κ.α. Για να αλλάξουμε την οπτική μας για τη θέση των θυμάτων πρέπει να αλλάξουμε την οπτική μας για την ίδια τη σύγκρουση. Οι προβληματικές καταστάσεις δεν είναι συμβάντα που πρέπει να προσπαθήσουμε να τα εξαλείψουμε. Αποτελούν απότοκο της ανθρώπινης συνύπαρξης. Αυτό που πρέπει να μάθουμε στους πολίτες είναι πως δεν μπορούμε να αποθέσουμε τις προβληματικές καταστάσεις σε ένα ΣΑΠΔ ή σε οποιαδήποτε άλλη δομή και να αφήνουμε σε άλλους ανθρώπους την ευθύνη για την επίλυσή τους. Αποτελούν ιδιοκτησία μας, με τον ίδιο

τρόπο που ο John Locke υποστηρίζει πως μας ανήκει η ζωή μας.²⁰ Και τα δύο δεν έχουμε δικαίωμα να τα αποποιηθούμε (Christie N. 1977:9 υποσημ.2).

Στο σύγχρονο δικαστικό σύστημα, τα κριτήρια για την ομαλή λειτουργία του βρίσκονται στην αύξηση της παραγωγής αποφάσεων, τη μείωση κόστους, την ορθολογικότητα και τον καταμερισμό της εργασίας. Πλέον καταδικάζονται περισσότεροι άνθρωποι σε λιγότερο χρόνο με τις αποφάσεις περί ποινής να είναι περισσότερο ομοιόμορφες. Πρέπει να δώσουμε περισσότερο και ουσιαστικότερο χρόνο στους αντίδικους και στους δικαστές ώστε να αποτελέσει ο χώρος του δικαστηρίου χώρος διαβούλευσης με σκοπό την εύρεση μιας μόνιμης λύσης για κάθε προβληματική κατάσταση.

Προς αυτόν τον σκοπό, ο Nils Christie αντιπροτείνει μια μορφή δικαστηρίων που για να απεκδυθούν την επαγγελματοποίηση, οι δικαστές είναι πολίτες που όχι μόνο δεν θα είναι εκπαιδευμένοι στο αντικείμενο, αλλά και όταν αρχίζουν να συνηθίζουν τη διαδικασία θα αντικαθίστανται από άλλους νέους (Christie N. 1977:11). Θα μπορούσε να υπάρξει μια αποκεντρωμένη δικαιοσύνη ή με λαϊκή συμμετοχή με την αύξηση της συμμετοχής ενόρκων (Christie N. 1986b:7), διότι σε μια αποκεντρωμένη μορφή επίλυσης των συγκρούσεων, ο λόγος των αντίδικων μερών αποκτά μεγαλύτερη ισχύ (De Folter R.S. 1986:42), αλλά και αποκτά ισχύ και ο λόγος της κοινότητας εάν τα δικαστικά μέγαρα κατακερματίζονταν σε μικρότερα που θα απασχολούνταν το καθένα σε μικρότερο γεωγραφικό πεδίο (Christie N. & Snare A. 1975:44). Στο πεδίο της αστυνόμευσης, μια κοινοτική αστυνομία με ανθρώπους που περιπολούν στην περιοχή συχνά συγκεκριμένες περιοχές, που μπορούν να γνωρίζουν τα πρόσωπα και τις συνθήκες θα ήταν προτιμητέα (Christie N. & Snare A. 1975:40). Οι παραπάνω απόψεις βρίσκονται στο ίδιο πνεύμα με την πρόταση για έλεγχο των σωφρονιστικών ιδρυμάτων από τις τοπικές κοινωνίες που αφορούν (Shelby T. 2022:141).

---

²⁰ Άλλωστε και ο ίδιος ο Christie δήλωνε υποστηρικτής του φυσικού νόμου (Christie N. 1986b:7)

A.3. Φυλακές

A.3.1. Βιομηχανία δημιουργίας φυλακών

Οι φυλακές, λειτουργούν ως «προεπιλεγμένη λύση όλων των μεγάλων κοινωνικών προβλημάτων» (Davis A. 2008:157), με δύο από αυτά τα προβλήματα να είναι ότι ο πλούτος δεν είναι ισότιμα διανεμημένος και δεύτερον, η μισθωτή εργασία δεν είναι εξίσου ισότιμα διανεμημένη (Christie N. 2017:1). Η βιομηχανία του ελέγχου του εγκλήματος αποτελεί την κατάλληλη «λύση» και για τα δύο. Παράγει ελέγχους για όσους θα «εμπόδιζαν» την κοινωνική διαδικασία, -τους οικονομικά μειονεκτούντες- ή αλλιώς τις «επικίνδυνες τάξεις», (Christie N. 2017:194) και την ίδια στιγμή δημιουργεί ένα οικονομικά επωφελές σύστημα παραγωγής και για τους ιδιοκτήτες των φυλακών και για τους εργαζόμενους, αλλά και για την ευρύτερη περιοχή όπου στεγάζονται οι φυλακές, καθώς δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας. Είναι ένας ιδιαίτερα επικερδής τομέας, καθώς δεν έχει πολλούς ανταγωνιστές σε αντίθεση με άλλα είδη βιομηχανιών. Θα μπορούσαμε να τη χαρακτηρίσουμε και ως μια μονοπωλιακή βιομηχανία που επικράτησε και επικρατεί μέσα από την υποστήριξη της από τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο και όχι από την αποτελεσματικότητά της.

Σχετική είναι και η αναφορά πως τα Gulag αποτελούσαν έναν βασικό παράγοντα της οικονομίας της Σοβιετικής Ένωσης όπως αποτελούσαν και επί ρωσικής αυτοκρατορίας (Christie N. 2017:73). Οι κρατούμενοι εισέπρατταν μισθό επειδή εργάζονταν σε εργοστάσια που στεγάζονταν εντός των φυλακών για την παραγωγή προϊόντων που πωλούνταν σε όλο το μήκος της αυτοκρατορίας. Όμως με την άνοδο της οικονομίας της αγοράς, οι σωφρονιστικές αποικίες δεν μπορούσαν να αντέξουν τον ανταγωνισμό, με αποτέλεσμα να χάσουν αυτή την ικανότητα παραγωγής κρατικού πλούτου μέσω των κρατουμένων-εργατών (Christie N. 2017:80).

Στις ΗΠΑ αντίστοιχα, ο αριθμός των κρατουμένων αυξήθηκε τη δεκαετία του 1990 με τόσο ραγδαίο βαθμό, που η ετήσια αύξηση το 1998 (109.170) ξεπερνούσε τον συνολικό πληθυσμό κρατουμένων του Ηνωμένου Βασιλείου την ίδια χρονιά (73.545) (Christie N. 2017:87). Αιτία για ήταν και πάλι το εμπόριο που αναπτύχθηκε γύρω από τη λειτουργία των σωφρονιστικών ιδρυμάτων, ιδιαίτερα σημαντική όχι

μόνο για την τοπική οικονομία σε περιοχές που αποζητούσαν οικονομική ανάπτυξη (Christie N. 2017:140), αλλά και για την εθνική οικονομία (Christie N. 2017:109).

Για να δείξει το εύρος της εμπορικής δυνατότητας, ο Christie αναφέρει πως σε ένα μηνιαίο περιοδικό με τίτλο “Corrections Today”, εντόπισε 111 διαφημίσεις που αφορούσαν το χτίσιμο νέων φυλακών, τον εξοπλισμό επιτήρησης ή τις υπηρεσίες σίτισης, αλλά και επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται εντός των φυλακών με τη δημιουργία βιοτεχνιών (Christie N. 2017:110). Όμως η εμπορευματοποίηση των φυλακών, δεν αφορά μόνο τον ιδιωτικό τομέα αλλά και τον δημόσιο αν σκεφτούμε τα «οφέλη» που προσφέρει η εναπόθεση μιας μερίδας του πληθυσμού, που είναι οικονομικά, εκπαιδευτικά ασθενής και κοινωνικά αποκλεισμένα, σε έναν κλειστό χώρο.

A.3.2. Κοινωνικός θάνατος

Πέραν της «παραγωγής πλούτου» για την οικονομία, οι φυλακές παράγουν κατά κύριο λόγο, πόνο. Αυτήν την απονομή πόνου του Christie,²¹ ο Mathiesen με αναφορά σε έργο του Sykes G,²² την κατηγοριοποιεί σε πόνο που προκαλεί η αποστέρηση ελευθερίας, πραγμάτων και υπηρεσιών, ετεροσεξουαλικών σχέσεων, αυτονομίας και αποστέρησης ασφάλειας (Mathiesen 2006:132-133). Ο πόνος αυτός δεν μπορεί να μετρηθεί. Ούτε σε κάθε κατηγορία για διαφορετικούς κρατούμενους ούτε στον ίδιο κρατούμενο για το ποια αποστέρηση του προκαλεί περισσότερο πόνο. Αυτό διότι ο πόνος -κατά τον Καταργητισμό- δεν είναι υπολογίσιμο μέτρο. Εάν δεν μπορεί να υπολογιστεί ο πόνος που προκαλείται στον καταδικασμένο, δεν μπορεί να γίνει το ίδιο και με τον πόνο που έχει προκαλέσει προηγουμένως ο ίδιος στο θύμα. Και εφόσον δεν μπορούν να υπολογιστούν, δεν μπορούμε να εντοπίσουμε κάποια αναλογία πράξης-ποινης με κριτήριο τον πόνο που προκλήθηκε.

«Η φυλακή είναι ένα είδος κοινωνικής αναπηρίας ή θανάτου»²³ (Παππάς Β. 1986:30), διότι μπορεί με στερητική της ελευθερίας ποινή, να μην τους στερούμε τη ζωή τους, αλλά τουλάχιστον επιμέρους στοιχεία της (Christie 2010:103). Οι φυλακές είναι φτιαγμένες με σκοπό να «κλέβουν» από τον κρατούμενο, τον προσωπικό του χρόνο, τις σχέσεις του, τις ευκαιρίες που μπορεί να είχε και ακόμη και την ίδια του τη ζωή (Scott D. 2018:32). Όπως αναφέρει και ο Christie λόγια του Zygmunt Bauman²⁴ ανεξάρτητα από το ότι οι κρατούμενοι συνεχίζουν να ικανοποιούν ορισμένες βιολογικές λειτουργίες τους κατά τη διάρκεια της κράτησης, τα κελιά τους μπορούν να περαστούν και για φέρετρα (Christie N. 2010:103), διότι ο κρατούμενος δεν στερείται τη συμμετοχή στο φυσικό περιβάλλον κάθε ανθρώπου, την κοινωνία, αλλά ωθείται σε ένα τεχνητό περιβάλλον, τη φυλακή (Hulsman L. 1997a:109), βιώνοντας

---

²¹ (Christie N.2007:19)

²² Sykes G. (1958) "The society of captives"

²³ Ο όρος "Κοινωνικός θάνατος" αποδίδεται στον Patterson Orlando από το 1982. Είναι ένας "ζωντανός θάνατος" που δεν είναι ούτε αποτέλεσμα ατυχήματος ούτε ακραίο παράδειγμα, αλλά αποτελεί θεμελιώδες μέρος του σχεδιασμού των ινστιτούτων στα οποία προκαλείται (Scott D.2020:142 αναφορά σε Smith 2009:39)

²⁴ Zygmunt Bauman Πολωνός κοινωνιολόγος (1925-2017)

μια «στείρα οδύνη», στερούμενη νοήματος (Hulsman L. 1997a:109) με αποτέλεσμα οι κρατούμενοι να αποπροσωποιοούνται και αποκοινωνικοποιούνται (Hulsman L. 1997a:110). Ο θεσμός της φυλακής, δεν αιχμαλωτίζει μόνο το σώμα, αλλά και την ψυχή του κρατουμένου, που είναι και ο απώτερος στόχος (Karagiannidis X. 1991:22).

Η ανθρώπινη ζωή είναι ένα σύνολο συνεχούς δημιουργίας νέων νοημάτων και για αυτήν και μέσω αυτής. Εξαρτάται η ζωή μας από αυτήν τη διαδικασία (Scott D. 2020:139). Όμως η φυλακή όχι μόνο «σφραγίζει» αυτήν τη δυνατότητα, αλλά και μπολιάζει τον κρατούμενο με ετεροκαθορισμένα νοήματα για τη ζωή του, με τα νοήματα αυτά να μην μπορούν να είναι άρτια καθώς, εάν η φυλακή έχει ως σκοπό την επανένταξη του δράστη, τότε η επανένταξη προϋποθέτει τη δική του βούληση για επανόρθωση. Όμως δεν μπορεί να θέλει να επανορθώσει κάποιος ο οποίος βιώνει μια ποινή όταν δεν κατανοεί τη σημασία της και δεν μπορεί να επανορθώσει -ειδικότερα και προς το θύμα-, ακόμη και να το θέλει, όταν μέσω της ποινής της φυλάκισης απομακρύνεται από το θύμα (Scott D. 2018:28) και ταυτόχρονα χάνει τα οικονομικά μέσα (εργασία) με τα οποία θα μπορούσε να το κάνει. (Hulsman L. 1997a:121).

Ο Κοινωνικός θάνατος δεν πραγματώνεται μόνο μέσω της στέρησης νοήματος. Όταν οι άνθρωποι δεν γίνονται αποδεκτοί από την κοινωνία ως άτομα που έχουν ισάξιο δικαίωμα στην αξιοπρέπεια, τον σεβασμό, την αναγνώριση και την εμπιστοσύνη από τους συμπολίτες τους (Scott D. 2018:167), τότε δεν μπορούμε να αναμένουμε τίποτα ευοίωνο. Όταν τους αποξενώνουμε μέσα από την έκταση της στερητικής της ελευθερίας ποινής, από τους ανθρώπους που διατηρούσαν κοινωνικές επαφές και κατ' επέκταση, τους απέδιδαν τον δέοντα σεβασμό και τους καθιστούσαν ικανούς να ανταποδίδουν με τη σειρά τους τον ανάλογο σεβασμό στους οικείους τους (όταν δηλαδή αλληλοαναγνωρίζονταν ως φορείς της ικανότητας να κρίνουν και να επιβραβεύουν ως ισάξιους τους γύρω τους), δημιουργούνται συναισθηματικά φράγματα (Scott D. 2020:115) που δύσκολα μπορούν να εξαλειφθούν πριν την αποφυλάκιση.

Παράλληλα η υποβόσκουσα βία που ενυπάρχει στην πειθαρχία και τη ρουτίνα των κρατουμένων, αποστερημένη από δική τους συμβολή στις επιλογές που μπορούν να κάνουν εντός των φυλακών, ακόμη και από την ουσιαστική επιλογή κοινωνικών συναναστροφών, -καθώς υποχρεώνονται να συναναστρέφονται όσους

το ΣΑΠΔ εναποθέτει στους ίδιους χώρους με εκείνους- συνθέτουν την έννοια του «κοινωνικού θανάτου».

Και ο «κοινωνικός θάνατος», διαμορφώνει με τη σειρά του, τον «πολιτικό θάνατο» όπου τα ατομικά δικαιώματα βρίσκονται σε μια ιδιάζουσα «μηχανή υποστήριξης ζωής» (Scott D. 2018:165) Θα μπορούσαμε να ορίσουμε τον θεσμό της φυλακής, ως εμπνευστή ενός «αβυσσαλέου θανάτου», διότι οι φυλακές είναι μια άβυσσος (Scott D. 2018:164), όπου η ανθρώπινη ζωή πνίγεται συνεχώς αλλά ποτέ δεν καταφέρνει να πεθάνει, αποδεικνύοντας ότι κάποιες φορές ο πλασματικός θάνατος μπορεί να είναι χειρότερος κι από τον πραγματικό.

A.3.3. Χρόνος εντός των φυλακών

Η απομάκρυνση από τις σωματικές ποινές προς τη στέρησης της ελευθερίας μέσω του θεσμού της φυλακής, σχετικοποιεί και την αντίληψη ως προς τον πόνο που προκαλείται. Πλέον υπολογίζουμε τον χρόνο της ποινής κράτησης ανάλογα με τον πόνο που προκάλεσε ο καταδικασμένος στο θύμα του. Αλλά εφόσον ούτε αυτόν τον πόνο μπορούμε να υπολογίσουμε, πάλι δεν μπορούμε να δημιουργήσουμε μια ακριβή αναλογία.

Μπορούμε βέβαια να παρακάμψουμε αυτό το εμπόδιο και αυθαίρετα - ανάλογα με την οπτική που έχουμε για το κάθε είδος παραβίασης- να υπολογίσουμε μια συγκεκριμένη αποστέρηση χρόνου ανάλογα με το εκάστοτε είδος παράβασης. Επομένως η στέρηση της ελευθερίας, μπορεί ως ποινή να μετρηθεί με τον ίδιο τρόπο που συνέβαινε τους προηγούμενους αιώνες και με τις οι σωματικές ποινές, με τον εκάστοτε αριθμό βουρδουλιών κ.λπ.

Η στέρηση χρόνου μπορεί να είναι μετρήσιμη μαθηματικά, αλλά τα αποτελέσματα της δεν μπορούν να είναι εξίσου μετρήσιμα. Η αντίληψη του κάθε ανθρώπου για το τι χάνει και το πώς βιώνει την περίοδο φυλάκισης είναι απολύτως διαφορετική, άρα και ο πόνος του χρόνου παραμονής στην φυλακή ή η αποστέρηση του χρόνου εκτός αυτής είναι ακόμη μη μετρήσιμος. Καταλήγουμε στο πως ο χρόνος είναι μια κατηγορία στερούμενης νοήματος (Mathiesen 2006:137).

Κατά Lefebvre (1991) ο χρόνος εντός φυλακών μπορεί να αναλυθεί σε τρία επίπεδα. Τον φυσικό χωρό-χρόνο, τον διανοητικό, και τον κοινωνικό χώρο-χρόνο. Ενώ ο φυσιολογικός μπορεί να μετρηθεί ποσοτικά (είναι ο αντικειμενικός χρόνος που επιβάλλεται ως έκτιση της ποινής), ο διανοητικός χωροχρόνος είναι ο τρόπος που αντιλαμβανόμαστε πώς κυλά ο χρόνος, και ποικίλει ανάλογα με το εκάστοτε πρόσωπο και την περίοδο της ζωής του. Ακόμα, ο κοινωνικός χωροχρόνος καθορίζει το πώς συνδέουμε το παρόν, με το παρελθόν και το μέλλον. Μέσα από την οπτική του κοινωνικού χωροχρόνου, ο χρόνος έκτισης της ποινής μπορεί να οδηγήσει σε εξάλειψη κάθε ελπίδας για τον κρατούμενο, καθιστώντας τον «ημιθανές αντικείμενο» (Scott D. 2020:141) , δείχνοντάς μας πόσο επιβλαβής μπορεί να είναι ο χρόνος έκτισης της ποινής της φυλάκισης στην ψυχική υγεία των κρατουμένων.

Τέλος, ο διανοητικός χρόνος μας δίνει μια εικόνα του πόσο οδυνηρός είναι ο χρόνος εντός των φυλακών (Scott D. 2020:156).

Η αξία του φυσικού χώρο-χρόνου, χάνεται πίσω από την υποκειμενική ανάγνωσή του όπως φαίνεται μέσα από τις οπτικές του διανοητικού και κοινωνικού χωροχρόνου, καταφέροντας να γίνεται αντιληπτός ταυτόχρονα ως αργός και γρήγορος (Scott D. 2020:149), δημιουργώντας μια «Ποινική παράλυση» (Scott D. 2020:158) την οποία βιώνουν οι κρατούμενοι έχοντας πλήρη συναίσθηση της κατάστασής τους χωρίς όμως να μπορούν να αντιδράσουν.

Είναι γνωστή η φράση «η ζωή περνάει μπροστά από τα μάτια τους». Μόνο που τη φράση τη χρησιμοποιούμε για τους ανθρώπους που βρίσκονται λίγες στιγμές προ του θανάτου και στιγμιαία σκέφτονται πώς έζησαν. Στην περίπτωσή μας, ο άνθρωποι δεν βρίσκονται κοντά στον θάνατο, αλλά ψυχολογικά και κοινωνικά αργοπεθαίνουν. Δεν βλέπουν τι έζησαν, αλλά σκέφτονται τι δεν θα μπορέσουν να ζήσουν. Ενώ τις στιγμές προ του θανάτου, ο άνθρωπος κάνει μια ανασκόπηση της ζωής του, στην φυλακή βιώνει την απουσία της ουσιαστικής ζωής και απομένει με τη γυμνή ζωή του Agamben²⁵. Η φυλάκιση εκδικείται τη δικαιοσύνη (Παππάς Β. 1986:42), δεν την επαναφέρει.

---

²⁵ “οι άνθρωποι δεν πιστεύουν πλέον σε τίποτα, πέρα από τη γυμνή βιολογική ύπαρξη, που πρέπει να διασωθεί με οποιοδήποτε κόστος” (Agamben G. 2021:29), που όμως “δεν είναι κάτι που ενώνει τους ανθρώπους, αλλά κάτι που τους τυφλώνει και τους χωρίζει” (Agamben G. 2021:22)

A.3.4. Οικονομική εκδικητικότητα

Παρότι αυτή η «ποινική παράλυση» φαντάζει αρκετά οδυνηρή, δεν είναι η μόνη επίπτωση των φυλακών. Με την ποινή της φυλάκισης ο καταδικασμένος χάνει την εργασία του (Huisman L. 1997a:108), κάτι αναπόφευκτο από τη στιγμή που δεν μπορεί να εργαστεί όσο εκτίει την ποινή του. Εάν όμως έχει κάποια υποθήκη για το σπίτι του ή για επαγγελματική στέγη, τότε τον προστατεύει κάποια νομοθεσία έως ότου αποφυλακιστεί; Όχι, οι οφειλές είτε είναι προς ιδιώτες είτε προς το ίδιο το κράτος συνεχίζουν να τρέχουν, τα τοκοχρεολύσια να μαζεύονται, την ίδια στιγμή που ο φυλακισμένος δεν είναι σε θέση να μαζέψει κεφάλαια για την αποπληρωμή τους. Έτσι η τιμωρία δεν είναι μόνο φυσική, κοινωνική και ψυχολογική, αλλά και οικονομική. Η οικονομική τιμωρία εδώ είναι πολύ χειρότερη από την επιβολή προστίμου, διότι ο κάθε κρατούμενος δεν κινδυνεύει να χάσει ένα συγκεκριμένο ποσό, αλλά κινδυνεύει να χάσει τα πάντα (ανεξαρτήτως του εάν μπήκε στην φυλακή με ήσσοнос ή ελάσσοнос αξίας περιουσιακά στοιχεία). Παράλληλα, η περίπτωση της απώλειας ήσσοнос αξίας περιουσιακών στοιχείων δεν το κάνει λιγότερο νοσηρό, ιδίως εάν χάνει λίγα, τα χάνει διότι δεν του έχει απομείνει και τίποτα άλλο να χάσει. Και εφόσον χάσει είτε την επαγγελματική του στέγη, είτε την οικία του, είτε κεφάλαια, η τιμωρία είναι και κοινωνική, αφού όταν βγει από τη φυλακή δεν θα είναι μόνο στιγματοποιημένος από τη φυλάκιση, αλλά θα έχουν επιδεινωθεί περαιτέρω οι οικονομικές δυνατότητές του συγκριτικά με την εποχή πριν την έκτιση της ποινής.

Πέρα από τον κρατούμενο, στιγματισμό βιώνουν και οι οικογένειες των δραστών, παρότι δεν είναι υπεύθυνες για τις επιλογές του δράστη. Είναι «ένοχοι από συσχετισμό» με τον δράστη (Smith S. 2013:337). Και όχι μόνο βιώνουν στιγματισμό από την κοινωνία, αλλά και από το ΣΑΠΔ. Όπως αναφέρεται, η σύντροφος του κρατουμένου, δεν μπορεί να κατηγοριοποιηθεί με τη συνήθη ταξινόμηση σε έγγαμες, άγαμες ή διαζευγμένες. Οι γυναίκες αυτές βρίσκονται σε ένα αδιευκρίνιστο καθεστώς (Smith S. (2013:338), στερώντας τους την πρόσβαση σε αρκετές δομές πρόνοιας κατά το διάστημα φυλάκισης του συντρόφου τους και για την προσωπική και οικογενειακή διαβίωσή τους (εάν υπάρχουν και ανήλικα τέκνα), αλλά και μπορεί να δυσκολεύονται να μετακινηθούν σε μεγάλες αποστάσεις για να μπορέσουν να επισκεφτούν τις συντρόφους τους στην φυλακή, ενισχύοντας πέρα από την «ποινική

παράλυση» του συντρόφου τους και την απομόνωση των ιδίων, πρόσωπα που θα μπορούσαν να θεωρηθούν θύματα του εγκλήματος μαζί τα άμεσα θύματα. (Smith S. 2013:345).

Τώρα απέναντι σε όλον αυτόν τον κυκεώνα πόνου, τι λένε οι Καταργητιστές; Φυσικά επιθυμούν την αποδόμηση των φυλακών, αν και δεν έχουν προσπαθήσει να αποδείξουν πως η φυλακή είναι αχρείαστη για πάσης φύσεως εγκλήματα. Πριν αναφερθούμε στην ευρύτερη απο-ιδρυματοποίηση που υποστηρίζουν -που ενέχει την αποφυλακοποίηση-, θα ασχοληθούμε με μια άλλη πρόταση που δεν αναιρεί όμως την κατάργηση των φυλακών ως απώτερο στόχο.

Για τους καταργητιστές, η απόφαση του ποιος θα είναι ο μέγιστος αριθμός προσώπων που θα προσωποκρατούνται ταυτόχρονα σε φυλακές, είναι μια ελεύθερη απόφαση. Δεν υπάρχει τίποτα αυταπόδεικτο και αναντίρρητο που θα μπορούσε να αμφισβητήσει το δικαίωμα μιας κοινωνίας να αποφασίσει a priori το μέγιστο αριθμό κρατουμένων, και αυτό διότι ο αριθμός αυτός δεν διαμορφώνεται τελεολογικά ανάλογα με το πόσοι εγκληματούν, αλλά το πόσο πόνο μπορούμε ως κοινωνία να αντέξουμε να επιβάλλεται ταυτόχρονα. Όπως αναφέρεται σχετικά, «οι σκέψεις μας, οι ηθικές αξίες– και όχι η βιομηχανική κινητήριος δύναμη- πρέπει να καθορίσουν τα όρια του ελέγχου και να απαντήσουν στο ερώτημα πως είναι αρκετά όσα έχουμε κάνει, όσα και όσους έχουμε περιορίσει» (Christie N. 2017:3). Ως προς την πιθανή αντίρρηση πως ναι μεν αυξήθηκε ο πληθυσμός των φυλακών κατά τις δεκαετίες του δεύτερου μισού του εικοστού αιώνα και συνεχίζει να αυξάνεται, αλλά παράλληλα βελτιώθηκε και η ποιότητα ζωής εντός των φυλακών, θα πρέπει να απαντήσουμε ότι η εξέλιξη της κατάστασης εντός των φυλακών δεν πρέπει να αναλύεται απομονωμένα από το ευρύτερο περιβάλλον. Όταν στην Ευρώπη το βιοτικό επίπεδο έχει βελτιωθεί σε τέτοιο βαθμό κατά τις μεταπολεμικές δεκαετίες, η βελτίωση στις φυλακές φαντάζει ελάχιστη, ίσως ακόμη και να μην θεωρείται βελτίωση, αλλά επιδείνωση (Hulsman L. 1986:65). Όπως έχουμε χαρακτηρίσει ως «Μερικό Καταργητισμό» τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης εντός των φυλακών (Mathiesen T. 2006:158), εξίσου θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε και τη μείωση των κρατουμένων συνολικά, ως σκαλοπάτι ενός «Μερικού Καταργητισμού».

Όμως εάν το ζήτημα της αρμόζουσας ποινής είναι πολιτιστικό ζήτημα (Christie N. 2017:212), το ερώτημα δεν είναι πόσους κρατούμενους μπορούμε ηθικά να

αποδεχτούμε συγχρόνως σε μια κοινωνία, αλλά εάν η στερητική της ελευθερίας ποινή είναι καταρχήν συμβατή με τις αξίες μας, και κατ' επέκταση απέναντι σε ποιες πράξεις τη θεωρούμε αξιακά αποδεκτή, ανεξάρτητα εάν αυτό θα μας οδηγήσει σε ποσοτώσεις χαμηλού επιπέδου Σκανδιναβίας ή μαζικής φυλάκισης Ηνωμένων Πολιτειών.

Αυτή η διαπίστωση έχει σημασία εάν επανέλθουμε στο επιχείρημα της «ποσόστωσης». Ο Nils Christie αναφέρει πως με μικρό αριθμό κρατουμένων είναι πιθανό να αντιλαμβανόμαστε την παρέκκλιση ως εξαίρεση που με τη σειρά της θα συμβάλλει στην συμμόρφωση του γενικού συνόλου χωρίς τη δημιουργία μιας συγκρουσιακής νοοτροπίας εντός της κοινωνίας (Christie N. 2010:105). Μια τέτοια αντίληψη είναι χρησιμοθηρική στο πώς ο αριθμός των κρατουμένων δημιουργεί το κατάλληλο συναίσθημα στον γενικό πληθυσμό. Όμως εάν «οι φυλακές υπάρχουν μόνο για να κάνουν όσους είναι έξω από αυτές να αισθάνονται ελεύθεροι» (Jacques Lesage de la haye 2021:14), η συνοχή της κοινωνίας διατηρείται μέσω βίας και όχι συναίνεσης.

Ίσως θα έπρεπε να επιλέξουμε εάν ο αντίλογος έναντι του ΣΑΠΔ θα είναι αξιακός ή πρακτικός, διότι εάν επικαλούμαστε ταυτοχρόνως και τα δύο, το ΣΑΠΔ οφείλει να προσπαθήσει να αποδείξει τη συμβατότητά του είτε με το εκάστοτε αξιακό σύστημα της κοινωνίας είτε με την αποτελεσματικότητά του στην μείωση της εγκληματικότητας για να αναιρέσει όλο τον συλλογισμό μας.

Άξια μνείας εδώ, είναι η σύνδεση του αριθμού των κρατουμένων σε μία κοινωνία με το οικονομικό σύστημα αυτής (καπιταλιστικό, σοσιαλιστικό, κομμουνιστικό κ.ο.κ). Κάποιες φορές η σύγκριση χωρών με αυξημένο ποσοστό έγκλειστων με άλλες με μικρό, μπορεί να υποδεικνύει ως ειδοποιό διαφορά στις τελευταίες, την ύπαρξη προνοιακών δομών προς τους κοινωνικά ευάλωτους πολίτες όπως η σύγκριση ΗΠΑ-Καναδά (Christie N. 2010:58 επ.) αλλά την ίδια στιγμή άλλες χώρες με εξίσου προνοιακά συστήματα χαρακτηρίζονται από τους ίδιους συγγραφείς ως επιρρεπείς στην ποινικοποίηση όπως στον «Πόλεμο κατά των ναρκωτικών» στην Σουηδία (Christie N. 2010:38) ή στην αντιμετώπιση του αλκοολισμού στην Νορβηγία (Christie N. 2007a:21).

Σύμφωνα με δεδομένα την περίοδο 2000-2002, ανά 100.000 κατοίκους οι κρατούμενοι στις ΗΠΑ αντιστοιχούσαν σε 730, στον Καναδά 116 και στην Σουηδία και

Νορβηγία 64 και 62 αντίστοιχα(Christie N. 2010:52). Είναι εμφανής η διαφοροποίηση στα μεγέθη, όπως όμως είναι εξίσου εμφανής και η ομοιότητα, που είναι η στάση του Christie απέναντι στην πολιτική των ΗΠΑ για την αντικατάσταση των προνοιακών δομών με ποινικοποίηση των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, και απέναντι στις πολιτικές της Σουηδίας και Νορβηγίας που ποινικοποιούν προβληματικές καταστάσεις -πάλι ευάλωτων κοινωνικών ομάδων- όταν οι δομές πρόνοιας δεν μπορούν να τις επιλύσουν από μόνες τους. Θα μπορούσαμε να πούμε πως προαπαιτούμενο δεν είναι μόνο η ύπαρξη κοινωνικών δομών, αλλά η σταθερή υποστήριξη των δυνατοτήτων τους από το κράτος και όχι μια επιφανειακή ενίσχυση τους μέχρι να αποδειχτούν αναποτελεσματικές ώστε να τις παραμερίσουμε μονομιάς.

Συμπερασματικά, το οικονομικό σύστημα επηρεάζει τη στάση μας έναντι της χρησιμότητας του Ποινικού συστήματος, είτε όταν μέσω αυτού το κράτος «προστατεύει» τους πολίτες (σοσιαλιστικές πολιτικές) είτε όταν το κράτος απουσιάζει (καπιταλιστικές πολιτικές). Εάν θεωρήσουμε πως μια σοσιαλιστικού τύπου κοινωνία αποτελεί «πανάκεια» για την αντιμετώπιση της ποινικοποίησης μίας «καπιταλιστικής περιθωριοποίησης των ευάλωτων» μέσω του αποκλεισμού τους, τότε ξεχνάμε πως το Ποινικό σύστημα σαν ένας άλλος Ιανός είναι εξίσου επικίνδυνο στην «υποχρεωτική βοήθεια των ευάλωτων» από τον Σοσιαλισμό.

Συμπερασματικά, θα μπορούμε να πούμε πως η καταργητική οπτική είναι μια αξιακή οπτική. Η θέση που φέρνουμε κάθε άνθρωπο όταν τον περιορίζουμε σε σωφρονιστικά καταστήματα, είναι a priori ασύμβατη με τις ανθρώπινες αξίες. Και όσο περισσότερους ανθρώπους φέρνουμε σε αυτήν τη θέση, τόσο περισσότερο «μολύνουμε» μια κοινωνία. Αντιστρόφως, όσο περισσότερους ανθρώπους αντιμετωπίζουμε με διαδικασίες που δεν οδηγούν σε φυλακές, τόσο περισσότερο ελαφρύνουμε το ηθικό βάρος κάθε κοινωνίας. Εάν χρειαστεί να γίνει επίκληση του επιχειρήματος της «αναποτελεσματικότητας των φυλακών» με σκοπό να μειωθεί ο πόνος, τότε αυτό είναι συμβατό με τον Καταργητισμό ως μεσοπρόθεσμο στόχο.

Το αίτημα όμως της Κατάργησης των φυλακών, δεν θα πρέπει να ερμηνεύεται ως επιστροφή στην προϋπάρχουσα κατάσταση, τη φυσική κατάσταση²⁶. Ο Christie, παρότι υποστηρικτής του φυσικού δικαίου (Christie N. 1986b:7), εκφράζει ενδιαασμούς για το επιχείρημα «επιστροφής στην κανονικότητα», δηλαδή στην φυσική κατάσταση (Christie N. 2017:50). Εάν οδηγηθούμε σε μια ευρύτερη αποϊδρυματοποίηση κλειστών δομών, θα οδηγήσουμε εκτός ιδρυμάτων και ανθρώπους που δεν μπορούσαν να ζήσουν εκτός με πιθανό τελικό τους προορισμό τις φυλακές. Από την άλλη, εάν καταργήσουμε το ΣΑΠΔ, ενώ χρειάζεται, οι λειτουργίες του μπορούν να επαναπροωθηθούν υπό διαφορετική μορφή που να μην σχετίζεται με την ποινική δικαιοσύνη αλλά που θα είναι εξίσου ιδρυματική. Βλέπουμε πως οι κλειστές δομές είναι συγκοινωνούντα δοχεία, και μια μονομερής κατάργηση κάποιων δομών δεν είναι απαραίτητο πως θα έχει θετικά αποτελέσματα, ενώ ο Καταργητισμός δεν έχει καταφέρει να αποδείξει ούτε ότι η κοινωνία μπορεί να αντέξει την κατάργηση όλων των κλειστών δομών μονομιάς.

Εάν όμως οι κοινωνικές αδικίες δεν αφορούν την ύπαρξη της φυλακής, αλλά την υπερβολική χρήση της (Shelby T. 2022:198), και εάν όλες οι αρνητικές επιπτώσεις που αναφέραμε θα μπορούσαν να είναι αναστρέψιμες, τότε μία πρόταση που θα άξιζε να αναφερθεί και δεν θα έμπαινε στις ανωτέρω ατραπούς καταργητικών κινήσεων, θα ήταν η εναλλακτική των μη-κρατικών μη κερδοσκοπικών σωφρονιστικών ιδρυμάτων (Shelby T. 2022:138 επ.). Με την απόδοση των φυλακών στις κοινότητες, με τη συμμετοχή πολλών εθελοντών και λίγων επαγγελματιών του χώρου (Shelby T. 2022:141) δίνεται η ευκαιρία να καταπολεμηθεί μέσω αυτών και η

---

²⁶ Η φυσική κατάσταση είναι ένα θεωρητικό κατασκευάσμα των θεωρητικών του κοινωνικού συμβολαίου, διότι για να αναφερθούν στην δημιουργία μιας κοινότητας πρέπει να υπάρχει προηγουμένως -έστω και υποθετικά- μια στιγμή που δεν υπήρχαν κοινότητες. Αυτό το σημείο το φαντάζονται είτε σαν μια ζώδη στιγμή της ανθρώπινης φύσης (Hobbes "homo homini lupus"), είτε ως μια εξευγενισμένη στιγμή μιας απόλυτης ισότητας μεταξύ ανθρώπων (Locke). Συμπερασματικά, θα πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας πως η χρήση αυτού του θεωρητικού κατασκευάσματος είναι καθαρά χρησιμοθηρική. Είτε προσπαθούμε να δείξουμε πως η πολιτική κοινότητα με όλες τις ανεπάρκειές της είναι πάντα καλύτερη από μια δυστοπική φυσική κατάσταση (Hobbes) είτε ότι η πολιτική κοινότητα αποτελεί λογική συνέχεια μιας -προβληματικής μεν αλλά με πολλά θετικά- φυσικής κατάστασης (Locke).

κατάχρηση της κρατικής εξουσίας (Shelby T. 2022:143) και να βελτιωθεί η κατάσταση των κρατουμένων.

A.4. Επέκταση ποινικού ελέγχου

Το κράτος, από δευτερεύον και βοηθητικός θεσμός, κατέληξε υποσκελίζει τον άνθρωπο (Hulsman L. 1997a:85). Η διεύρυνση των πράξεων που χαρακτηρίζονται ως εγκληματικές δεν αφορά μόνο το εσωτερικό πεδίο κάθε χώρας, αλλά και το εξωτερικό. Ναι μεν ως προς την εξέλιξη των διακρατικών συμφωνιών επιτήρησης πολιτών (π.χ. Euroroi ή SIRENE), αλλά και με τη μορφή του «πολιτισμικού ιμπεριαλισμού» (Christie N. 1975:46), την προσπάθεια δηλαδή των χωρών του Δυτικού κόσμου να εξαναγκάσουν τις αναπτυσσόμενες χώρες να αποδεχτούν την υπεροχή της δυτικότητας σκέψης -μεταξύ αυτών και ως προς την ποινική πολιτική- και να υιοθετήσουν τους δικούς του θεσμούς και αντιλήψεις.

Σε μεγάλα κοινωνικά συστήματα, ένα μικρό μέρος της κοινωνίας ανήκει στην άρχουσα τάξη. Ακριβώς επειδή είναι μικρό μέρος, γίνεται απαραίτητος ο ένας στον άλλον, αλλά την ίδια στιγμή, απομακρύνονται και από όσους εξουσιάζουν. Η κοινωνική αποστασιοποίηση είναι τους από τους όρους για τη συχνή χρήση του ποινικού συστήματος (Christie N. 2010:55). Γι' αυτό και ο κυριότερος κίνδυνος για τις σύγχρονες κοινωνίες δεν είναι το έγκλημα αλλά η καταπολέμησή του, κάτι που κινδυνεύει να οδηγήσει καθεστώτα σε υιοθέτηση απολυταρχικών πολιτικών (Christie N. 2017:4). Η ποιότητα των ποινικών πολιτικών αποτελεί δείκτη του είδους της κοινωνίας που διαμορφώνουμε και οποιεσδήποτε μεταβολές σε αυτές τις πολιτικές, σχετίζονται με αντίστοιχες αλλαγές στην ίδια την κοινωνία (Christie N. 2010:66).

Η συζήτηση περί ανάγκη κρατικής επιτήρησης και σε ποιο βαθμό, έχει μετατραπεί στο ερώτημα του εάν έχουμε το κατάλληλο νομικό οπλοστάσιο για να ενισχυθούν οι δυνατότητες αυτής της (Mathiesen T. 2005:89). Συν τοις άλλοις, το κράτος διευκολύνει τη διαδικασία της επιτήρησης των πολιτών, με τη χρήση των ΜΜΕ, λειτουργώντας ως «Συνοπτικόν», σαν ένα νεοεξελιγμένο «Πανοπτικόν» του Foucault (Mathiesen T. 2005:98), αφού τα ΜΜΕ δεν προωθούν τον διάλογο, αλλά δημιουργούν και εκπέμπουν αφηγήματα που δεν επιδέχονται αλληλεπίδραση (Mathiesen T. (2005:101).

Αυτές οι σύγχρονες συσκευές επιτήρησης, μεταξύ αυτών και τα ΜΜΕ, «όχι μόνο λειτουργούν σιωπηλά, αλλά αποσιωπούν μεγάλες ομάδες ανθρώπων και ακόμη και ολόκληρους πληθυσμούς» (Mathiesen T. 2005:98) και είναι ιδιαίτερα

αποθαρρυντικό πως δεν ανησυχούμε για την παρακολούθηση από το κράτος, επειδή θεωρούμε πως εμείς εξαιρούμαστε από τα αντικείμενα παρακολούθησής του (Mathiesen T. 2005:101). Αυτή η υπερποινικοποίηση -όχι απαραίτητα με την έννοια του εύρους των πράξεων που ποινικοποιούνται, αλλά μέσω της ευελιξίας που κρίνει το ΣΑΠΔ τι πρέπει να ποινικοποιηθεί, μεταθέτει το ερώτημα από τον «επικίνδυνο εγκληματία» που απειλεί το κράτος, στο «επικίνδυνο κράτος» για τους ίδιους τους πολίτες του (Bennet 2008:22 σε Ruggiero V. 2013:200).

Και όσο αποδεχόμαστε το ποινικό σύστημα να αντιμετωπίζει τα άτομα που κρίνονται ως «εγκληματίες» ως μια ιδιαίτερη κατηγορία ανθρώπων που απαιτεί μια εξαιρετική αντιμετώπιση (Hulsman L. 1986:63), αποδεχόμαστε πως οι πράξεις που χαρακτηρίζονται ως παραβατικές αποτελούν την εξαίρεση, διευκολύνοντας τη χρήση έκτακτων μέτρων από το ΣΑΠΔ για παραβάτες (Hulsman L. 1997a:102). Όμως με αυτόν τον τρόπο αγνοούμε ότι η «παραβατική συμπεριφορά» του χθες, είναι η φυσιολογική συμπεριφορά του αύριο ή και το αντίστροφο. Το τι θεωρούμε ως παραβατικό αλλάζει ανά περίοδο και τόπο, αφού η έννοια του εγκλήματος είναι μια μορφή «σφουγγαριού» ικανό να απορροφήσει κάθε είδους ανεπιθύμητης πράξης κατά καιρούς (Christie N. 2004:ix σε Scott D. 2018:98). Γι' αυτό και πρέπει να επισημανθεί πως κατά τον Καταργητισμό, τα αιτήματα του ρεύματος, δεν αφορούν μόνο όσους βρίσκονται ήδη εντός διαδικασιών στο ΣΑΠΔ, αλλά το σύνολο του πληθυσμού, διότι ο κίνδυνος εμπλοκής στο ΣΑΠΔ είναι καθολικός. Έτσι οι υπέρμαχοι του Καταργητισμού, δεν αγωνίζονται εκ μέρους των φυλακισμένων, αλλά για τον εαυτό τους (Baker C. 1995:43).

A.5. Οικονομία και Καταργητισμός

Κατά τον Ποινικό Καταργητισμό, η τιμωρητικότητα επεκτείνεται πέραν του ποινικού συστήματος και σε άλλες εκφάνσεις μιας κρατικής οντότητας, μία εξ αυτών το οικονομικό σύστημα με την εργατική τάξη να μπορεί να χαρακτηριστεί και σαν ένα σύνολο από «αδαή θύματα», όταν άτομα όπου και στο σχολείο αλλά και στην αγορά εργασίας, υιοθετούν την ήττα ως προσωπική τους αποτυχία χωρίς να υιοθετούν την ιδιότητα του θύματος αλλά του ανεπαρκούς μαθητή, εργαζόμενου κ.ο.κ (Christie N. 1986a:17). Έχουμε να κάνουμε με μια παρόμοια με το ΣΑΠΔ κατανομή ευθυνών, με την ίδια ανευθυνότητα στους κρατικούς λειτουργούς της οικονομικής πολιτικής, πάλι όπως και της ποινικής, μέσω του επιμερισμού των ευθυνών σε τόσα πρόσωπα, ώστε να μην θεωρείται κάποιος πραγματικά υπεύθυνος. Η «αόρατος χείρ» του Smith²⁷ μπορεί να λειτουργήσει και αντίστροφα, όταν δίχως κάποιος συγκεκριμένος να καθοδηγεί, πάνε όλα στραβά. Ποιος θα αναλάβει την ευθύνη; Εξ 'ου και τα «μη ιδανικά θύματα»²⁸.

Ακόμη και ο Louk Hulsman που αποδέχεται την ύπαρξη πλεονεκτημάτων του οικονομικού μοντέλου του καπιταλισμού –χωρίς φυσικά να αρνείται την ύπαρξη μειονεκτημάτων- κρούει τον κώδωνα για την εξάπλωση αυτού του μοντέλου καταμερισμού και σε άλλους τομείς της ζωής, όπως η υγεία, η εκπαίδευση και οι συγκρούσεις. Η ποσοτικοποιημένη εκτίμηση κάθε ανθρώπινης στιγμής στερεί από την ποιότητα της. Γι' αυτό και ο Καταργητισμός προωθεί την αποεπαγγελματοποίηση, την αποθέσμιση και την αποκέντρωση, όχι μόνο στον ΣΑΠΔ αλλά σε κάθε πτυχή της ζωής.

Στο ίδιο μήκος κύματος, ήταν και ο Christie που ανέφερε, ότι το σημείο καμπής για τη σκέψη του, δεν ήταν ο Δεύτερος Παγκόσμιος πόλεμος, αλλά η πιθανή εισδοχή της Νορβηγίας στην Ευρωπαϊκή ενιαία αγορά (Christie N. & Snare A.

---

²⁷ Ο Smith υποστήριζε πως στην ελεύθερη οικονομία, που κάθε πολίτης λειτουργεί εγωιστικά σύμφωνα με το προσωπικό του συμφέρον, συμβάλει ταυτόχρονα στο κοινωνικό συμφέρον. Έτσι η οικονομία δεν χρειάζεται μια κεντρική διεύθυνση από το κράτος αλλά όταν όλοι συμβάλλουν ακούσια προς το γενικό καλό.

²⁸ Βλ. Κεφάλαιο A.2.5

1975:43). Με την ένταξη του χρήματος σε αρκετές διαδικασίες, έχουν μειωθεί σε αρκετά μεγάλο βαθμό οι διαδικασίες που η επιβράβευση είναι μη χρηματική. Και αυτό οδηγεί στο δυστυχές συμπέρασμα πως η έλλειψη χρήματος είναι ένα κριτήριο για να κριθεί ως αποτυχημένη η ζωή ενός ανθρώπου. Όλα αυτά θα επηρέαζαν τον τρόπο ζωής και τις αξίες στην παραδοσιακή Νορβηγική κοινωνία, τρόπος ζωής που διατηρήθηκε στις εναλλακτικές κοινότητες που ανέφερε ο Christie και θα δούμε στην συνέχεια.

A.6. Εναλλακτικά είδη κοινοτήτων

Στην παρούσα ενότητα θα αναφερθούμε σε τέσσερα διαφορετικά θέματα, που μπορούν να λειτουργήσουν ενισχυτικά ως την σύνθεση των οπτικών του Ποινικού Καταργητισμού σε ένα ενιαίο πλαίσιο. Οι κοινότητες Camphill, ως μια μορφή συμβίωσης διαφορετική από εκείνη την σύγχρονων κοινωνιών, τις κοινότητες του Μεξικού ως μια μορφή επίλυσης συγκρούσεων διαφορετική από εκείνη του ΣΑΠΔ, τις Νορβηγικές «ουρές αναμονής» για έκτιση στερητικής της ελευθερίας ποινής, που μας προσφέρει μια διαφορετική οπτική για την αντιμετώπιση των καταδικασμένων εκ μέρους του ποινικού συστήματος και τέλος στον θεσμό των σχολείων, σύμφωνα με το βιβλίο του Nils Christie, αναφορικά με την εύρεση του καταλληλότερου τρόπου εκπαίδευσης, που εμφανίζει όμοια αιτήματα με τα αιτήματα που πρέπει να πετύχει ένα ποινικό σύστημα.

Κοινότητες Camphill

Οι κοινότητες αυτές βασίζονταν στο ρεύμα της «ανθρωποσοφίας» του Rudolf Steiner και στην απόρριψη του σύγχρονου τρόπου ζωής. Το 1989 υπήρχαν περίπου 50 με 60 τέτοιες κοινότητες στην Ευρώπη. Αυτό που τις διέκρινε είναι πως οι άνθρωποι εκεί έχουν μια μορφή ζωής που δεν κατηγοριοποιείται (Christie N. 2007a:25).

Η ζωή εκεί είναι κοινόβια. Όλοι κατοικούν σε κοινά σπίτια όπου όλοι έχουν λόγο για όλα. Υπάρχουν ατομικά δωμάτια, αλλά πέραν αυτών όλα είναι κοινά. Ένα μεγάλο τραπέζι όπου όλοι τρώνε σε αυτό χωρίς συγκεκριμένες θέσεις και κάθε σπίτι έχει έναν υπεύθυνο. Στις κοινότητες αυτές υπάρχει αυστηρό πρόγραμμα. Κάθε πρωί φεύγουν όλοι από το σπίτι για να δουλέψουν εκτός από τον υπεύθυνο του σπιτιού. Η καθαριότητα του σπιτιού και το μαγείρεμα, θεωρούνται εργασία και εκπληρώνονται πάντα από μέλη άλλων σπιτιών, διότι είναι σημαντικό να διαχωρίζεται ο χώρος διαμονής και εργασίας (Christie N. 2007a:28). Το μεσημέρι μαζεύονται ξανά στο σπίτι και τρώνε όλοι μαζί σε ένα μεγάλο τραπέζι χωρίς να έχουν συγκεκριμένες θέσεις, ενώ το απόγευμα είναι γεμάτο από πολιτιστικές δραστηριότητες. Όσοι εργάζονται σε εργαστήρια το απόγευμα, είναι συνήθως όσοι το πρωί απασχολούνταν με δουλειές του σπιτιού (Christie N. 2007a:39).

Η εξέλιξη της κάθε ημέρας τους δεν είναι τόσο αναμενόμενη όσο φαίνεται, διότι δεν είναι προκαθορισμένη και η συμπεριφορά των μελών αυτών των κοινοτήτων. Οι δουλειές δεν είναι απαραίτητο να είναι απολύτως κρίσιμες για τη λειτουργία της κοινότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι του ανθρώπου που είναι τυφλός και αναλαμβάνει καθημερινώς το πλύσιμο των πιάτων. Θα μπορούσαν να αγοράσουν ένα πλυντήριο πιάτων, κάτι που θα βελτίωνε την ποιότητα και την ταχύτητα του πλυσίματος, αλλά ο άνθρωπος που καθάριζε τα πιάτα θα έχανε την εργασία του και θα γινόταν άεργος στην κοινότητα. Με εξαίρεση ορισμένες περιπτώσεις σαν και αυτήν, δεν υπάρχουν «πόστα» (Christie N. 2007b: 30,36). Όλοι κάνουν όλες τις εργασίες και αυτή η συνεχής αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών, αφήνει μικρό έως καθόλου περιθώριο για υιοθέτηση ρόλων ζωής στα μέλη. Όταν από το πρωί μέχρι το βράδυ τα άτομα λαμβάνουν τόσους πολλούς ρόλους και αλληλοεπιδρούν με όλα τα άλλα μέλη της κοινότητας που αντίστοιχα εναλλάσσουν ρόλους, οι ρόλοι εντέλει χάνουν την αξία τους και θεωρούνται απλώς ασχολίες που δεν μετατρέπονται σε ιδιότητες, και άρα καμία δεν μπορεί να αναδειχθεί ως κυρίαρχη (Christie N. 2007a:74). Καθημερινά είναι τσαγκάρηδες, καθαριστές, μάγειρες, τραγουδιστές, οργανωτές ομάδων και οργανωμένοι.

Κανείς στα χωριά δεν πληρώνεται, διότι όλοι εργάζονται για χάριν των άλλων (Christie N. 2007a:41). Η συντήρηση των κοινοτήτων γίνεται είτε μέσω χρηματοδοτήσεων από το κράτος, είτε από άλλες χώρες, και είτε από ιδιωτικές χορηγίες ή από χορηγίες από άλλες κοινότητες και τα χρήματα δεν διανέμονται ποτέ, αλλά αντιθέτως χρησιμοποιούνται από όλους. Όπως αναφέρει ο Christie, μπορεί να δοθούν σε ένα μέλος για ένα ταξίδι αναψυχής στην Ελλάδα (2007a:45). Ενώ κάτι τέτοιο θα μας φάνταζε ως προβληματικό για την υπερκατανάλωση των εσόδων από μια μικρή μερίδα των μελών, αντιθέτως τα μέλη στις κοινότητες αυτές, δεν τείνουν να χρησιμοποιούν τα χρήματα, και διότι έχουν αντί-καταναλωτική συμπεριφορά, αλλά κυρίως διότι περνούν το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους εντός της κοινότητας, και από τη στιγμή που στην κοινότητα δεν χρησιμοποιούν χρήματα ως συναλλακτικό μέσο, δεν τα χρειάζονται και καθόλου. Μάλιστα, για να μην μεγαλώνει ανεξέλεγκτα το οικονομικό απόθεμα, συνηθίζεται να χρηματοδοτείται η δημιουργία παρόμοιων κοινοτήτων σε άλλες περιοχές ή χώρες. Με αυτόν τον τρόπο το χρήμα δεν μπαίνει εντός της κοινότητας, ούτε παραμένει στο αποθεματικό. Συμπερασματικά, ενώ οι

μισθοί σε κάθε κοινωνία χρησιμοποιούνται για την ατομική κατανάλωση ή την επένδυση εκτός του συστήματος, στις κοινότητες αυτές χρησιμοποιούνται σχεδόν αποκλειστικά (και αυτό όχι μέσω υποχρεωτικότητας) σε επανεπενδύσεις εντός της κοινότητας, για χάριν της κοινότητας και όχι για προσωπικό οικονομικό όφελος.

Μέσα από αυτήν την αναφορά είδαμε μια εναλλακτική πρόταση στις σύγχρονες κοινωνίες. Οι φυλακές θα μπορούσαν ποτέ να υιοθετήσουν στοιχεία από αυτές τις κοινότητες; Και δεν ρωτάμε για την τρέχουσα μορφή των φυλακών. Γενικά και σε οιαδήποτε ιδεατή τους μορφή, θα μπορούσε να υπάρξει μια σύζευξη; Ο Christie διακρίνει ορισμένα χαρακτηριστικά τα οποία χαρακτηρίζουν τις κοινότητες αυτές, αλλά δεν μπορούν να υπάρξουν σε οποιοδήποτε ίδρυμα, μεταξύ αυτών και οι φυλακές. Ναι μεν η διάρκεια της ζωής των κατοίκων των κοινοτήτων αυτών, αναλώνεται σε ένα ορισμένο γεωγραφικό σημείο (Christie N. 2007b:90) όπως στις φυλακές, αλλά αυτό δεν ισχύει τους φύλακες και τους εργαζόμενους. Εκείνοι προσδιορίζουν τη ζωή τους εκτός των φυλακών, και μισθώνονται για την εργασία τους εκεί, χρήματα που επαναεπενδύονται εκτός της κοινότητας των φυλακών. Παράλληλα δεν θα μπορούσε ποτέ να υπάρξει εξάλειψη των διαφορών μεταξύ εργαζόμενων/σωφρονιστικών υπαλλήλων και κατοίκων/κρατούμενων, όπως συμβαίνει στις κοινότητες αυτές (Christie N. 2007b:91), διότι δεν είναι εφικτή η λειτουργία των ιδρυμάτων και ιδίως των φυλακών χωρίς κάποια μορφή αρχής που εξουσιάζει. Τέλος, οι κοινότητες λειτουργούν χάριν των μελών τους, ενώ τα ιδρύματα λειτουργούν χάριν ενός εξωγενούς σκοπού (Christie N. 2007b:91). Κατ' επέκτασιν αυτού, στις κοινότητες παραμένει όποιος επιθυμεί να ενταχθεί και για όσο καιρό επιθυμεί, ενώ στα ιδρύματα διαμένουν ή συσχετίζονται με αυτά ως «θεραπευόμενοι» ή φυλακισμένοι για όσο καιρό τους έχει επιβληθεί.

Για τους ανθρώπους εντός κοινοτήτων όπως οι κοινότητες Camphill, όσοι είναι εντός αυτών, ομοιάζουν στο ότι διαφέρουν από την πλειοψηφία των πολιτών που ζουν στις πόλεις. Αν όμως μιλήσουμε μαζί τους, θα ανακαλύψουμε πως θεωρούν ότι είναι τελείως διαφορετικοί μεταξύ τους. Η μόνη ομοιότητα που έχουν, είναι η διαφοροποίηση από τους κατοίκους των σύγχρονων κοινωνιών. Μπορεί να έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά μεταξύ τους, αλλά αυτό δεν τους κάνει ίδιους. Το ίδιο θα μπορούσε να ειπωθεί σίγουρα και για τις φυλακές. Για τους ανθρώπους στην κοινωνία, όλοι οι κρατούμενοι είναι ίδιοι, διότι ο λόγος που τους κρατά μέσα είναι

κοινός, δηλαδή η παραβίαση ενός κανόνα. Αντιθέτως για τους κρατούμενους, αλλά και το φυλακτικό προσωπικό, σίγουρα δεν είναι ποτέ ίδιοι όλοι οι κρατούμενοι. Ακόμη και αν έχουν διαπράξει το ίδιο αδίκημα ή έχουν λάβει την ίδια ποινή, θα μπορούσαν να απαριθμήσουν πλήθος λόγων που διαφέρουν, τους οποίους γνωρίζουν ακριβώς επειδή συγχρωτίζονται συνεχώς μέσα στον ίδιο χώρο, στις φυλακές.

Η ομοιότητα και στις δύο περιπτώσεις είναι η έλλειψη και η ύπαρξη γνώσης. Όταν δεν γνωρίζουμε, κατηγοριοποιούμε με μεγαλύτερη ευκολία. Όταν γνωρίζουμε, οι κατηγοριοποιήσεις φαντάζουν άχρηστες. Όσο γνωρίζουμε κάποιον, τόσο περισσότερο οι κατηγοριοποιήσεις φαντάζουν ως μικρά κελιά, τετράγωνα, άκαμπτα και όχι απολύτως ορθά για όλους (Christie N. 2007a:23). Οι κατηγοριοποιήσεις δεν οφείλονται μόνο στην έλλειψη γνώσης, αλλά και στην έλλειψη ανοχής για ποικιλία χαρακτήρων. Όπως είδαμε νωρίτερα, το ΣΑΠΔ προσπαθεί να απλοποιήσει την πραγματικότητα για να μπορεί να εφαρμοστεί στα μέτρα του. Στις κοινότητες αυτές οι άνθρωποι είναι αποδεκτοί ανεξαρτήτως προσωπικών ιδιαιτεροτήτων, διότι υπάρχει μια συνεχής προσπάθεια συμβίωσης μεταξύ τους.

Παρότι υπάρχει μεγαλύτερη ελευθερία εντός των κοινοτήτων αυτών, υπάρχουν όρια στο τι είναι διατεθειμένες ή δυνάμενες να κάνουν οι κοινότητες (Christie N. 2007a:22). Υπήρξε ιστορικά μια περίπτωση που υποδέχθηκαν σε μια κοινότητα έναν νεοεισερχόμενο (Christie N. 2007a:20-22) που είχε κατηγορηθεί για προσβολή γενετήσιας αξιοπρέπειας μπροστά σε ανηλικούς, και περίμενε την εκδίκασή τους υπόθεσής του. Δεν μπορούσε να γυρίσει στην κοινότητα που έμενε μόνιμα, επειδή φοβόταν. Γι' αυτό και πήγε σε μία από τις κοινότητες στις οποίες αναφερόμαστε. Στην αρχή ήταν πολύ κοινωνικός και εξυπηρετικός στην κοινότητα, όμως πιάστηκε να παρακολουθεί κρυφά ανήλικα παιδιά να παίζουν και μετά από έναν πρώτο περιορισμό κινήσεών του κατά τις απογευματινές ώρες κάθε ημέρας ως ποινή, κατέληξε να κλέψει το ταμείο της κοινοτικής καφετέριας. Μετά από αυτό, έφυγε από την κοινότητα και γύρισε πίσω στις φυλακές. Όμως, τον δέχτηκαν ξανά στην κοινότητα και ανέλαβε να επιδιορθώνει ποδήλατα για αρκετούς μήνες. Τελικά, μετά κι από άλλα προβλήματα που δημιούργησε, μετακόμισε σε μια άλλη κοινότητα ίδιου τύπου στην Νορβηγία έως ότου καταλήξει ξανά στην φυλακή, μετά από κλοπές και στην τελευταία κοινότητα.

Βλέπουμε πως οι κοινότητες αυτές δεν μπορούν να λειτουργήσουν ως προσωρινοί τόποι επανένταξης των αποφυλακισμένων, ούτε ως εναλλακτικοί τρόποι κράτησης. Πριν καν αναρωτηθούμε εάν θα μπορούσαν να ανταπεξέλθουν σε αυτήν τη δυνατότητα, θα έπρεπε να θυμηθούμε πως εάν το προσπαθούσαμε θα τους αποδίδαμε εξωγενώς μια ιδιότητα που ουδέποτε οικειοποιήθηκαν, ούτε δημιούργησαν, μια ιδιότητα που θα ήταν τόσο ισχυρή ώστε να επικάλυπτε όλες τις άλλες. Η λύση δεν είναι να κάνουμε τις κοινότητες αυτές, φυλακές, αλλά τις φυλακές ή τις κοινωνίες μας, να ομοιάζουν όσο δυνατόν περισσότερο σε αυτές τις κοινότητες.

Και μπορούμε να πάρουμε μια ιδέα για το πώς θα έπρεπε να προσπαθήσουμε να μετατρέψουμε τις κοινωνίες μας με σκοπό να μειώσουμε την υποτροπή στην παραβατικότητα. Το «έγκλημα» είναι τεχνητός όρος όπως είδαμε, όπως και ο όρος «εγκληματίας». Όταν ζούμε σε κοινωνίες όπως οι σύγχρονες, που οι άνθρωποι υιοθετούν μονοσήμαντους ρόλους, όπως εργαζόμενος, φοιτητής, προϊστάμενος, άνεργος κ.ο.κ, που δεν μπορούν να τους τροποποιήσουν μέσω των προσωπικών χαρακτηριστικών τους, αλλά κρύβουν τον χαρακτήρα τους έως ότου φτάσουν στην οικία τους και μπορέσουν εκεί να είναι ο εαυτός τους, τότε μπορούμε εύκολα να αποδεχτούμε πως ένας ακόμη ρόλος μεταξύ του «εργαζομένου» ή του «φοιτητή», είναι και του «εγκληματία». Έτσι, διαμέσου του ΣΑΠΔ, και με την επικύρωση της έκτισης της ποινής τους σε φυλακή, ο «εγκληματίας» δεν καταλήγει να είναι τίποτα παραπάνω από ένας ρόλος ζωής, εξίσου μονοσήμαντος όπως όλοι οι άλλοι, με μόνη διαφορά πως τη στιγματοποίηση από αυτόν δεν μπορεί να τη χάσει τόσο εύκολα όσο μπορεί να χάσει την ιδιότητα του «εργαζομένου» ή του «ανέργου». Αυτή θα τον συντροφεύει και θα χρησιμοποιείται για την υπόλοιπη ζωή του.

Όμως αυτές οι κοινότητες δεν είναι ένοχες για το ίδιο σφάλμα που κατηγορούμε το ΣΑΠΔ, δηλαδή την απλουστευτική ανάγνωση της πραγματικότητας; Δεν είναι εξίσου απλουστευτικό να επιτρέπουμε να έχουν ίση βαρύτητα όλοι οι χαρακτηρισμοί για μια κατάσταση με το να ορίζουμε ως αυθεντικό έναν χαρακτηρισμό; Θα μπορούσε, εάν και η ετυμολογία ήταν εξίσου απλοϊκή. Στις κοινότητες αυτές τα μέλη αφήνονται να επιλύουν τις συγκρούσεις με όποιον τρόπο επιθυμούν. Τα όρια του τελικού χαρακτηρισμού κάθε σύγκρουσης είναι τόσο ευμετάβλητα ώστε χάνουν την αξία τους. Αντιθέτως, στο ΣΑΠΔ, ο τελικός

χαρακτηρισμός πρέπει να είναι ένας. Σαν σε δυαδικό σύστημα, θα είναι αθώος ή ένοχος.

Αυτό μας δημιουργεί όμως ένα επιπρόσθετο πρόβλημα. Τα ασαφή όρια αυτών των κοινωνιών κάνουν τους πολίτες εντός τους να αισθάνονται ελεύθεροι. Είναι όμως; Πότε ένας πολίτης είναι ελεύθερος να επιλύσει τη σύγκρουσή του με κάποιον που είναι πιο ισχυρός από εκείνον; Όταν τα όρια της επίλυσης είναι τόσο ασαφή που αναπόφευκτα θα διαπλάθονται σύμφωνα με τη βούληση του ισχυρότερου ή όταν υπάρξει ένας ανεξάρτητος τρίτος ανώτερος μεταξύ όλων, όπως στο ΣΑΠΔ, που θα επιβάλλει ισονομία; Πιθανόν σε αυτές τις κοινότητες, οι πολίτες δεν είναι σε θέση να αντιληφθούν τις έννοιες της ισχύος και του φόβου αναμεταξύ τους, ίσως διότι δεν υπάρχουν. Όμως σε κάθε άλλη δυτικότροπη, καπιταλιστική και ορθολογική κοινωνία, οι έννοιες αυτές υπάρχουν και οι άνθρωποι επηρεάζονται απ' αυτές. Τα ασαφή όρια δεν αφήνουν τους πολίτες ελεύθερους να αποφασίσουν πότε και πώς θα θεωρηθεί μια σύγκρουση ως επιλυμένη, αλλά αφήνουν το ισχυρότερο μέρος της σύγκρουσης να κρίνει την έκβαση.

Το όφελος τελικά, από αυτήν την αναδρομή στον τρόπο λειτουργίας των κοινοτήτων αυτών, δεν είναι εάν θα μπορούσαμε να μετατρέψουμε τις σύγχρονες κοινωνίες καθ' εικόνα και ομοίωσίν τους, ούτε πως θα μπορούσαμε να πράξουμε το ίδιο ειδικότερα στο ΣΑΠΔ, ή ακόμη καλύτερα να αντικαταστήσουμε το ΣΑΠΔ με ένα σύστημα με παρόμοια νοοτροπία με αυτών των κοινοτήτων. Ο Robert Nozick σε σύγγραμμά του πολιτικής φιλοσοφίας²⁹, οραματιζόταν τη δημιουργία μιας κοινωνίας στα όρια ενός κράτους-νυχτοφύλακα³⁰, με ελάχιστες κρατικές υπηρεσίες. Και στο τρίτο και λιγότερο γνωστό μέρος του έργου, το αιτιολογούσε, ισχυριζόμενος πως εάν προσπαθήσει ο καθένας μας να οραματιστεί μια ουτοπία, μια κοινωνία που θα θέλει να ζήσει, δεν θα μπορέσουμε ποτέ να συμφωνήσουμε ούτε στις πιο μικρές λεπτομέρειες μεταξύ μας. Αυτό που θα προσέφερε αυτό το ελάχιστο κράτος ήταν πως θα δημιουργούσε ένα κράτος-πλαίσιο που όμως θα άφηνε χώρο για τη σχεδίαση εντός του, εναλλακτικών κοινοτήτων στις οποίες θα ζούσαν όσοι επιθυμούσαν, μικρές μορφές υπό-ουτοπιών εντός του Λιμπερταριανού ουτοπικού ελάχιστου

---

²⁹ Anarchy State and Utopia 1974

³⁰ night-watchman state

κράτους. Όσοι επιθυμούσαν να ζουν σε καθεστώς πρόνοιας, θα μπορούσαν να συμμετέχουν σε κοινότητες στις οποίες θα προσυπέγραψαν ένα κοινωνικό συμβόλαιο που θα υποχρέωνε όλα τα μέρη στις αντίστοιχες υποχρεώσεις και παροχές, κι όσοι δεν το επιθυμούσαν θα μπορούσαν να συμμετάσχουν σε αντίστοιχες κοινότητες.

Οι κοινότητες Camphill μπορούν να επιλύουν τις εσωτερικές τους συγκρούσεις με τον δικό τους τρόπο μόνο όσο το κράτος απουσιάζει και ίσως και η καταργητική οπτική θα μπορούσε να εφαρμοστεί όσο το κράτος ήταν εξίσου απόν. Όχι υπό την οπτική της κατάργησης του ΣΑΠΔ, αλλά υπό ένα περιορισμό του που δεν θα είχε ως αυτοσκοπό τον περιορισμό του Κράτους, αλλά την ελευθερία να εξακολουθούν να χρησιμοποιήσουν τις μεθόδους του ΣΑΠΔ όσοι το επιθυμούν και σε όσους επιθυμούσαν να τις αποφύγουν, να μπορούν το κάνουν.

Αντί να βλέπουμε τον Καταργητισμό ως φορέα δημιουργίας ενός εναλλακτικού μοντέλου επίλυσης των συγκρούσεων που επιδιώκει να αντικαταστήσει πλήρως το κυρίαρχο ΣΑΠΔ, θα μπορούσαμε να τον δούμε ως μια προτροπή για να διαμορφώσουμε ένα μοντέλο επίλυσης των προβληματικών καταστάσεων που θα επιτρέπει και τη χρήση και του ενός και του άλλου συστήματος. Διότι είναι σημαντικό να θυμόμαστε πως το ΣΑΠΔ μπορεί να κατηγορείται από τον Καταργητισμό και μπορεί οι κατηγορίες να ευσταθούν όλες, αλλά το ότι μπορεί να ευσταθούν, δεν αναιρεί το ηθικό δικαίωμα των πολιτών να καταφεύγουν σε αυτό ακόμη και εάν υπάρχουν διαφορετικές -και καλύτερες κατά τον Καταργητισμό- επιλογές. Διότι η «ποινικοποίηση του ΣΑΠΔ», δεν διέφερε σε τίποτα από τις ποινικοποιήσεις που κατηγορήσαμε πως εκείνο μας επιβάλλει.

Κοινότητες Μεξικού

Στις κοινότητες τύπου Camphill όμως δεν εντοπίσαμε μια ρητή εναλλακτική μορφή απόδοσης δικαιοσύνης, αλλά μια εναλλακτική μορφή ζωής. Για να έρθουμε πιο κοντά στο ζητούμενο, ο Jacques Lesage de la haye, αναφέρει ως παράδειγμα εναλλακτικών μορφών ποινικής αντίδρασης, το παράδειγμα της επαρχίας Guerrero του Μεξικού (Jacques Lesage de la haye 2021:67 επ.). Από το 1995 όπου στην επαρχία

καταγραφόταν αυξημένη εγκληματικότητα που δεν μπορούσε ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος της κυβέρνησης να διαχειριστεί, είτε λόγω διαφθοράς είτε λόγω έλλειψης μέσων, 36 χωριά δημιούργησαν μια κοινοτική αστυνομία³¹ για να αντικαταστήσει τις απύσυχες κρατικές υπηρεσίες. Αυτή η απόφαση οδήγησε τις τοπικές κοινότητες σε μια υποβάθμιση της διαφοράς μεταξύ νόμιμου και παράνομου, κράτους και παραβάτη (Diaz A.F. & Fini D. 2021:89). Έτσι όσα ακολούθησαν δεν αποτέλεσαν ρητή μορφή πολιτικής εναντίωσης στην κυβέρνηση αλλά προσπάθεια θεμελίωσης ενός θεσμού που θα αντιμετώπιζε ηθικά και αποτελεσματικά τις παραβάσεις.

Το 1997 εξελίχθηκε στο “Σύστημα Κοινοτικής Ασφάλειας, Δικαιοσύνης και Επανεκπαίδευσης”³² (SCSJR) που αφορούσε 63 χωριά όπου διαχειριζόταν από το CRAC-PC.³³ Πλέον εκτός από την κοινοτική αστυνομία, υπήρχε και ολοκληρωμένο σύστημα εξιχνίασης, εκδίκασης κάθε υπόθεσης αλλά και επιβολής ποινής, με τη διαδικασία να είναι σύμφωνη με τα τοπικά έθιμα (Diaz A.F. & Fini D. 2021:88) κι όχι με την κρατική γραπτή νομοθεσία. Η σχέση κρατικής εξουσίας και CRAC-PC εναλλασσόταν μεταξύ αναγνώρισης εν μέρει της δικαιοδοσίας της μέσω του κυβερνητικού νόμου 704 του 2013³⁴ -όπου αναγνώριζε τη νομιμότητα της κοινοτικής αστυνομίας αλλά όχι της κοινοτικής δικαστικής εξουσίας-, και προσπαθειών όπως του 2018 να φέρει υπό τον έλεγχό της και να αφομοιώσει όλο το οικοδόμημα (Guillermo T. & Mattiace S. 2022:33). Παρ' όλ' αυτά, ουδέποτε υπήρξε ευθεία επίθεση από την κρατική δικαιοσύνη ως προς τη μη νομιμότητά του.

Ως προς τους λειτουργούς του, οι κοινοτικοί αστυνομικοί υπηρετούν διετή θητεία και οι δικαστές τριετή (Guillermo T. & Mattiace S. 2022:32). Υπόκεινται συνεχή έλεγχο από τις κοινότητες που υπηρετούν, με δυνατότητα αποπομπής σε περίπτωση κακόβουλης χρήσης του αξιώματός τους (Stachurski A. 2004:31). Η υπηρεσία των κοινοτικών λειτουργών εντός CRAC-PC ήταν αφιλοκερδής, αποφεύγοντας τον κίνδυνο επαγγελματοποίησης της όλης διαδικασίας, ενώ υπήρχε συνεχής μετάθεση σε διαφορετικές κοινότητες (Diaz A.F. & Fini D. 2021:88).

---

³¹ Policía Comunitaria (PC)

³² Sistema Comunitario de Seguridad, Justicia y Reeducción (SCSJR)

³³ La Coordinadora Regional de Autoridades Comunitarias- Policía Comunitaria (CRAC-PC)

³⁴ Guerrero State Law 701

Οι ποινές που μπορούσαν να επιβληθούν ποικίλλουν από κράτηση 24 ωρών μέχρι «επανεκπαίδευση» από τρεις μήνες έως 10 χρόνια (Stachurski A. 2004:32). Ως «επανεκπαίδευση» οριζόταν κοινοτική εργασία κατασκευής δρόμων, γεφυρών και λοιπών κρατικών υποδομών. Οι καταδικασθέντες δεν υποβάλλονται ποτέ στην ποινή της φυλάκισης, που ως ποινή είναι αντίθετη με τις τοπικές παραδόσεις. Κατά τη διάρκεια της «επανεκπαίδευσης» δε απομακρύνονται ποτέ από τις κοινότητές τους, αλλά ζουν και εργάζονται σε αυτές, και ως επανεκπαίδευση ορίζεται -πλην της κοινοτικής εργασίας- η μαθητεία στους γηραιότερους αυτών των χωριών, δημιουργώντας ένα σύστημα «μαξιμαλιστικής επανορθωτικής δικαιοσύνης» που όμως ήταν λειτουργικό (Stachurski A. 2004:25). Μάλιστα κατά τη διάρκεια αυτής της επανεκπαίδευσης, οι καταδικασθέντες σιτίζονται με έξοδα της κοινότητας όπου βρίσκονται (Stachurski A. 2004:34).

Η κοινοτική εργασία μπορεί να φαντάζει ως μια παλινόρθωση της εργασιακής εκμετάλλευσης των κρατουμένων, κατάσταση που ο Καταργητισμός ανέκαθεν απέρριπτε, με την εξαίρεση μιν πως εδώ ο θεσμός της κοινοτικής εργασίας δεν αντιμετωπίζεται από τις συγκεκριμένες κοινότητες ως μορφή ποινής αλλά ως ατομική υποχρέωση. Η ποινή τους, η Fajina, είναι κοινοτική εργασία που κάθε κάτοικος οφείλει να προσφέρει στην κοινότητα που ζει, και αφιλοκερδώς να βοηθά στις κοινοτικές υποδομές (Stachurski A. 2004:34), κάτι που αποτελούσε ανέκαθεν υποχρέωση στις τοπικές κοινότητες ιθαγενών της επαρχίας του Guerrero. Η μόνη διαφοροποίηση είναι πως στις περιπτώσεις που αναφερόμαστε, η Fajina επιβαλλόταν ως εκτιτέα ποινή. Με αυτό ως δεδομένο, βλέπουμε πως η νοοτροπία του SCSJR δεν ήταν η επιβολή πόνου αλλά η επιβολή μιας υποχρέωσης στους καταδικασμένους, την οποία είχε όμως και κάθε μέλος της κοινότητας, είτε είχε παραβατήσει είτε όχι. Σε υποστήριξη αυτού, αποφευγόταν η χρήση όρων όπως «έγκλημα» και «εγκληματίας» (Stachurski A. 2004:33) καθ' όλη τη διαδικασία.

Βέβαια η διαδικασία είχε και προβλήματα. Η SCSJR δεν απεκδυόταν το προνόμιο να περιορίζει την ελευθερία μετακίνησης των καταδικασμένων κατά την «επανεκπαίδευση» (Stachurski A. 2004:35), ιδιαίτερα προβληματικό σημείο από τη στιγμή που η ίδια η SCSJR βρισκόταν σε μια νομικά «γκρίζα ζώνη», μη νομιμότητας από το κράτος αλλά ανοχής της. Μάλιστα υπάρχουν αναφορές παραβίασης των δικαιωμάτων των καταδικασμένων κατά τη διαδικασία αυτή, καθώς ο μόνος έλεγχος

των κοινοτικών λειτουργιών είναι η συλλογική κρίση των κοινοτήτων (Stachurski A. 2004:35-36). Όταν αυτή εγκρίνει, δεν υπάρχει κανένας κανονισμός που να περιορίζει ρητώς τις υποχρεώσεις και τη χρονική διάρκεια που μπορούν να επιβληθεί η Fajina στον καταδικασθέντα, ενώ υπήρχαν και αναφορές για μεροληπτική στάση έναντι συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων (Guillermo T. & Mattiace S. 2022:35). Τέλος, ακόμη και όταν η όλη διαδικασία λειτουργούσε ομαλά από την πλευρά της SCSJR, υπήρχαν καταδικασμένοι που εκμεταλλεύονταν την έλλειψη νομιμότητας όλης της διαδικασίας και κατέφευγαν στο ποινικό σύστημα για να γλυτώσουν την Fajina, επικαλούμενοι τη μη κρατική νομιμοποίησή της. (Guillermo T. & Mattiace S. 2022:34).

Από το παράδειγμα της επαρχίας του Guerrero θα μπορούσαμε να δείξουμε τη σημασία της κοινοτικής συμμετοχής στην διαδικασία επίλυσης συγκρούσεων (Stachurski A. 2004:37) που όμως δεν ήταν απολύτως δυνατή χωρίς την επιβολή βίας (μέσω της προσωρινής κράτησης αλλά και περιορισμού των κινήσεων κατά την «επανεκπαίδευση»). Προβληματισμό δημιούργησε η αμφισβήτηση της αντοχής του συστήματος στην αντιμετώπιση βαρυνουσών υποθέσεων όπως εγκλημάτων κατά της ζωής ή της γενετήσιας ελευθερίας (Stachurski A. 2004:37). Παράλληλα, η ύπαρξη του όλου συστήματος βασίστηκε στον ανεπαρκή επίσημο κοινωνικό έλεγχο που όμως, δεν λειτούργησε εχθρικά προς το CRAC-PC καθ' όλο το διάστημα λειτουργίας του. Γεννουσιουργός αιτία ήταν η θέληση των κατοίκων, αλλά χωρίς την κρατική ανοχή μεταφοράς ποινικών υποθέσεων από την ποινική δικαιοσύνη στο SCSJR, δεν θα μπορούσε να επιβιώσει.

Ουρές αναμονής

Αν θέλουμε να βρούμε παράδειγμα καλής πρακτικής που να αφορά την Ποινική Δικαιοσύνη και να μην αποτελεί παράλληλο θεσμό όπως στην περίπτωση του Guerrero του Μεξικού, αλλά που βρίσκεται εντός της δομής του ΣΑΠΔ, ο N.Christie αναφέρει τις «ουρές αναμονής».

Το 1990 στην Νορβηγία υπήρχαν 4.500 καταδικασμένοι σε λίστα αναμονής για την έκτιση τους ποινής τους (Christie N. (2017:32). Παρέμεναν ελεύθεροι έως ότου υπάρξει διαθέσιμη θέση στις νορβηγικές φυλακές, για να εισαχθούν και να

εκτίσουν την ποινή τους. Κάτι τέτοιο μπορεί να φαντάζει αδιανόητο στον υπόλοιπο κόσμο, αλλά σύμφωνα με τον ίδιο αποδεικνύει πως οι καταδικασμένοι, οι ένοχοι για μια εγκληματική πράξη, δεν είναι τέρατα. Είναι άνθρωποι όπως όλοι οι υπόλοιποι που μπορούν να περιμένουν για την έκτιση της ποινής τους, όπως ανέμεναν να επιδικασθεί η υπόθεσή τους .

Βέβαια, όπως παραδέχεται και ο ίδιος, οι «ουρές αναμονής» έχουν αρνητικά αποτελέσματα πρώτα απ' όλα στους καταδικασθέντες, καθώς είναι μεν ελεύθεροι, αλλά όχι απολύτως ελεύθεροι, αφού περιμένουν την έκτιση της ποινής τους. Δεν μπορούν να εργάζονται ανεμπόδιστα, να δημιουργούν κοινωνικές και φυσικά είναι παντελώς αδύνατον να κάνουν σχέδια για το μέλλον.

Παρ' όλ' αυτά, μια τέτοια κατάσταση αποδεικνύει πως όσοι παραβιάζουν τον νόμο, δεν είναι απαραίτητο να «αλυσοδέονται» από την κοινωνία. Όσο ήρεμοι είναι αφότου βγουν από τη φυλακή, τόσο ήρεμοι μπορούν να είναι και προτού μπουν. Ίσως είναι πιο ήρεμοι όσοι δεν έχουν ξαναμπεί φυλακή -και δεν γνωρίζουν την κατάσταση που πρόκειται να βιώσουν-, αλλά αυτό δεν αναιρεί το γεγονός πως η ύπαρξη λίστας αναμονής τους υπενθυμίζει πως οι καταδικασμένοι ήταν, είναι και θα συνεχίσουν να είναι άνθρωποι που δεν ξεχνούν να συμπεριφέρονται ως τέτοιοι.

Τελικά, μπορεί η ουρά αναμονής για την έκτιση της ποινής να διαφέρει με μια ουρά αναμονής σε μια δημόσια υπηρεσία, μια τράπεζα ή για την αγορά εισιτηρίων από το γκισέ για μια θεατρική παράσταση, αλλά ακριβώς η πραγματική αναμονή των καταδικασμένων για να εκτίσουν την ποινή τους αποδεικνύει υπέρ του δέοντος την ικανότητα προς συμμόρφωση μιας σημαντικής μερίδας καταδικασμένων, οι οποίοι δεν χρειάζονται κανένα σωφρονιστικό ίδρυμα για να σωφρονιστούν.

Είναι εκπληκτική η αναφορά του Christie N. (2017:33) πως το 1999 οι καταδικασμένοι παραλάμβαναν ένα φυλλάδιο με οδηγίες για το πού και πότε θα παρουσιαστούν, τι θα χρειαστεί να πάρουν μαζί τους πριν μπουν στις φυλακές και με απαντήσεις σε συνήθη ερωτήματα. Μάλιστα, κατά ισχυρισμό επιθεωρητή της αστυνομίας (Christie N. 2017:33), όταν η αστυνομία έρχεται σε επαφή με τους καταδικασμένους για να συζητήσουν και να προγραμματίσουν το πότε θα είναι καλύτερο για να ξεκινήσει η έκτιση της ποινής, η διαδικασία έχει 95% επιτυχία. Η διαδικασία αυτή δεν θα μπορούσε με σιγουριά να εφαρμοστεί σε καταδικασμένους για κάθε είδους αδίκημα, ούτε θα εξάλειφαν την ουσία της ύπαρξης των φυλακών,

δηλαδή την επιβολή πόνου. Αυτό που αποδεικνύει, είναι πως ανάλογα με το πώς χειριζόμαστε τη συνδιαλλαγή τους με τους ανθρώπους -στην περίπτωση τους μεταξύ της αστυνομίας και των καταδικασμένων-, αλλά και ευρύτερα κάθε κοινωνική δομή που εισέρχονται και φεύγουν συνεχώς ένοικοι, επηρεάζουμε την ίδια τη δομή. Κατ' επέκταση μια δομή που λειτουργεί με ισάξιο σεβασμό προς όλα της τα μέλη, θα διαπλάθει και ανθρώπους που δεν θα κάνουν διακρίσεις.

Σχολείο

Στην σύνθεση της Καταργητικής οπτικής, ο θεσμός των σχολείων δεν φαντάζει εξωγενής, καθώς και οι συγκρούσεις έχουν παιδαγωγική λειτουργία (Christie N. 1977:8). Ο θεσμός του σχολείου προσιδιάζει αρκετά ως προς τη λειτουργία του με τις φυλακές. Αρχικά, θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι μια μορφή απόθεσης ανθρώπων. Εάν δεν υπήρχε το σχολείο, δεν θα υπήρχε κάποιος να φροντίζει τα παιδιά όσο θα ήταν οι γονείς απόντες στις δουλειές τους (Christie N & Snare 1975:39), σκέψη που ομοιάζει με την άποψη του Καταργητισμού πως η κοινωνία εναποθέτει ανθρώπους στις φυλακές, επειδή η ίδια είναι απύσχα και δεν μπορεί να τους φροντίσει. Ολίγον τι αυθαίρετη η παρομοίωση αλλά για τον Καταργητισμό υπάρχει συσχέτιση και στη βούληση για απουσία από τον εκάστοτε φροντιστή, και στην μεταβίβαση της φροντίδας σε κάποιον άλλο, στην μία περίπτωση στους δασκάλους και στην άλλη στους λειτουργούς του ΣΑΠΔ. Στο βιβλίο "If Schools Didn't Exist", ο Christie αναφέρει τρία παραδείγματα σχολείων από τα οποία θα χρησιμοποιήσουμε τα πρώτα δύο.

Το πρώτο παράδειγμα είναι ενός γαλλικού χωριού, του Mazieres-en-Gatine. Το χωριό ήταν μικρό, ο δρόμος επικοινωνίας του με την υπόλοιπη χώρα ήταν ένας μικρός χωμάτινος δρόμος και οι κάτοικοί του ήταν ως επί το πλείστον αγράμματοι αγρότες. Στο σχολείο υπήρχε ένα σχολείο από το 1832, αλλά οι μαθητές ήταν ελάχιστοι, καθώς στο χωριό δεν αντιλαμβάνονταν κάποια χρησιμότητά του. Όλα άλλαξαν όταν το 1842, ο δρόμος έγινε λιθόστρωτος. Η ανάγκη διαχείρισης τιμολογίων από τεχνίτες του χωριού τώρα που μπορούσαν να εξάγουν τα προϊόντα

τους, τους οδηγούσε να στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο για να τους βοηθούν. Αλλά και η ανάπτυξη της αλληλογραφίας με τον έξω κόσμο, οδήγησε στην ανάγκη αλφαριθμητισμού πολλούς κατοίκους για να μην στηρίζονται σε άλλους για την ανάγνωση και γραφή της αλληλογραφίας τους (Christie N. 2020:6). Μάλιστα το 1849 φτιάχτηκε και Αγροτική σχολή στο χωριό που με τον καιρό ενσωματώθηκε στις ανάγκες των κατοίκων όταν είδαν τα οφέλη των γνώσεών της, στην αύξηση των καλλιεργειών. Το σχολείο, και γενικότερα η εκπαίδευση, κατέληξαν να θεωρούνται αναπόσπαστο μέρος της κοινότητας (Christie N. 2020:10).

Το δεύτερο παράδειγμα ήταν ενός σχολείου στη Βόρεια Ντακότα των Ηνωμένων Πολιτειών. Το σχολείο δημιουργήθηκε από την κεντρική διοίκηση για τη μόρφωση των ιθαγενών. Στην περιοχή, οι ιθαγενείς αποτελούν την πλειοψηφία, πολλές φορές χωρίς να έχουν οποιαδήποτε συναναστροφή με τους δυτικότροπους αποίκους. Το σχολείο όμως φτιάχτηκε στα πρότυπα της Δύσης και με τους δασκάλους να έχουν τεράστιες διαφοροποιήσεις με τους μαθητές όχι μόνο γνώσεων αλλά ευρύτερα αντίληψης σε σημείο που μόνο οι μαθητές είχαν να μάθουν από τους δασκάλους και ποτέ το αντίστροφο (Christie N. 2020:15). Η κατάσταση αυτή οδήγησε τους δασκάλους στην δημιουργία μιας υπεροπτικής αντίληψης και τους μαθητές σε μια ολική άρνηση του συστήματος εκπαίδευσης, που με τη σειρά του να μεν διατήρησε σε γενικές γραμμές μια φυσική παρουσία των μαθητών, αλλά με μια ταυτόχρονη πνευματική απουσία (Christie N. 2020:18).

Το σκεπτικό πίσω από το βιβλίο, είναι πως όπως τα σχολεία που προσπάθησαν να διαβαθμίσουν τους ανθρώπους και εκείνα που επιβλήθηκαν «έξω από την κοινωνία» θεωρούνται «σχολεία άλλων» (Christie N. 2020:33), έτσι και η ηθική κατήχηση που διαδραματίζεται μέσα από το ΣΑΠΔ, δημιουργεί «Φυλακές άλλων». Η λύση δεν είναι να καταργήσουμε ούτε τα σχολεία ούτε το ΣΑΠΔ. Ούτε να επικαλεστούμε ουτοπικά την επαναθεμελίωσή τους στην λογική της κοινωνίας και όχι του κράτους, αλλά να επικεντρωθούμε στο γιατί το πρώτο παράδειγμα σχολείου δούλεψε. Έγινε ένα σχολείο στον ρυθμό αναγκών μίας συγκεκριμένης εποχής (Christie N. 2020:32). Άρα και το ΣΑΠΔ πρέπει να τροποποιηθεί εξίσου για να καταστεί χρήσιμο για το σύνολο των αναγκών της σύγχρονης κοινωνίας και όχι απλώς την καταπολέμηση της εγκληματικότητας. Διότι εάν αντίστοιχα το σχολείο είχε ως μόνο σκοπό την καταπολέμηση του αναλφαριθμητισμού, τότε δεν θα ήταν τίποτα

περισσότερο αναγκαίο από ένας τόπος εκμάθησης ανάγνωσης και γραφής. Το ζήτημα όμως είναι το τί γράφεται και γιατί γράφεται. Όσο αντιμετωπίζουμε τους εφήβους, εκπαιδευτικά και κοινωνικά, ως «μη παραγωγικούς», τους μετατρέπουμε σε ανεύθυνους καταναλωτές (Christie N. 2020:40) και είναι αμφίβολο πως από αυτό το στάδιο θα δημιουργήσουμε ενήλικες υπεύθυνους «παραγωγούς». Αντίστοιχα, οι καταδικασμένοι, όσο εκτίουν την ποινή τους είναι μη παραγωγικοί. Προετοιμάζονται και αυτοί να μπουν στον κύκλο παραγωγής μετά την αποφυλάκιση. Και όσο παραμένουν εντός της φυλακής καταναλώνουν. Καταναλώνουν στιγματισμό, απομόνωση, ηθική απαξία κ.ο.κ . Πώς περιμένουμε να γίνουν υπεύθυνοι και παραγωγικοί μονομιάς με την αποφυλάκιση;

Τί θα συνέβαινε εάν προσπαθούσαμε να εφαρμόσουμε αυτήν τη νοοτροπία του Nils Christie στο ποινικό σύστημα; Ή καλύτερα τι θα συνέβαινε εάν ανακτούσαμε τον έλεγχο των διαφωνιών και αφοπλίζαμε αυτό το γραφειοκρατικό και απομακρυσμένο ποινικό σύστημα; Μιλάμε για επανα-ιδιοποίηση των συγκρούσεών μας, και τον επανακαθορισμό των στόχων, του τί εννοούμε δικαιοσύνη, τί επίλυση μίας σύγκρουσης, και τί εννοούμε ως επανένταξη.

A.7. Συμπεράσματα

Μέσα από τις αναφορές όσων παραθέσαμε, κατανοούμε πως ενώ ο Καταργητισμός έχει ως μακροπρόθεσμο στόχο την ολική μεταμόρφωση του τρόπου επίλυσης των συγκρούσεων, μπορεί να υποστηρίξει και μεσοπρόθεσμες μεταρρυθμίσεις, χωρίς να χρειάζεται όσοι συμφωνούν με αυτές να εναντιώνονται στην ολική κατάργηση του ΣΑΠΔ (Παππάς Β. 1986:35).

Η τακτική αυτή αποκαλείται και ως μη ρεφορμιστική μεταρρύθμιση³⁵, και πραγματώνεται σε προτάσεις όπως η μείωση του ρόλου της Αστυνομίας και των Φυλακών (Cullors P. 2021:203). Σύμφωνα με αυτήν, εάν η Αστυνομία, τα Δικαστήρια και οι Φυλακές κατακερματίζονταν, θα μπορούσαν να διαχειρίζονται ανθρώπους και υποθέσεις σε σημαντικά μικρότερα γεωγραφικά όρια από τα σημερινά. Αυτό το γεγονός θα τους διευκολύνει στην συγκέντρωση περισσότερων πληροφοριών για τα άμεσα εμπλεκόμενα άτομα, επιτρέποντάς τους να κατανοήσουν τις προβληματικές καταστάσεις σε όσο δυνατόν πληρέστερη αποτύπωση, αποτύπωση που η νομική ορολογία και η κοινωνική απόσταση των λειτουργών του ΣΑΠΔ από τους διάδικους, δεν τους επιτρέπει να αποκτήσουν. Εδώ να αναφέρουμε ξανά την πρόταση για αποκέντρωση των σωφρονιστικών ιδρυμάτων, με την αντίστοιχη μείωση των κρατουμένων σε κάθε φυλακή και τον έλεγχο των κλειστών αυτών δομών από τις κοινότητες στις οποίες υπάγονται (Shelby T. 2022:138 επ.), δηλαδή Αποκέντρωση σε κάθε μορφής δομή του ΣΑΠΔ.

Παράλληλα με την αποκέντρωση, εάν αποστερούσαμε τους λειτουργούς του ΣΑΠΔ από ορισμένες αχρείαστες αρμοδιότητες, θα τους επιτρέπαμε να απασχοληθούν ενδελεχώς με τις πραγματικές ανάγκες της εργασίας τους (Hulsman L.1997:144). Παραδείγματος χάριν κατά πόσον ο έλεγχος των πιστοποιητικών εμβολιασμού κατά το lockdown λόγω Covid-19 ή ο έλεγχος των καταστημάτων εστίασης για τη συμμόρφωση στο αντι-καπνιστικό νόμο (ν.4633/2019), θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς πως αποτελούν εγγενείς λειτουργίες της αστυνομίας; Αυτές οι περιπτώσεις θα μπορούσαν να συνοψισθούν σε ένα αίτημα αποποινικοποίησης,

---

³⁵ Όρος του André Gorz

ακόμη και μόνο για λόγους αποτελεσματικότητας, χωρίς να χρειάζεται να θεμελιωθεί σε ηθικά κριτήρια.

Με βάση αυτό το κριτήριο της φιλελεύθερης αποτελεσματικότητας, είναι που προωθείται η ιδέα των ιδιωτικών φυλακών, με σκοπό κατά τον Καταργητισμό, την οικονομική ωφέλεια της κοινωνίας από τα μειωμένα έξοδά τους σε σχέση με τις κρατικές φυλακές. Όμως δεν υπολογίζεται πουθενά η οικονομική επιβάρυνση της κοινωνίας από την υποτροπή, είτε αφορά δημόσιες φυλακές, είτε ΣΔΙΤ, είτε πλήρως ιδιωτικές. Ο Jacques Lesage de la Haye θέτει ένα έξοχο επιχείρημα. Εάν λάβουμε υπόψιν πως από το 1970 έως την εποχή της συγγραφής του βιβλίου του (το 2021), η υποτροπή για όσους έχουν εισαχθεί για πρώτη φορά σε σωφρονιστικό ίδρυμα στη Γαλλία, αγγίζει κατά μέσο όρο το 50%, θα μπορούσαμε αντίστοιχα να φανταστούμε μια ιδιωτική επιχείρηση να συνεχίζει να λειτουργεί όταν εμφανίζει στατιστικά 50% ανικανοποίητων πελατών; Δεν θα μετρούσαμε μέρες μέχρι να δηλώσει πτώχευση; Γιατί οι φυλακές συνεχίζουν να υπάρχουν χωρίς να λαμβάνεται υπόψιν, το ποσοστό της αποτυχίας τους ως κριτήριο για ανάγκη συνέχισης της ύπαρξής τους; (Lesage de la Haye J. 2021:53).

Πέρα από την κριτική που ασκεί ο Καταργητισμός στο ΣΑΠΔ, προτρέπει στην δημιουργία συνθηκών που θα επιτρέπουν την επίλυση συγκρούσεων από ανθρώπους που δεν ανήκουν επαγγελματικά στο ΣΑΠΔ. Εξάλλου, υπάρχουν ήδη τέτοιου είδους ιστορικές παραδοχές, με τη μορφή θεσμών όπως η διαιτησία και η διαμεσολάβηση, που εφαρμόζονται ήδη από την κλασική εποχή της Αθήνας, ανοίγοντας τον δρόμο για νέες μορφές επίλυσης των συγκρούσεων, όπως γίνεται στην περιοχή Guerrero του Μεξικού με τη δημιουργία παράλληλων μορφών επίλυσης της σύγκρουσης (Κρατικών και τοπικών), είτε με οποιουδήποτε άλλου είδους μορφή θα επιθυμούσε η εκάστοτε κοινότητα. Συνειδητά ή μη, η ανωτέρω πρόταση θα οδηγούσε στην αποεπαγγελματοποίηση του τρόπου επίλυσης συγκρούσεων, καθώς εάν οι πολίτες ή οι κοινότητες είχαν τον λόγο θα μπορούσαν να επιλέξουν εκείνον που εμπιστεύονταν την κρίση του και όχι απαραίτητα τον επαγγελματία του χώρου.

Βέβαια προτάσεις όπως αυτή του Καταργητισμού, δημιουργούν αρκετά προβλήματα. Από τα έως τώρα γραπτά των θεωρητικών του Καταργητισμού, εντοπίζουμε πολλές προτάσεις για θεσμούς που θα μπορούσαν να βελτιώσουν το

ΣΑΠΔ ή και να το αντικαταστήσουν, αλλά κανείς δεν διερωτάται πώς θα πρέπει να συμπεριφερθούμε ως κοινωνία σε όσους δεν θα ήθελαν να συμμετάσχουν σε μια συμμετοχική διαδικασία θύτη-θύματος ή σε κάποια εναλλακτική -από την παραδοσιακή ποινική διαδικασία- μορφή. Προβληματισμοί ναι μεν υπάρχουν για την ολική κατάργηση του ΣΑΠΔ (Christie N. 2010:80 επ.) ιδίως από θεωρητικούς που αυτοχαρακτηρίζονται ως «μινιμαλιστές», που επιθυμούν δηλαδή ένα ελάχιστο ποινικό σύστημα (Christie N. 2010:85), αλλά έως τώρα κανείς δεν έχει αποδεχτεί πως ηθικά μας επιτρέπεται να αφήνουμε άλλους ανθρώπους να «διανέμουν πόνο» εκουσίως μεταξύ τους. Ναι μεν δεν μπορείς να εκπαιδεύσεις έναν άνδρα ή μια γυναίκα για να είναι ελεύθεροι σε καθεστώς ανελευθερίας (Paterson σε Scott D. 2020:37), αλλά δεν μπορείς και να επιβάλλεις τη δική σου οπτική της ελευθερίας ως νέα αναγκαιότητα για όλους. Μπορεί να μην πρέπει συνεχίζουμε να υποστηρίζουμε πως κάθε σύγκρουση πρέπει υποχρεωτικά να επιλύεται (Christie N. 2007a:92), αλλά πρέπει και να επιτρέπουμε σε όσους θέλουν να λύνουν τον γόρδιο δεσμό της σύγκρουσης με τον παραδοσιακό τρόπο.

Και αφού υπάρχει ήδη αποδοχή της αναγκαιότητας της Αστυνομίας ως θεσμού όταν πρέπει να περιορισθεί κάποιο πρόσωπο (Hulsman L. 1997a:173), στην νέα μορφή της καταργητικής κοινότητας, όπου θα έχουμε καταφέρει να εξαλείψουμε πάσης φύσεως οικονομική ανισότητα, εάν αναγκαστούμε να αποδεχτούμε πως οι φυλακές χρειάζονται ακόμη για πιο μακροχρόνιο περιορισμό απ' ότι ασκεί η Αστυνομία, σε τί κατάσταση μας αφήνει εμάς και τις καταργητικές επικλήσεις για εναρμόνιση του ΣΑΠΔ με τις αξίες μας; Εάν ακόμη και τότε, οι αξίες που διέπουν τις κοινωνίες μας μπορούν να αποδέχονται ηθικά το ΣΑΠΔ και τα αποτελέσματά του, μήπως η αρχική μας ανάγνωση ήταν λάθος; Μήπως το «κακόβουλο» ΣΑΠΔ δεν ήταν αποτέλεσμα της συγκρουσιακής κοινωνίας που απομονώνει αδύναμες κοινωνικά ομάδες, αλλά απλώς μια αναγκαιότητα; Τότε δεν θα είχε αποτύχει ο Ποινικός Καταργητισμός ως προς τη στοχοθεσία του, τη μεταμόρφωση της κοινωνίας; (Shelby T. 2022:196). Μπορεί να υποστηρίζεται πως το ΣΑΠΔ για να μεταβληθεί πρέπει να αλλάξει η κοινωνία, αλλά δεν γνωρίζουμε όταν αλλάξει, τί αποτέλεσμα θα έχουμε και το πώς αυτό θα επηρεάσει με τη σειρά του τις δυνατότητες του ποινικού Καταργητισμού (Shelby T. 2020:194).

Σε συνέχεια αυτού, ούτε την ανισότητα που δημιουργεί ο σύγχρονος ποινικός νόμος δεν εξασφαλίζομαστε πως θα εξαλείψουμε εάν καταφύγουμε σε διαδικασίες διαμεσολάβησης, καθώς μπορεί ο θύτης να υποσχεθεί περισσότερα από όσα θα έπρεπε να επανορθώσει. Και όσο δεν υπάρχει κάποιος να καθορίζει το μέτρο στα πράγματα για τα οποία θα υποχρεωθεί να επανορθώσει ο δράστης, ούτε για το θύμα εξασφαλίζουμε πως δεν υπάρχει περίπτωση να δεχτεί εμφανώς πολύ λιγότερα επανορθωτικά μέτρα απ' όσα θα ήθελε, εξαιτίας του φόβου του για τον δράστη. Ο Καταργητισμός είναι υπερβολικά αισιόδοξος ως προς την ανθρώπινη φύση, θεωρώντας πως άμα περιοριστεί η κρατική απειλή βίας μέσω του ΣΑΠΔ, οι άνθρωποι θα συμβιώσουν ειρηνικά (Scheerer S 1986:13). Οι λειτουργοί του ΣΑΠΔ, δεν παύουν να είναι άνθρωποι και η ανθρώπινή τους φύση δεν τους επέτρεψε να αντισταθούν στις επιπτώσεις του ΣΑΠΔ. Γιατί να θεωρούμε πως στους απλούς πολίτες η ανθρώπινη φύση θα λειτουργήσει διαφορετικά; Ακόμη και η προσπάθεια αντικατάστασης όρων εντός του ΣΑΠΔ, όπως η «προβληματική κατάσταση» ως αντικατάσταση του όρου του «εγκλήματος», έχει επικριθεί και ως προσπάθεια σχετικοποίησης των αξιών που οι όροι αυτοί είναι φορείς (R. Van Swaaningen. 1992:774).

Ακόμη, σε ένα ρεύμα που απαρτίζεται από μινιμαλιστές έως ακραιφνώς Καταργητιστές του ΣΑΠΔ, φυσικά και δεν θα έλειπαν οι επικρίσεις περί συμβιβασμών με την ιδεολογία του ΣΑΠΔ, δηλαδή πως ο Καταργητισμός δεν επιδιώκει εναλλακτικές αντιδράσεις από την επιβολή τιμωρίας, αλλά εναλλακτικές τιμωρίες (Duff 2001:34 αναφορά σε Scott D 2018:99). Σε καταργητικά κείμενα, έχουν πράγματι αναφερθεί προτάσεις που θα μπορούσαν να αντικαταστήσουν δομές και νοοτροπίες του ΣΑΠΔ, αλλά αυτές είναι αποσπασματικές και στο μεγαλύτερο μέρος τους αναλώνονται σε αρνητικές διαπιστώσεις για το υπάρχον καθεστώς αντιμετώπισης των προβληματικών καταστάσεων, επικαλούμενο μάλιστα τη θεωρία του «Ημιτελούς» του Mathiesen (Scheerer S 1986:12).

Αλλά αυτή η ευρύτερη αρνητικότητα να αφήνει ελεύθερο το πεδίο για μια πληθώρα διαφορετικών επιλογών (Scheerer S 1986:13) και η κριτική του μπορεί να λειτουργήσει αναζωογονητικά για το ΣΑΠΔ (Αλεξιάδης Σ. 2011:347) και θα μπορούσε να υποστηριχθεί ακόμη πως αυτός ο αρνητισμός και η μη προσπάθεια δημιουργίας εναλλακτικών προτάσεων, υπερκαλύπτεται από μια προσπάθεια δημιουργίας μιας

νέας αντίληψης (De Folter R.S. 1986:48), η οποία προκειμένου να διατηρηθεί, πρέπει να παραμείνει ημιτελής. Αυτή η διαφορετική οπτική που προωθεί ο Καταργητισμός είναι μια συλλογική μεταστροφή όπου όταν θέλουμε να προσθέσουμε ένα νέο δεδομένο, στην προκειμένη την καταργητική οπτική, ανακατανέμουμε όλα τα παλαιά δεδομένα με σκοπό να ταιριάξουν, δημιουργώντας «ένα άλμα» (Hulsman L. 1997a:93), ένα νέο αποτέλεσμα που δεν μπορούμε να προσχεδιάσουμε από πριν.

Ο Καταργητισμός είναι αυτό το συνεχές, ένας διηλεκτής Καταργητισμός, με μια κατάργηση, μια νέα οικοδόμηση και μια εκ νέου κατάργηση (Ruggiero v 2013:140) που δεν προωθεί μόνο τις δικές του προτάσεις. Αντιθέτως, προωθεί μια νέα οπτική, η οποία για να δουλέψει και να υπάρξουν εναλλακτικές μορφές αντιμετώπισης των προβληματικών καταστάσεων, πρέπει να υπάρξουν και ουσιαστικές συνεργασίες με διάλογο και επιμέρους επιστημονικών ειδικοτήτων μεταξύ τους, με τη συμμετοχή των άμεσα εμπλεκόμενων -θυτών και θυμάτων- όπως οι ετήσιες συναντήσεις της KROM, αλλά και με συμμετοχή της ευρύτερης κοινότητας για μια ουσιαστική συμμετοχική δικαιοσύνη. Γι' αυτό προωθεί τον «ποινικό αλφαριθμητισμό» (Scott D. 2018:43), διευκολύνοντας στο να γίνονται κατανοητά από τον καθένα όλα τα βασικά κοινωνικά προβλήματα και οι αξίες μας, για να μπορούν κατ' επέκταση αυτού, να έχουν και όλοι λόγο ως προς αυτά.

Για να συνοψίσουμε, όλα τα σημεία που απασχολούν τους Καταργητιστές, και το σύνολο της επιχειρηματολογίας τους και οι προτάσεις τους, μπορούν να συνοψισθούν σε μια αντίστροφη «διδασχία της πραγματικότητας» από εκείνην του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Αλλά εκεί που ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος με τη γραφειοκρατία του και την απολυτότητά του προσπαθεί να κάνει την κοινωνία να ενστερνιστεί την οπτική της, ο Καταργητισμός προωθεί μια αντίστροφη οπτική μέσω της οποίας ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος είναι εκείνος που θα διδαχθεί από την κοινωνία. Γι' αυτό αντί να επιχειρείται μια προσπάθεια σύνοψης όλων των προτάσεων και αντιρρήσεων του Καταργητισμού σε μια θεωρία ολοκληρωμένη και συνεκτική, που θα μπορεί να καταρριφθεί ακόμη πιο εύκολα από την παραδοσιακή θεωρία το ΣΑΠΔ, θα πρέπει μείνουμε στο απόσταγμα, ότι δηλαδή είναι ένα θεωρητικό κίνημα που προσπαθεί να ανατρέψει τις απαλλοτριώσεις των συγκρούσεών μας και πως το ΣΑΠΔ, όπως και κάθε άλλο σύστημα, δεν είναι τίποτα

παραπάνω από ένα κοινωνικό εργαλείο που έχει χειραφετηθεί και οφείλουμε να το επαναφέρουμε στην πρότερή του θέση.

Μέρος Β. Ποινική πολιτική σε Κείμενα Διεθνών Οργανισμών

Β.1. Διαμεσολάβηση

Β.1.1. Συμβούλιο της Ευρώπης

Η πρακτική της διαμεσολάβησης δεν αποτελεί καινοτομία της εποχής μας. Από τους Αιγύπτιους δικαστές που είχαν την υποχρέωση να προσπαθήσουν να πετύχουν συμβιβασμό μεταξύ των αντιδίκων πριν εκδώσουν δικαστική απόφαση (Οικονομόπουλος Γ. 1937:102), μέχρι τους Δημόσιους διαιτητές της Κλασικής Αθήνας που ασκούσαν και χρέη Διαμεσολαβητή καθώς “αν δεν κατορθώσουν να συμβιβάσουν τους αντιδίκους, εκδίδουν απόφαση” (Αριστοτέλης Αθην Πολ:53), εντοπίζουμε αναφορές όπου η διαμεσολάβηση λειτουργεί πριν την εκκίνηση της ποινικής διαδικασίας με σκοπό την αποφυγή της. Στο σύγχρονο ελληνικό δίκαιο, η διαμεσολάβηση έχει εισαχθεί με τη ποινική συνδιαλλαγή στο άρθ.301 ΚΠΔ, και με τη ποινική διαμεσολάβηση με τον ν.3500/2006 για περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας όπως και με τον ν.3189/2003 για περιπτώσεις ανηλίκων, με τον οποίο εισαχθεί ως αναμορφωτικό μέτρο στο άρθ.122 παρ.1ε ΠΚ η συνδιαλλαγή ανηλίκου δράστη και θύματος.

Στην παρούσα ενότητα θα δούμε Συστάσεις που αναφέρονται στον θεσμό της Διαμεσολάβησης σε επίπεδο Συμβουλίου της Ευρώπης, με σημαντικότερες τις Συστάσεις που προσπάθησαν να θεμελιώσουν τη διαμεσολάβηση και να ομογενοποιήσουν στα κράτη μέλη τον τρόπο εφαρμογής της, δηλαδή την [Rec (99)19] και την [Rec(2018)8].

Η διαμεσολάβηση ξεκινά και διαρκεί για όσο και τα δύο μέρη το επιθυμούν [Rec(99)19 παρ.II.1], απομακρύνοντας την πιθανότητα εξαναγκασμού των μερών ως προς τη συμμετοχή τους, ενώ δεν επιτρέπεται να ξεκινήσει εάν τα αντίδικα μέρη δεν είναι σε θέση να κατανοήσουν το νόημα αυτής της διαδικασίας [Rec(99)19 παρ.IV.13]. Αν αναλύσουμε αυτά τα δύο σημεία μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα τί κοινό έχει η διαμεσολάβηση ως διαδικασία με τον Καταργητισμό ως

νοοτροπία και πού διαφέρουν και οι δύο με την παραδοσιακό σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης.

Η ποινική διαδικασία ως προς την έναρξη της, δεν περνά από το χέρι του δράστη αλλά και ούτε του θύματος -τουλάχιστον ως προς τις παραβάσεις που δεν απαιτείται έγκληση-, κάτι που δεν συμβαίνει με τη διαμεσολάβηση όπως είδαμε. Όμως η δυνατότητα λήξης της διαμεσολάβησης νοείται ως αποτυχία αυτής καθώς οδηγεί στην μετάθεση της υπόθεσης σε ποινικό δικαστήριο.

Αυτό όμως που μπορούμε να θεωρήσουμε ως επιτυχία, είναι το να έχουν τα μέρη το δικαίωμα να επιλέξουν τον τρόπο με τον οποίο θεωρούν ότι θα επιλυθεί η διαμάχη τους αλλά και το δικαίωμα απόρριψης όποιας διαδικασίας θεωρούν ως αναποτελεσματική. Η ευχέρεια της επιλογής έναρξης και ακύρωσης της διαμεσολαβητικής διαδικασίας δεν αποτελεί αποδοχή και απόρριψη της πιθανότητας επίλυσης της σύγκρουσης γενικά, αλλά προτίμηση και απόρριψη της επίλυσης της σύγκρουσης με τον συγκεκριμένο τρόπο. Και ο συγκεκριμένος τρόπος δεν είναι μόνο η επιλογή της διαμεσολαβητικής διαδικασίας, αλλά και η καθοδήγηση της διαδικασίας κυρίως από τη βούληση των αντιδίκων, ως προς ποια είναι ζημία που προκλήθηκε από την παράβαση, και το ποια θα είναι η αρμόζουσα επανόρθωση αυτής.

Θα πρέπει να χειριστούμε την «επίλυση της σύγκρουσης» ως μία ανάγκη και τα αντίδικα μέρη ως πελάτες που επιθυμούν να ικανοποιήσουν την ανάγκη τους. Για να το κάνουν αυτό και πρέπει και οι ίδιοι να θεωρούν ότι ικανοποιήθηκε η ανάγκη αλλά και να μην έχουν εξαπατηθεί ως προς τη διαπίστωση αυτή. Για να θεωρηθούν ότι ικανοποιήθηκε η ανάγκη, πρέπει να έχουν αυξημένο λόγο ως προς τον καθορισμό του ποια είναι η ανάγκη τους. Και η διαμεσολάβηση, όταν προτείνεται να στοιχειοθετεί τη συμφωνία των μερών όσο το δυνατόν περισσότερο σε προτάσεις των αντιδίκων [Rec(2018)8 παρ.52], το καταφέρνει. Τους δίνει την ευχέρεια να καθοδηγήσουν εκείνη την πορεία της διαδικασίας και να αναλάβουν με αυτόν τον τρόπο και το μερίδιο ευθύνης για την επιτυχία ή αποτυχία της. Εξάλλου, και ο Καταργητισμός από πλευράς του, προωθεί την τάση, η αντίδραση στο έγκλημα να μην μας επιβάλλεται άνωθεν, αλλά να καθορίζεται από την ίδια την κοινωνία, με τον δράστη και το θύμα να αποτελούν αναπόσπαστα μέλη στον καθορισμό του τρόπου αντίδρασης.

Αυτή η αυτονόμηση των αντιδίκων, έρχεται σε σύγκρουση με την εικόνα που έχει η ποινική δικαιοσύνη για θύτες και θύματα. Όπως είδαμε στο πρώτο μέρος της εργασίας³⁶, κατά τον Καταργητισμό το ιδανικό θύμα για την ποινική δικαιοσύνη είναι το αθώο και αδύναμο θύμα που απαιτεί την προστασία μας. Η διαμεσολάβηση δίνει τη δυνατότητα στο ίδιο το θύμα να καταρρίψει αυτήν την εικόνα, διότι η ενίσχυση της θέσης του θύματος στην ποινική διαδικασία δεν αποτελεί εμπόδιο για την επανένταξη του δράστη [Rec(85)11 προοίμιο]. Κατά συνέπεια, η ενίσχυση του ρόλου του θύματος δεν αποτελεί εμπόδιο και η προώθηση “διαμεσολαβητικών και συμφιλιωτικών στρατηγικών” θα μπορούσε να δημιουργήσει ένα αίσθημα ουσιώδους ικανοποίησης προς το θύμα. Και ο θύτης με τη σειρά του, για να επιτευχθεί «η αρχή της υπευθυνοποίησης» μπορεί μέσα από τη διαμεσολάβηση να ακούσει το θύμα, να αναλάβει την ευθύνη για τις πράξεις του και να προτείνει μέτρα για να επανορθώσει για αυτές. Αυτό είναι και το νόημα της διαδικασίας που πρέπει να μπορούν να κατανοήσουν οι αντίδικοι πριν ξεκινήσει η διαδικασία [Rec(2018)8 παρ.V.26].

Δεν είναι όμως όλα ιδανικά. Αναφέραμε πως θύτης και θύμα έχουν περισσότερο λόγο κατά τη διαμεσολάβηση απ’ ότι στην ποινική διαδικασία. Όμως και στην διαμεσολάβηση, μεσολαβούν κι άλλα πρόσωπα στην διαδικασία. Υπάρχει και ο διαμεσολαβητής και οι εκάστοτε συνήγοροι των αντιδίκων, όλοι επαγγελματίες του χώρου. Δεν μιλάμε για επανιδιοποίηση της σύγκρουσης αλλά για περισσότερη ελευθερία στην διαχείριση της, ως μια συνδιαχείριση εξ αδιαιρέτου αυτής, μαζί με τους λοιπούς συμμετέχοντες. Περισσότερη ελευθερία των αντιδίκων στο να προσαρμόσουν τη διαδικασία στα μέτρα τους, σίγουρα τους επιτρέπει να την καθοδηγήσουν εκεί που επιθυμούν, αλλά αυτό μπορεί να συμβεί μόνο όταν και τα δύο μέρη κινούνται καλοπροαίρετα και έχουν ίση δύναμη πάνω στην διαδικασία.

Και αυτή η συνδιαχείριση δεν είναι απαραίτητα αρνητική -ακόμη και κατά τον Καταργητισμό- αφού το θύμα κινδυνεύει να αποτελέσει βορά ενός θύτη πολύ ισχυρότερου κατά μια διαμεσολαβητική διαδικασία απ’ ότι εάν τον αντιμετώπιζε στην ποινική δικαιοσύνη [Rec(2006)8 παρ.13.2]. Ίσως οι λειτουργοί που δραστηριοποιούνται κατά τη διαμεσολάβηση να είναι ικανοί να περιορίσουν αυτόν

---

³⁶ Κεφάλαιο Α.2.5

τον κίνδυνο. Το βέβαιο είναι πως και ο Καταργητισμός, με την προσπάθεια επανιδιοποίησης της σύγκρουσης από τους άμεσα συμμετέχοντες χωρίς τη συμμετοχή επαγγελματιών του χώρου, δεν έχει καταφέρει έως τώρα να επιλύσει τον κίνδυνο που μόλις αναφέραμε (Hulsman L. 1997a:192 υποσημείωση 37), και η συμμετοχή των επαγγελματιών του χώρου μπορεί να αποτελεί συμβιβασμό κατά το καταργητικό πρότυπο, αλλά ίσως ο συμβιβασμός αυτός να είναι και απαραίτητος.

Η διαμεσολάβηση πέρα στην συμμετοχή του θύματος, του θύτη και των αρμόδιων λειτουργών, συμβάλλει και στην συμμετοχή της κοινότητας στην επίλυση της σύγκρουσης. Ενώ δίνει το δικαίωμα στους θύτες να αναλάβουν την ευθύνη των πράξεών τους [Rec(99)19 προοίμιο], ταυτόχρονα ενισχύεται ο ρόλος του ατόμου και της κοινότητας, αφού ελαχιστοποιείται η δράση του κεντρικού ποινικού συστήματος, επιτρέποντας την ελαχιστοποίηση των “κατασταλτικών αποτελεσμάτων της ποινικής δικαιοσύνης” [Rec(99)19 προοίμιο], συμπληρώνοντας ή αντικαθιστώντας τις μεθόδους αυτής [Rec(2018)8 προοίμιο]. Εδώ βλέπουμε συνολικά την επανιδιοποίηση των συγκρούσεων από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, σημείο που συνηγορεί και ο Nils Christie (1977:7) με επιχειρηματολογία που δεν αποκλίνει από εκείνη των σημείων που μόλις προαναφέραμε, καθώς η επίλυση των συγκρούσεων δεν πρέπει να αφορά μόνο το θύμα και τον δράστη, αλλά και την κοινότητα της οποίας είναι και οι δύο μέλη. Μόνο μέσω της ενδυνάμωσης του ρόλου όλων των εμπλεκόμενων μερών, μπορεί να μειωθεί ο ρόλος και η ισχύς του λόγου της ποινικής δικαιοσύνης. Βέβαια, ενώ σε όλες τις Συστάσεις η αναφορά της κοινότητας είναι γενική, δεν πρέπει να ξεχνάμε, πως πραγματικά μόνο εκπρόσωποι ή εθελοντές της κοινότητας μπορούν να συμμετέχουν. Δεν μιλάμε για επίλυση συγκρούσεων μέσα σε μια “διαμεσολαβητική αρχαιοελληνική εκκλησία του δήμου” αλλά για μια περιορισμένη μορφή με ορισμένα μέλη της κοινότητας που επιθυμούν να συμβάλλουν στην διαδικασία με ότι αυτό συνεπάγεται ως προς το εάν οι εθελοντές ως προς μια διαδικασία είναι πάντα και οι καταλληλότεροι για να την επιλύσουν.

Με αυτόν τον τρόπο ενισχύεται η συμμετοχή δράστη, θύματος και κοινότητας στην επίλυση της σύγκρουσης και επανόρθωση της ζημιάς που προκλήθηκε [Rec(2018)8 προοίμιο], με επακόλουθη την κατανόηση της δύναμης του ατόμου και της κοινότητας στην αντιμετώπιση και αποτροπή του εγκλήματος, που θα προωθήσει πιο εποικοδομητικές απαντήσεις της δικαιοσύνης [Rec(2018)8 προοίμιο]. Αυτές οι

απαντήσεις μπορούν να συμβάλλουν στο να μετατραπούν οι συγκρούσεις σε ευκαιρίες οι συγκρούσεις να συμβάλλουν στην κοινωνική συνοχή [Venice Declaration (2021) παρ.9]³⁷ και στην καταπολέμηση της ριζοσπαστικότητας των πολιτών [Venice Declaration (2021) παρ.12]³⁸. Τα ανωτέρω δύο σημεία ομοιάζουν με την Καταργητική αντίληψη της αξίας των συγκρούσεων, του Nils Christie (1997)³⁹. Ο διάλογος ως τρόπος επίλυσης των διαφωνιών είναι εκείνος που είναι ικανός να καταπολεμήσει τον εξτρεισμό μεταξύ των πολιτών και όχι η άνωθεν επιβολή απαγορεύσεων και ποινών. Πρέπει η επίλυση των συγκρούσεων να μπορεί να ικανοποιεί όλα τα αντίδικα μέρη. Και όσο αυτό επιτυγχάνεται τόσο συνεκτική θα παραμένει η κοινωνία. Όπως αναφέρει και ο Καταργητισμός, η αντίδραση στο έγκλημα δεν πρέπει να μας επιβάλλεται άνωθεν, αλλά να καθορίζεται από την ίδια την κοινωνία. Γι' αυτό και πρόθεση του νομοθέτη είναι η συμφωνία κατά τη διαμεσολάβηση να στοιχειοθετείται όσο το δυνατόν περισσότερο με βάση τις προτάσεις των αντίδικων [Rec(2018)8 παρ.52], ενισχύοντας περαιτέρω την αυτονομία των ιδίων και του ίδιου του θεσμού της Διαμεσολάβησης από νόρμες του ΣΑΠΔ.

Όμως οι αναφορές και οι αιτιολογήσεις της αξίας της διαμεσολάβησης ακολούθησαν μια μακρά πορεία από την προώθηση του πειραματισμού με τη διαμεσολάβηση [Rec(87)21 παρ.17], στην ανάγκη να προσπαθεί ο δικαστής πριν από την έκδοση κάθε απόφασης να δημιουργεί τις απαραίτητες συνθήκες για να καταστεί δυνατή η προσπάθεια διαμεσολάβησης [Rec(2018)8 παρ.V.28]. Η διαμεσολάβηση μπορούσε να γίνει ένα μέσον αποσυμφόρησης των δικαστηρίων από τον μεγάλο όγκο υποθέσεων [Rec(87)18 προοίμιο], όπως η αποποινικοποίηση και η απεγκληματοποίηση [Rec(95)12 προοίμιο]. Η χρήση της διαμεσολάβησης ήταν τέτοιου βαθμού που υποστηριζόταν η αποσυμφόρηση υποχρεώσεων των δικαστών σε άλλα πεδία ώστε να μπορούν ασχοληθούν περισσότερο με υποθέσεις

---

³⁷ "Considering that, in a growing contrast between different levels of society, restorative justice can represent an important tool for addressing conflicts arising from criminal acts and for fostering social cohesion by solving such conflicts and for looking at conflicts not as an occasion for further social divisions;" [Venice Declaration (2021) παρ.9]

³⁸ "Observing the possible positive impact of restorative justice paths also on countering the radicalisation of individuals;" [Venice Declaration (2021) παρ.12]

³⁹ "Conflicts ought to be used, not only left in erosion. And they ought to be used, and become useful, for those originally involved in the conflict. Conflicts might hurt individuals as well as social systems. That is what we learn in school. That is why we have officials. Without them, private vengeance and vendettas will blossom." (Christie N. 1977:1)

διαμεσολάβησης [Rec(86)12 παρ.Ι.β,ΙΙ]. Αυτό το “σύγχρονο και ανθρώπινο μέτρο ποινικής πολιτικής” [Rec(92)17 παρ.Α.6] σε αντίθεση με απάνθρωπα μέτρα -όπως κατά τον Καταργητισμό είναι η φυλάκιση-, μπορούσε να προωθήσει μια ευρύτερη διάσταση διαμεσολαβητικής κουλτούρας [Rec(2018)8 παρ.61], που δεν πρέπει να περιορίζεται στην επίλυση συγκρούσεων θύτη και θύματος στο δικαστικό επίπεδο, αλλά μπορεί να χρησιμοποιείται και μεταξύ αστυνομίας και πολιτών, μεταξύ κρατουμένων ή και μεταξύ κρατουμένων και των οικογενειών τους ή των σωφρονιστικών υπαλλήλων [Rec(2006)2 παρ.70.2] και [Rec(2018)8 παρ.61]. Βλέπουμε μια προσπάθεια θεμελίωσης μίας “επανορθωτικής κουλτούρας” στην δομή του ΣΑΠΔ και όχι τη χρήση της Διαμεσολάβησης μόνο ως εργαλείο επίλυσης συγκρούσεων [Rec(2018)8 παρ. Α. Background to the exercise Commentary].

Μάλιστα, δεν αλλάζουν μόνο οι πιθανοί συνδυασμοί ομάδων που μπορούν να επιλύουν τις διαφορές τους μέσα από επανορθωτικές διαδικασίες, αλλά και η σημασία των συμμετεχόντων επαναπροσδιορίζεται. Πλέον δεν αναφέρονται ως “θύτες και θύματα”, αλλά ως όσοι έχουν υποστεί και προκαλέσει ζημία μέσω του εγκλήματος [Rec(2018)8 παρ.3 Commentary], επιβεβαιώνοντας την ανάγκη για συμμετοχή της ευρύτερης κοινωνίας, επαναφέροντάς μας στο νου την καταργητική οπτική για ανάγκη συμμετοχής της κοινότητας στην επίλυση κάθε σύγκρουσης που συμβαίνει εντός της, καθώς την επηρεάζει επίσης. Ο όρος της ζημίας εξάλλου, πηγάζει από τη ζημιολογία, θεωρία της Κριτικής εγκληματολογίας, που προωθεί την επέκταση από τον νομικό όρο του εγκλήματος στον χαρακτηρισμό όσων πράξεων προκαλούν ζημιολογικά αποτελέσματα είτε καταγράφονται στον νόμο είτε όχι (Λάζος 2007 :222 με αναφορά σε Hillyard, Pantazis, Tombs et Gordon 2005).

Εμπειρικά, η μη εφαρμογή των οδηγιών που προωθούν τη χρήση της διαμεσολάβησης προς τα μέλη κράτη [CEPEJ-GT-MED(2017)8 p.21] αποτέλεσε πρόβλημα, αν και η έκδοση οδηγιών προς τα κράτη μέλη για την ορθή άσκηση της διαμεσολάβησης [CEREJ(2018)7], χωρίς να επιβάλλεται κάποιας μορφής εξωτερικός κανονισμός που θα περιόριζε σε μεγαλύτερο βαθμό και τις ενέργειες των λειτουργών μπορεί να χαρακτηριστεί ως θετική στάση του Συμβουλίου της Ευρώπης. Όμως το ζήτημα κατά τον Καταργητισμό δεν είναι να επαρκούμε μόνο σε ανθρωπιστικού τύπου κείμενα, αλλά σε ανθρωπιστικού τύπου κοινωνικές πρακτικές. Και όσο οι οδηγίες παραμένουν κενό γράμμα, ομοιάζουν με τον Καταργητισμό, στον βαθμό που

αυτός παραμένει φωνή βοώντος εν τη ερήμω στην διαμόρφωση των εκάστοτε ποινικών πολιτικών.

Κατακλείδα

Συμπερασματικά, οι αναφορές στην διαμεσολαβητική διαδικασία, ποικίλουν. Υπάρχουν τεχνοκρατικές αιτιάσεις, όπως η λειτουργία της ως μέσον για την αποσυμφόρηση των δικαστηρίων, που μόνο συμπτωματικά μπορεί να συμφωνεί με τον Καταργητισμό λόγω του αποτελέσματος της μείωσης της εισδοχής συγκρούσεων στην ποινική δικαιοσύνη. Όμως υπάρχουν και αιτιάσεις με απώτερο σκοπό, ειδικά μεν, την αποποινικοποίηση και την απεγκληματοποίηση και, γενικότερα, την εδραίωση μιας διαμεσολαβητικής κουλτούρας, που θα μπορούσε να ενταχθεί άρτια στην καταργητική προοπτική μιας κοινωνίας.

Ακόμη και ο όρος “επανορθωτική δικαιοσύνη” λειτουργεί στην ευρωπαϊκή ήπειρο υβριδικά [Rec(2018)8 παρ.Β. The development of restorative justice Commentary], με αναφορά σε πολιτικές που διαφέρουν μεταξύ τους και το κυριότερο δεν έχουν ως απώτερο σκοπό τη δημιουργία αυτής της «επανορθωτικής κουλτούρας» που αναφέραμε, αλλά μιας τάσης δικαιοσύνης φιλικής προς το θύμα, που μπορεί κατ’ εμάς τώρα να οδηγεί στην διεύρυνση των επανορθωτικών μεθόδων στο ΣΑΠΔ, όμως μπορεί κάλλιστα να εκτραπεί σε τιμωρητικές μεθόδους ανάλογα με την αντίληψη του τί είναι πιο ωφέλιμο για τα θύματα σε κάθε εποχή. Δηλαδή, εάν η “επανορθωτική δικαιοσύνη” δεν μπορεί να εμπρικλείει ταυτόχρονα στους γνώμονες της, τις ανάγκες θύματος, κοινότητας αλλά και θύτη εξίσου, τότε αντικαθιστούμε το μονοπώλιο ενός ΣΑΠΔ ανεπηρέαστου από τις ανάγκες του θύματος, με ένα ΣΑΠΔ που άγεται και φέρεται από αυτό, έτσι ώστε να αποβεί επιζήμια, πέρα από το ίδιο, και εις βάρος όλης της κοινότητας, αφού τα τυχόν τιμωρητικά αιτήματα θα μπορούν να δημιουργούν και μια αντίστοιχη «τιμωρητική κουλτούρα» σε όλη την κοινότητα.

Παρ’ όλ’ αυτά, στα κυριότερα κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης εντοπίζεται ένας «διαμεσολαβητικός ιμπεριαλισμός». Τον εντοπίζουμε στην αντικατάσταση του όρου “Διαμεσολάβηση” στον τίτλο της σύστασης [Rec(99)19] με την “Επανορθωτική δικαιοσύνη” στην [Rec(2018)8], δείχνοντας σύμφωνα με τον σχολιασμό της Rec(2018)8 μια ανάπτυξη των αρχών και πρακτικών σε σχέση με το

παρελθόν. Η “ελαχιστοποίηση των κατασταλτικών μεθόδων”⁴⁰ που προσφέρει η διαμεσολάβηση σύμφωνα με τη Σύσταση του 1999 απαλείφεται, διατηρώντας όμως το 2018 ως όφελος τη δημιουργία “εποικοδομητικών μεθόδων της ποινικής δικαιοσύνης”⁴¹. Αυτή η μετάβαση μας δείχνει την ανάγνωση εκ μέρους του Συμβουλίου της Ευρώπης πως η διαμεσολάβηση μπορεί να λειτουργήσει παράλληλα με τις κλασικές μεθόδους της ποινικής δικαιοσύνης, από τη στιγμή που δεν αποσκοπεί στην κατάργηση της δεύτερης, αλλά στην αναζωογόνησή της.

Η διαμεσολάβηση εξάλλου, αποτελεί μία εκ των πρακτικών της επανορθωτικής δικαιοσύνης και θα μπορούσαμε να πούμε πως, ενώ η διαμεσολάβηση αποσκοπεί στην “αντιμετώπιση και επίλυση των συγκρούσεων” (Αρτινοπούλου Β., Gavrielides Τ. 2018a:208), η επανορθωτική δικαιοσύνη “στοχεύει στην αλλαγή ή και τον μετασχηματισμό του κυρίαρχου συστήματος ποινικής δικαιοσύνης (Αρτινοπούλου Β., Gavrielides Τ. 2018b:455). Δηλαδή από τη μεμονωμένη εφαρμογή μιας καλής πρακτικής όπως είναι η διαμεσολάβηση, το συμβούλιο της Ευρώπης μεταβαίνει στο αίτημα της γενικευμένης εφαρμογής πρακτικών Αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

Γι’ αυτό και οι αναφορές για την αποφυγή του στιγματισμού μέσω της διαμεσολάβησης, από περιορισμένη εφαρμογή της κυρίως στους ανήλικους θύτες [Rec(87)20 παρ.ΙΙ.2], διευρύνεται ώστε να συμπεριλάβει στους ενηλικούς [Venice declaration (2021) παρ.4]. Κατ’ αυτό τον τρόπο καταλήγει να προωθείται η χρήση του μέτρου της διαμεσολάβησης ως μέσου της Επανορθωτικής δικαιοσύνης σε όλα τα θύματα -και αναπόφευκτά και στους εκάστοτε θύτες-, ανεξαρτήτως ηλικίας, και σοβαρότητας του αδικήματος [Rec(2023)2 παρ.18.1].

---

⁴⁰ Recognising that mediation may increase awareness of the important role of the individual and the community in preventing and handling crime and resolving its associated conflicts, thus encouraging more constructive and less repressive criminal justice outcomes; [Rec (99)19 προοίμιο]

⁴¹ Recognising that restorative justice may increase awareness of the important role of individuals and communities in preventing and responding to crime and its associated conflicts, thus encouraging more constructive criminal justice responses; [Rec (2018)8 προοίμιο]

B.1.2. Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Στο επίπεδο του Οργανισμού των ενωμένων Εθνών, τα κείμενα δεν είναι πολλά, αλλά προωθείται και εδώ η χρήση της διαμεσολάβησης μαζί με άλλες μεθόδους της επανορθωτικής δικαιοσύνης, τουλάχιστον για αδικήματα ήσσονος απαξίας [E/RES/1998/23 παρ.3b], αφού μπορεί να ικανοποιήσουν τις ανάγκες του θύματος αλλά και να συμβάλλουν στην αποτροπή μελλοντικών παραβιάσεων [E/RES/1999/26 παρ.3]. Δεν είναι ανάγκη να είναι πλήρως αποτελεσματική η διαμεσολάβηση, καθώς και οι ποινές φυλάκισης για μικρό χρονικό διάστημα έχουν μικρή αποτελεσματικότητα [E/RES/1998/23 προοίμιο], αλλά την ίδια στιγμή η διαμεσολάβηση είναι εξίσου αποτελεσματική με αυτής της χρονικής διάρκειας φυλάκιση [A/RES/1999/26 παρ.3].

Μια τέτοια παραδοχή μπορεί να συμβαδίζει με την καταργητική προτροπή για εναλλακτικές μορφές επίλυσης συγκρούσεων, όμως το πρόβλημα είναι πως η αναποτελεσματικότητα που αναφέρεται στα κείμενα του ΟΗΕ, αφορά μικρής διάρκειας στέρηση της ελευθερίας, αφήνοντας δυνατή την υπόνοια πως είναι αναποτελεσματικές διότι οι κρατούμενοι δεν στερούνται για αρκετό χρονικό διάστημα την ελευθερία κίνησης, ώστε να μπορέσουν να σωφρονιστούν μέσα στις φυλακές. Σίγουρα μια τέτοια προσέγγιση είναι εκ διαμέτρου αντίθετη με την καταργητική οπτική που θεωρεί κάθε στερητική της ελευθερίας ποινή ως μία αναποτελεσματική ποινική αντίδραση είτε είναι βραχυχρόνια είτε μακροχρόνια. Δηλαδή, εκεί που ο Καταργητισμός αντιμετωπίζει καθολικά κάθε στερητική της ελευθερίας ποινή ως επιβολή «αχρείαστου πόνου», ο ΟΗΕ, εναρμονισμένος με την παραδοσιακή Αντεγκληματική πολιτική, υπερασπίζεται τη σωφρονιστική αξία των φυλακών, κρίνοντας ως αναποτελεσματική ή μερικώς αποτελεσματική, μόνο τη βραχυχρόνια παραμονή καταδικασμένων σε φυλακές, με τη μακροχρόνια στέρηση της ελευθερίας να διατηρεί τη σωφρονιστική αποτελεσματικότητά της.

Με βάση την άνω διαφοροποίηση μεταξύ Καταργητισμού και ΟΗΕ, μπορούμε να συμπεράνουμε πως τυχόν εύρεση όμοιων οπτικών ως προς την αξία της διαμεσολάβησης ως θεσμού δεν μπορεί να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα της απόλυτης σύμπτωσης τους, από τη στιγμή που για τον Καταργητισμό η διαμεσολάβηση είναι μια ουσιαστική εναλλακτική απέναντι σε κάθε στερητική της

ελευθερίας ποινή, ενώ κατά τον ΟΗΕ αποτελεί, προς το παρόν, εναλλακτική μόνο για τη βραχυχρόνια στέρηση της ελευθερίας κίνησης.

Τα περισσότερα χαρακτηριστικά της διαμεσολάβησης στα κείμενα του ΟΗΕ είναι κοινά με αυτά των κειμένων του Συμβουλίου της Ευρώπης, από τη στιγμή που αρκετά στοιχεία της Σύστασης (99)19 για Διαμεσολάβηση σε Ποινικές Υποθέσεις ελήφθησαν υπόψιν στην θέσπιση της ποινικής διαμεσολάβησης από τον ΟΗΕ [Lhuillier J. 2007, σελ.6 υποσημ. 31]. Η διαμεσολάβηση μπορεί να τερματιστεί οποιαδήποτε στιγμή από τα συμβαλλόμενα μέρη [E/RES/2000/14 παρ.ΙΙ.7] και σε περίπτωση αποτυχίας της, η αντιδικία πρέπει να επανέρχεται προς εξέταση στις ίδιες αρχές που οργάνωσαν την απόπειρα διαμεσολάβησης, με γνώμονα να επιλεγεί μια νέα εναλλακτική μέθοδος επίλυσης σύγκρουσης, ώστε η αποτυχία της διαμεσολάβησης να μην αποτελεί αιτία για αυτόματη μετάθεση της υπόθεσης σε ποινικό δικαστήριο και επιβολή μιας αυστηρότερης ποινής απ' ότι θα επιβαλλόταν εξαρχής [ECOSOC/RES/2002/12 παρ.17]. Η πρόβλεψη αυτή καταγράφεται διότι μέσα από την επανορθωτική δικαιοσύνη ο στόχος είναι η επίλυση της σύγκρουσης, κι όχι απλώς η τιμωρία του θύτη. Από τη στιγμή που ο ικανότερος να πει τί χρειάζεται για να θεωρηθεί η σύγκρουση λυμένη είναι οι άμεσα εμπλεκόμενοι, κατά τη διαμεσολάβηση τα μέρη προωθούνται να βρουν μια λύση από μόνοα τους, χωρίς καθοδήγηση [ECOSOC/RES/2002/12 παρ.18].

Στα κείμενα του ΟΗΕ υπάρχει η πρόβλεψη για προστασία των μερών, όταν η εξαρχής άνιση σχέση τους θα μπορούσε να στρεβλώσει την αξία της διαμεσολάβησης και να οδηγήσει το μέρος με σημαντικότερη ισχύ να επιβάλλει τη βούλησή του στο άλλο. Ανισότητες που αναφέρονται ως ηλικιακής μορφής, είτε νοητικής ή ωριμότητας μεταξύ των μερών [E/RES/2000/14 παρ.9], αλλά και ως “διαφορές που οδηγούν σε ανισότητα ισχύος” [ECOSOC/RES/2002/12 παρ.ΙΙ.9], επιτρέποντας την αναφορά και σε ανισότητες οικονομικής ή κοινωνικής μορφής.

Είδαμε προηγουμένως πως η διαμεσολάβηση και άλλα μέτρα επανορθωτικής δικαιοσύνης θεωρούνται ικανά για την αποτροπή των μελλοντικών ενεργειών παρέκκλισης στην Σύσταση του 1999 [E/RES/1999/26 παρ.3]. Σε αυτό το Ψήφισμα, το σκεπτικό δεν επεξηγείται, αλλά αν ανατρέξουμε στο μεταγενέστερο Ψήφισμα του 2012, θα διαβάσουμε πως η επανορθωτική δικαιοσύνη επιτυγχάνει “την κοινωνική αρμονία μέσα από την επούλωση θυμάτων, θυτών και κοινοτήτων”

[ECOSOC/RES/2002/12 Annex προοίμιο]. Όταν εμπλέκονται μέσα στις διαδικασίες της, μπορούν να εκφράσουν τα αισθήματά τους, τα βιώματά τους [ECOSOC/RES/2002/12 Annex προοίμιο] και «μέσα από αυτήν την προσέγγιση, παρέχεται η δυνατότητα στα θύματα να λάβουν αποζημίωση, να αισθανθούν ασφάλεια και να βάλουν μία κατακλείδα στην σύγκρουση. Επιτρέπει στους θύτες να αποκτήσουν επίγνωση για τις αιτίες και τις επιπτώσεις της συμπεριφοράς τους και να αναλάβουν τις ευθύνες τους με ουσιαστικό τρόπο. Και επιτρέπει στις κοινότητες να κατανοήσουν τις υποβόσκουσες αιτίες του εγκλήματος, και να προάγουν την ευημερία της κοινότητάς τους ώστε να αποτρέψουν το έγκλημα» [ECOSOC/RES/2002/12 Annex προοίμιο].

Η κοινωνική αρμονία δεν επιτυγχάνεται μόνο με την «υπακοή στο Σύνταγμα και τους Νόμους του Κράτους». Πρέπει να μπορεί να «βάλει ένα τέλος» το θύμα σε ό,τι βίωσε, ο θύτης να καταλάβει τί τον οδήγησε στην παρέκκλιση και η δε κοινότητα να καταλάβει τι μπορεί να κάνει για να μην ξανασυμβεί. Επίσης, η ανάληψη ευθύνης είναι διττή. Αφενός από τον θύτη ως προς το θύμα για τον πόνο που του προκάλεσε και αφετέρου από την κοινότητα ως προς τον θύτη, το θύμα αλλά και προς τον εαυτό της ως προς το τί μπορεί να κάνει για να αποτρέψει το να ξανασυμβεί. Για να μπορέσουν να συμβούν όλα αυτά, προαπαιτείται διάλογος μεταξύ δραστών, θυμάτων και κοινότητας, που μπορεί να λάβει χώρα μόνο αν ξεφύγουμε από τη χρήση της νομικής γλώσσας και της “αντιπαράθεσης μέσω αντιπροσώπων” ενός ποινικού δικαστηρίου.

B.1.3. Συμπεράσματα

Στα σκεπτικά των κειμένων των δύο οργανώσεων, δεν υπάρχει πουθενά η αναφορά για την ανάγκη απομάκρυνσης του κράτους από τη διαδικασία της επίλυσης της σύγκρουσης. Σε αντίθεση με τον Καταργητισμό, η προώθηση εδώ του θεσμού της διαμεσολάβησης δεν έχει «αμυντική χροιά» με σκοπό τη μείωση της κρατικής παρέμβασης. Το γεγονός όμως πως αποκτά μια θετική οπτική, μέσω αυτής της «επανορθωτικής κουλτούρας» όπως αναφέρει το Συμβούλιο της Ευρώπης, που έχει ως σκοπό την προώθηση πιο πρόσφορων μέσων επίλυσης συγκρούσεων, μας επιτρέπει να πούμε ότι τουλάχιστον ως προς τον θεσμό της διαμεσολάβησης ο στόχος Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, Συμβουλίου της Ευρώπης και Καταργητισμού είναι όμοιος.

Ο Καταργητισμός δεν στοχεύει μόνο στην απομάκρυνση του κράτους από τη διαδικασία αλλά στην ουσιαστική χειραφέτηση της κοινότητας. Και σε αυτό το πεδίο, τα κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης και του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών υπηρετούν τον ίδιο σκοπό. Όταν ενισχύεται η βούληση των αντιδίκων να εκκινήσει και να τερματίζει η διαδικασία όποτε κι αν το επιθυμούν, καθώς να επιλύονται οι συγκρούσεις με τον τρόπο και τα αιτήματα που θεωρούν σημαντικότερα οι αντίδικοι και όχι κρατικοί λειτουργοί, το αίσθημα αυτονομίας των πολιτών και διαχείρισης των συγκρούσεών τους ενισχύεται με τρόπο που η ποινική δικαιοσύνη δεν μπορεί να το καταφέρει.

Αυτό δεν σημαίνει βέβαια πως ο στόχος είναι εξ ολοκλήρου κοινός για Καταργητισμό, ΟΗΕ και Συμβούλιο της Ευρώπης, αφού δεν αναφέρονται στις ίδιες κοινωνικές ομάδες. Ο ΟΗΕ περιορίζει τις πληθυσμιακές ομάδες που είναι ικανές να εισέλθουν στην διαδικασία της διαμεσολάβησης, από τη στιγμή που η θεμελίωση της διαμεσολάβησης αντικαθιστά την ποινική δικαιοσύνη και την επακόλουθη ποινή της φυλάκισης στις περιπτώσεις που θεωρείται αναποτελεσματική η στερητική της ελευθερίας ποινή, και συγκεκριμένα όταν αφορά μικρό χρονικό διάστημα στέρησης της ελευθερίας ή ήσσονος αξίας αδικήματα. Στον αντίποδα, οι Συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης προωθούν τη διαμεσολάβηση και άλλες μορφές επίλυσης συγκρούσεων διαμέσου της “επανορθωτικής δικαιοσύνης” και για ανήλικους παραβάτες αλλά και για ενήλικες, όσο είναι δυνατόν και όχι μόνο περιοριζόμενοι στα

ήσσονος απαξίας αδικήματα. Βλέπουμε πως υπάρχει διχογνωμία ως προς το σε ποιες κοινωνικές ομάδες είναι κατάλληλη η εφαρμογή της διαμεσολάβησης.

Παράλληλα, ακόμη και εάν η διαμεσολάβηση ενισχύει την αυτονομία θύτη και θύματος, εξυπηρετεί και την ανάγκη συμμετοχής της κοινότητας στην διαδικασία. Και στα κείμενα και των δύο οργανισμών, εντοπίζουμε την ίδια ασάφεια ως προς την αντιπροσωπευτικότητα της κοινότητας. Όπως κατά την ποινική διαδικασία το θύμα, ο θύτης και η κοινότητα υποεκπροσωπούνται, στην διαμεσολάβηση η κοινότητα μπορούμε να θεωρήσουμε είτε πως υποεκπροσωπείται -από τη στιγμή που μόνο συγκεκριμένες ομάδες ή αντιπρόσωποι αυτής συμμετέχουν, είτε πως υπερεκπροσωπείται- από τη στιγμή που η σύγκρουση αν μη τι άλλο αφορά κυρίως το θύμα και τον θύτη, που μπορεί να περιορίζεται από μια «διεθνοποίηση» της σύγκρουσης σε όσους θεωρούν πως τους απασχολεί έμμεσα. Μπορούμε να το κατανοήσουμε και με μια παρομοίωση. Σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας, πόσο δόκιμο θα ήταν, εάν η σύγκρουση πέρα από τα μέλη της οικογένειας και ίσως και τους συγγενείς τους, αφορούσε και τους γείτονες λόγω διατάραξης της κοινής ησυχίας; Το θεωρούμε επαρκή λόγο για τη συμμετοχή τους; Τι θεωρούμε ως «ζημία» που προκαλεί μια σύγκρουση και ποιος είναι εκείνος που θα καθορίζει πόσο μεγάλη είναι η ζημία που υποστεί το θύμα συγκριτικά με την αντίστοιχη ζημία που υπέστη από την ίδια πράξη η κοινότητα ώστε να αποδώσει και την ανάλογη βαρύτητα λόγου και στα δύο αυτά μέρη κατά τη διαμεσολάβηση;

Συμπερασματικά, ενώ η κοινότητα συμμετέχει ενεργά ως τρίτο μέρος στην διαμεσολάβηση μαζί με τους επαγγελματίες -διαμεσολαβητές και δικηγόρους- ως ένα τέταρτο μέρος, που λειτουργούν επικουρικά ως προς τον θύτη, το θύμα και την κοινότητα, δεν υπάρχει καμία αναφορά ως προς το πώς θα προστατευτεί το κάθε συμμετέχον μέρος από την επιρροή των άλλων. Και αν δεν μπορούμε να λύσουμε την ασάφεια του ποιος εκπροσωπεί την κοινότητα και ποια είναι τα όρια επιρροής σε θύτη και θύμα, πώς μπορούμε να επαναπαυθούμε ότι το θύμα δεν θα επηρεαστεί υπέρ του δέοντος από τον θύτη ή το αντίστροφο στις περιπτώσεις που υπάρχει δυσαναλογία οικονομικής, κοινωνικής, ή οιασδήποτε άλλης μορφής;

Οι ανωτέρω προβληματισμοί δεν μπορούν βέβαια να υποβαθμίσουν τη σύμπνοια Καταργητισμού και των κειμένων των διεθνών οργανισμών ως προς τον τρόπο που θα αποτραπούν μελλοντικές παρεκκλίσεις, μέσα από την επίτευξη της

«κοινωνικής αρμονίας» η οποία αποτελεί και το κοντινότερο σημείο στον Καταργητισμό σε όλα τα αναλυόμενα κείμενα. Ο διάλογος ως τρόπος έκφρασης είναι προϋπόθεση για την κατανόηση και η κατανόηση προϋπόθεση για τη δράση. Και μέσα από τον διάλογο, η «νομική γλώσσα» που ουδετεροποιεί τον πόνο που προκαλείται στον δράστη όταν καταδικαστεί αλλά και τον πόνο που προκάλεσε στο θύμα, χάνει την αξία της. Ο διάλογος, επιτρέπει την εξέταση μεταξύ δράστη και θύματος, παραγόντων που το ποινικό δικαστήριο δεν λαμβάνει υπόψιν του, και με αυτόν τον τρόπο, με την ουσιαστική «επούλωση θυμάτων, θυτών και κοινοτήτων» [ECOSOC/RES/2002/12 Annex προοίμιο].

B.2. Κοινοτικά μέτρα και ποινές

B.2.1. Συμβούλιο της Ευρώπης

Η στέρηση της ελευθερίας πρέπει να αποτελεί την έσχατη λύση για κάθε ποινικό σύστημα [Rec(99)22 παρ.1]. Το αξίωμα αυτό, αναφέρεται σε αρκετές Συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης είτε αφορά ενήλικες δράστες είτε ανήλικους. Ωστόσο δεν παύει να αποτελεί επιλογή, νομιμοποιημένη ακόμη και από όσες Συστάσεις προσπαθούν να την υποκαταστήσουν με άλλες ποινές, όπως όσες θα δούμε σε αυτό το κεφάλαιο και αποκαλούνται συλλογικά ως “Κοινοτικά μέτρα και ποινές”. Το κοινό γνώρισμα όλων είναι πως δεν παραβιάζουν σε τέτοιο βαθμό τις ελευθερίες ενός προσώπου, όπως κάνει η φυλακή.

Στην Σύσταση Rec (99)22 “Υπερκορεσμός των φυλακών και πληθωρισμός του πληθυσμού των φυλακών”, αναφέρεται η ανάγκη διαμόρφωσης μιας συνεκτικής αντεγκληματικής πολιτικής, που να αντιμετωπίζει αυτά τα δύο ζητήματα, δηλαδή υπερπληθυσμό των φυλακών καθώς και τη μείωση του αριθμού όσων καταδικάστηκαν σε στερητικές της ελευθερίας ποινές [Rec(99)22 προοίμιο]. Σίγουρα, όσο περισσότερο μειώνεται ο συνολικός αριθμός κρατουμένων, τόσο περισσότερο μειώνονται και οι πιθανότητες υπερπληθυσμού στις υπάρχουσες σωφρονιστικές δομές.

Όμως παρότι η επίτευξη του ενός στόχου βελτιώνει τις πιθανότητες επίτευξης του δεύτερου, δεν θα μπορούσαν να αποτελούν σημεία της ίδιας νοοτροπίας, τουλάχιστον από μια Καταργητική οπτική. Συγκεκριμένα, η μείωση των κρατούμενων ανά σωφρονιστικό κατάστημα όταν αναφέρεται πως επιτρέπει μια πιο εξειδικευμένη μεταχείριση όσων παραμένουν, αποδέχεται πως με αυτόν τον τρόπο μπορεί να επιτευχθεί ομαλότερα ο σωφρονισμός τους. Από την άλλη πλευρά, το μέτρο της μείωσης του αριθμού όσων καταδικάζονται σε στερητικές της ελευθερίας ποινές, μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως υπάρχουν μέτρα που μπορούν να πετύχουν τον σωφρονισμό τους ομαλότερα από τη στερητική της ελευθερίας ποινή. Το γεγονός πως αναφέρονται στην σύσταση τα δύο αυτά ζητούμενα ταυτόχρονα, δείχνει την οπτική του Συμβουλίου της Ευρώπης ως προς τον θεσμό των φυλακών. Μπορεί να επιτευχθεί ο σωφρονισμός των κρατουμένων καλύτερα όταν είναι λιγότεροι ανά

σωφρονιστικό κατάστημα, και παράλληλα μπορεί να επιτευχθεί ο σωφρονισμός των καταδικασμένων καλύτερα μέσα από εναλλακτικές της στερητικής της ελευθερίας ποινές.

Ανεξάρτητα από την εξωτερικής μορφής Καταργητική κριτική, θα πρέπει να αναφερθεί και μια εσωτερική κριτική. Η μείωση του υπερπληθυσμού των σωφρονιστικών καταστημάτων, δεν σημαίνει την κατάργηση του υπερπληθυσμού. Ακόμη όμως και να επιτυγχανόταν η πλήρης συμμόρφωση όλων των σωφρονιστικών καταστημάτων με τα ανώτατα όρια αριθμού κρατουμένων ανά κατάστημα, αυτό δεν σημαίνει πως ο συνολικός αριθμός των κρατουμένων αναπόφευκτα θα μειωθεί. Η καταπολέμηση του υπερπληθυσμού μπορεί να επιλυθεί με τη δημιουργία νέων φυλακών και διαμοιρασμού των κρατουμένων σε νέα και παλαιά σωφρονιστικά καταστήματα. Ταυτόχρονα η αύξηση της χρήσης εναλλακτικών ποινών όπως τα κοινοτικά μέτρα και ποινές που θα δούμε στην παρούσα ενότητα, δεν σημαίνει πως το ποινικό σύστημα δεν θα «αναπληρώσει τον χαμένο αριθμό κρατουμένων» με ποινικοποίηση νέων πράξεων ως ποινικά κολάσιμων.

Τα κοινοτικά μέτρα και ποινές μπορούν να επιλύσουν αυτούς τους προβληματισμούς, μόνο εάν εντάσσονται σε μια νέα ποινική πολιτική που δεν τα χρησιμοποιεί για να «απελευθερώσει» θέσεις στις φυλακές για νέες κατηγορίες κρατουμένων. Μέτρα όπως η αποσυμφόρηση των φυλακών μέσα από την υπό όρους απόλυση [Rec(99)22 παρ.23] αποτελούν κοινοτικό μέτρα που λειτουργούν μόνο υστερόχρονα, αποδεχόμενα την αξία της στερητικής της ελευθερίας ποινή εξαρχής.

Αντίθετα, μέτρα όπως η απεγκληματοποίηση [Rec(99)22 παρ.4] είτε άλλοι τρόποι ποινικής αντίδρασης πέρα από τη στερητική της ελευθερίας ποινή, όπως π.χ. η αύξηση της χρήσης των κοινοτικών μέτρων μέσω της διαμεσολάβησης και της αποζημίωσης προς το θύμα [Rec(99)22 παρ.20], εκτρέπουν τη λύση της σύγκρουσης προς διαφορετικές λύσεις από εκείνη της φυλάκισης. Τα κοινοτικά μέτρα και ποινές χωρίς να εντάσσονται ιδεολογικά σε μια καταργητική ή αντι-καταργητική αντίληψη, μπορούν να συμβάλλουν ταυτόχρονα και στην μείωση της χρήσης των φυλακών, αλλά και στην δημιουργία εναλλακτικών τρόπων επίλυσης των συγκρούσεων.

Είναι αξιοσημείωτο ότι από το 1959 εντοπίζονται οδηγίες που προτρέπουν στην αποφυγή της χρήσης της ποινής της φυλάκισης και στη χρήση μέτρων, όπως η επιτήρηση, που είναι κοινοτικό μέτρο, είτε για όσους παραβατούν για πρώτη φορά

είτε είναι ανήλικοι [Rec 195(1959) παρ.3.α]. Και μπορεί να μην αναφέρονται ακόμη για το σύνολο των καταδικασμένων, αλλά στα επόμενα χρόνια επιτυγχάνεται και αυτό π.χ. με την προτροπή για μείωση των περιορισμών εφαρμογής σε υπότροπους και δράστες σοβαρών εγκλημάτων [Rec(2000)22 Appendix 2 παρ.3]

Τα κοινοτικά μέτρα μπορεί να ποικίλουν από την κοινοτική εργασία μέχρι την αποζημίωση προς το θύμα ή και τη διαμεσολάβηση θύτη-θύματος. Παράλληλα μπορούν να εμπλουτιστούν και με άλλα μέτρα όπως, προγράμματα απεξάρτησης από αλκοόλ ή ναρκωτικές ουσίες, ή και απαγόρευση προσέγγισης κοντά σε συγκεκριμένους χώρους (π.χ. σε σχολικούς χώρους για σεξουαλικούς παραβάτες ανηλίκων), ακόμα και ηλεκτρονική επιτήρηση [Rec(2000)22 παρ.Appendix 1]. Τέλος υπάρχει και η δυνατότητα επιβολής επιτήρησης, η οποία μπορεί να εφαρμοστεί ως αυτούσια ποινή, κατά την οποία μπορούν να εφαρμοστούν όλα τα ανωτέρω κοινοτικά μέτρα [Rec(2010)1 παρ.definition of probation], ενώ η διαδικασία της επιτήρησης δεν αφορά μόνο την παροχή πληροφοριών και συμβουλών προς τον καταδικασμένο, αλλά και προς την οικογένειά του [Rec(2010)1 παρ.56], από τη στιγμή που και εκείνη επηρεάζεται από την καταδικαστική απόφαση.

Ταυτόχρονα η δυνατότητα της εφαρμογής των κοινοτικών μέτρων θα έπρεπε να είναι διαθέσιμη προς όλους, ακόμη και για τους “σοβαρούς/επικίνδυνους” και καθ’ υποτροπή δράστες [Rec(2000)22 παρ.Appendix 2.3] ή για τη δυνατότητα πρόωρης αποφυλάκισης για ισοβίτες [Rec(2003)22 παρ.II.4.α]. Για να αυξηθεί η χρήση προς το σύνολο του πληθυσμού, προτείνεται να αναγράφεται σε κάθε άρθρο του Π.Κ που περιγράφει αδίκημα, αντί για την ανάλογη ποινή φυλάκισης, μια αντίστοιχη ενός κοινωνικού μέτρου [Rec(2000)22 παρ.Appendix 2.2] και [Rec(2017)3 παρ.18] δηλώνοντας την ανάγκη αντικατάστασης της ποινής της φυλάκισης.

Για να θεωρούνται ισότιμα και αυτοτελή τα κοινοτικά μέτρα με την ποινή της φυλάκισης, πρέπει να εφαρμόζονται, χωρίς να αντικαθίστανται με την πρώτη ευκαιρία. Ως εκ τούτου, εάν οι καταδικασμένοι αποτύχουν να τα εφαρμόσουν επιτυχώς, δεν πρέπει αυτόματα να οδηγούνται στην στέρηση της ελευθερίας, είτε μιλάμε για ανηλικούς [Rec(2008)11 παρ.30.1] είτε για ενήλικες [Rec(92)16 παρ.10]. Προκαθορίζοντας τη δυνατότητα να τους επιβληθεί άλλη ποινή κοινοτικής μορφής σε περίπτωση αποτυχίας της πρώτης, συνεχίζουμε να απομακρύνουμε τον καταδικασμένο από τις αρνητικές επιπτώσεις της φυλάκισης και ταυτόχρονα να

προωθούμε την επιβολή μιας ποινής που συμβάλλει περισσότερο στην επανένταξή του. Ουσιαστικά, μόνο έτσι θα υποστηριχθεί η ισοτιμία των κοινοτικών μέτρων με τη στερητική της ελευθερίας ποινή, διότι σε κάθε άλλη περίπτωση, τα πρώτα θα αποτελούσαν απλώς προθάλαμο για τη μονοπωλιακή κατάληξη της δεύτερης. Παράλληλα, πρέπει να σκεφτούμε πόσο επιτυχημένη μπορεί να είναι μια πολιτική ένταξης του καταδικασμένου στην κοινωνία μέσω των κοινοτικών μέτρων, αποφεύγοντας τον αποκλεισμό που προσφέρει η φυλάκιση, όταν κατά την έκτιση του κοινοτικού μέτρου η απειλή της φυλάκισης επικρέμεται ως δαμόκλειος σπάθη.

Για να επιτύχει ο θεσμός των κοινοτικών μέτρων όμως δεν απαιτείται μόνο η επιμονή στην χρήση τους αλλά και η ορθή επιλογή τους. Τα μέτρα πρέπει να εξειδικεύονται ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της εγκληματικής πράξης και του καταδικασμένου [Rec(92)16 παρ.6], δεδομένου ότι αυτά επιτρέπουν μεγαλύτερο πλουραλισμό στη μορφή της εκάστοτε ποινικής αντίδρασης από τη στερητική της ελευθερίας ποινή. Η εξειδίκευση αυτή, επιτρέπει την αποτελεσματικότερη εφαρμογή τους, ανάλογα με το πρόσωπο, και όχι μόνο με την πράξη, σημείο που η ποινή της φυλάκισης αναπόφευκτα υστερεί.

Επειδή η κοινοτική ποινή προϋποθέτει σε μεγαλύτερο βαθμό από την έκτιση της φυλάκισης την ενεργό συμμετοχή του, είναι προτιμητέο να έχει λόγο στην διαμόρφωσή της. Με αυτόν τον τρόπο, θα βελτιωθεί το αίσθημα αυτονομίας του, και ακολούθως το ατομικό αίσθημα ευθύνης, απαραίτητο για την επανένταξή του [Rec(92)16 παρ.34], στοιχείο που η ίδια η δομή της ποινής της φυλάκισης αντιμάχεται -εφόσον βασίζεται μόνο στην άσκηση βίας για τον περιορισμό της κίνησής του- και παραδόξως ελπίζει πως με την αποφυλάκιση θα του επιστρέψει εκείνο που του στερήσει η ίδια.

Όμως λόγο για τον τρόπο και τη μορφή των κοινοτικών μέτρων πρέπει να έχει και η ίδια η κοινότητα. Από τη στιγμή που για να πετύχουν τα κοινοτικά μέτρα και ποινές, είναι απαραίτητη η θετική της στάση [Rec(83)7 προοίμιο], πρέπει να συμμετέχει τόσο κατά την έκτισή τους [Rec(87)3 παρ.III.C.15], όσο και κατά τη νομοθέτησή τους [Rec(83)7 παρ.II.4]. Με αυτόν τον τρόπο, η ευθύνη για την επανένταξη του καταδικασμένου, επιμερίζεται σε όλη την κοινότητα [Rec(2003)21 παρ.1], επιτρέποντας την επανιδιοποίηση των συγκρούσεων, που αποτελεί πάγιο καταργητικό αίτημα. Ταυτόχρονα μπορεί πράγματι να υπάρχει οικονομικό όφελος

στο σύνολο της κοινωνίας σε αντίθεση με το κόστος της φυλάκισης [Rec(2000)22 παρ. Appendix 2.15] και [Rec(2003)21 προοίμιο], άμεσο (μείωση λειτουργικών εξόδων) και έμμεσο (μείωση υποτροπής). Ωστόσο πιο κοντά όχι μόνο στην καταργητική οπτική αλλά και στην ευρύτερη επανορθωτική αντίληψη, είναι το “ποινικό όφελος” εάν θα μπορούσαμε να το αποκαλέσουμε έτσι, δηλαδή, η συμμετοχή της κοινότητας στην θέσπιση και την έκταση των ποινικών μέτρων, επαναφέρει στην στοχοθεσία τους στις ανάγκες της κοινότητας όπως αυτές ορίζονται από τα μέλη της, προστατεύοντας με αυτόν τον τρόπο την κοινότητα από τυχόν κακοδιαχείριση της ποινικής πολιτικής [Rec(2003)21 παρ.4]. Κατ’ αυτόν τον τρόπο η κοινότητα, μέσα από την απαραίτητη παρουσία και συμβολή της στη διαμόρφωση και έκταση των μέτρων, ωφελείται προσαρμόζοντάς τα στα δικά της μέτρα και ανάγκες, περιορίζοντας γραφειοκρατικές ποινικές παρεκτροπές που θα ήταν -και είναι- πιο εύκολο να συμβούν όσο δεν συμμετέχει άμεσα και συνεχώς η κοινότητα εκεί για να τις περιορίσει. Η ανάγκη περιορισμού αυτού του “ποινικού πληθωρισμού” εμφανίζεται ήδη στο ζήτημα της ρύθμισης του χρονικού περιορισμού της έκτασης των μέτρων αυτών. Από την προκαθορισμένη λήξη της έκτασης κάθε κοινοτικού μέτρου και ποινής [Rec(92)16 παρ.5], οδηγηθήκαμε στην δυνατότητα εξαίρεσης, όπου ο χρόνος έκτασης θα είναι αόριστος για συγκεκριμένους θύτες [Rec(2000)22 παρ. Appendix 1]. Η προσπάθεια αυτή η εξαίρεση να ελεγχθεί μέσω της συνεχούς παρακολούθησης από την αρμόδια αρχή σχετικά με το πόσο αναγκαία είναι η συνέχεια της ποινής [Rec(2017)3 παρ.23] βελτιώνει αλλά δεν εξαλείφει τον κίνδυνο υπερποινικοποίησης.

Ηλεκτρονική επιτήρηση

Ένα από τα κοινοτικά μέτρα που αναφέραμε και διατηρεί αυτοτελή Σύσταση, είναι η ηλεκτρονική επιτήρηση. Καταφέρει όχι μόνο να ελέγχει τη θέση υπόπτων και δραστών, αλλά μειώνει και τις αρνητικές επιπτώσεις που θα είχε η φυλάκιση στους ίδιους και τις οικογένειες τους. Βέβαια, δεν παύει να επηρεάζει και το οικογενειακό του περιβάλλον. Γι’ αυτό, όταν υπολογίζεται ο γεωγραφικός περιορισμός και το χρονικό διάστημα, πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν και οι επιπτώσεις στα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας [Rec(2014)4 παρ.6]. Διότι η ηλεκτρονική επιτήρηση ως μέτρο,

επιηρεάζει περισσότερο από κάθε άλλο κοινοτικό μέτρο τις οικογένειες των υπόπτων και καταδικασμένων [Rec(2014)4 παρ.6 Commentary].

Το θετικό με την ηλεκτρονική επιτήρηση είναι πως, παρότι δεν έχει το ίδιο παιδαγωγικό χαρακτήρα από μόνο του ως “μέτρο ασφαλείας”, μπορεί να επιτρέψει πιο εύκολα τη συμμετοχή των καταδικασμένων στα υπόλοιπα κοινοτικά μέτρα [Rec(2014)4 παρ.8]. Όταν ήδη ως μέτρο κατά τη φυλάκιση, επιτρέπει την έκδοση αδειών για συμμετοχή των κρατουμένων σε πανεπιστημιακές διαλέξεις δια ζώσης ή για την πρόωρη αποφυλάκιση [Rec(2014)4 παρ.24], τότε μπορούμε να αντιληφθούμε γιατί είναι ικανό να λειτουργήσει αυτούσιο ως ποινή έναντι της φυλάκισης, με παράλληλη συμμετοχή σε άλλα κοινοτικά μέτρα όπως προγράμματα απεξάρτησης, συνεδρίες με ψυχολόγο, κοινοτική εργασία κ.ο.κ, συμμετοχή που επικροτείται [Rec(2010)1 παρ.57].

Η πολύπλευρη χρήση του δεν είναι όμως μόνο θετική καθώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως επιπρόσθετο μέτρο μετά την έκτιση του συνόλου της ποινής [Rec(2014)4 παρ.25], γεγονός που εγείρει ενδοιασμούς υπερποινικοποίησης ή ακόμη και καταστρατήγησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε βαθμό που μπορεί να υπερβαίνει την ίδια την ποινή της φυλάκισης, όπως διαφαίνεται από την ανάγκη απαγόρευσης προσθήκης παραμέτρων που να προκαλούν φυσική βλάβη σε περίπτωση παραβίασης των ορίων μετακίνησης [Rec(2014)4 παρ.27], όπως η επιβολή μικρών ηλεκτροσόκ, που είχε συζητηθεί αλλά δεν νομοθετήθηκε ποτέ στη Νότια Αφρική κατά τη δεκαετία του 1990, όταν ξεκίνησε η συζήτηση για τη νομοθετική θεμελίωση της ηλεκτρονικής επιτήρησης [Rec(2014)4 παρ.27 Commentary].

Παράλληλα, παρότι η οικονομική συνεισφορά των δραστών στην διαδικασία θα πρέπει να είναι ανάλογη των εσόδων τους [Rec(2014)4 παρ.11], στην πράξη η πρόβλεψη αυτήν δεν επαρκεί για να παράσχει συνθήκες βιώσιμης έκτισης της ποινής για όλους τους κρατουμένους. Πόσο προσιτό και εφικτό μακροπρόθεσμα μπορεί να είναι για έναν καταδικασμένο να συντηρείται οικονομικά, περιορισμένος στην οικία του μέσω της επιτήρησης και παράλληλα να πληρώνει μηνιαία μέρος ή το σύνολο του κόστους της επιτήρησης; Και ακόμη και αν το κόστος της επιτήρησης καλύπτεται εξολοκλήρου από κρατική συμμετοχή, και ο περιορισμός μετακίνησης να μην αφορά μόνο την οικία του, αλλά και μια ευρύτερη περιοχή γύρω από την οικία, πόσο εφικτό

είναι για όλες τις κοινωνικές ομάδες καταδικασμένων να μπορέσουν να βρουν εργασία σε τέτοιες συνθήκες ώστε να ζουν σύννομα κατά τη διάρκεια της έκτισης του μέτρου της ηλεκτρονικής επιτήρησης;

Η ηλεκτρονική επιτήρηση αποτελεί μια αναβαθμισμένη τεχνολογικά μορφή στέρησης της ελευθερίας κίνησης (Χάιδου Α. 2018:161) που θα μπορούσαμε να την παρομοιάσουμε με την προτροπή όταν οι κρατούμενοι υφίστανται μεταγωγή ή δικαιούνται άδεια να προωθείται να μην διακρίνεται εμφανισιακά η ιδιότητά τους ως κρατουμένου [Rec(2006)2 παρ.20.4, 32.1]. Η ηλεκτρονική επιτήρηση δεν παύει να είναι μια κεκαλυμμένη επιβολή στέρησης της ελευθερίας, εφόσον μπορεί να κρυφτεί η συσκευή επιτήρησης που μπαίνει στο πόδι του καταδικασμένου με τη χρήση ενός παντελονιού. Όμως η χρήση της δεν αποσκοπεί στο να αποκρύψει από τα μέλη της κοινότητας την κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο καταδικασμένος. Μέσω αυτής, διευκολύνεται η άμεση επαφή του καταδικασμένου με την οικογένεια του ή την κοινότητα, βελτιώνεται η δυνατότητα εργασίας και εκπαίδευσης στην κοινότητα με μεγαλύτερη άνεση από εκείνη που θα είχε μέσω της παροχής αδειών κατά την κράτηση του σε ένα σωφρονιστικό ίδρυμα.

Οπότε, αν η ηλεκτρονική επιτήρηση είναι μια αναβαθμισμένη τεχνολογικά μορφή φυλάκισης, τότε πρέπει να σκεφτούμε μήπως εφόσον ο Καταργητισμός που επιθυμεί την κατάργηση των φυλακών, επιθυμεί γενικότερα την κατάργηση της στέρησης της ελευθερίας κίνησης υπό οποιαδήποτε μορφή. Διότι εάν ισχύει, τότε θα πρέπει να καταδικάσουμε την ηλεκτρονική επιτήρηση και μετέπειτα μέτρα όπως η απαγόρευσης εξόδου από τη χώρα π.χ. υπόδικων. Πού ξεκινά και πού τελειώνει η απόρριψη της ποινής της στέρησης της ελευθερίας; Διότι ας μην ξεχνάμε πως η επιβολή οιασδήποτε μορφή της, αποτελεί αντίδραση στην παραβίαση ενός νόμου. Αν παραδεχτούμε πως θα έπρεπε να υφίστανται κυρώσεις όπως κάποιας μορφής στέρησης της ελευθερίας, το ερώτημα θα έπρεπε να είναι εάν τα λοιπά μέτρα που προωθούν την επανακοινωνικοποίηση του καταδικασμένου, λειτουργούν καλύτερα κατά τη διάρκεια μιας ηλεκτρονικής επιτήρησης ή μιας φυλάκισης.

Αν αντιμετωπίζουμε το ερώτημα αυστηρά μέσα από τη σκοπιά του Ποινικού Καταργητισμού, και αξιώσουμε πως τα αιτήματά του ολοκληρώνονται με την κατάργηση των Φυλακών, τότε αδικούμε τα λεγόμενα των στοχαστών του, διότι ο σκοπός του είναι η βελτίωση της ποινικής αντίδρασης στο διηνεκές. Αν σήμερα το

απεχθέστερο μέσο ποινικής αντίδρασης είναι ο θεσμός της φυλακής, παλαιότερα ήταν οι σωματικές ποινές, και στο μέλλον μπορεί να θεωρηθούν ως επαχθή, μέτρα που σήμερα επικροτούνται κι από τους υποστηρικτές του Καταργητισμού.

Αν από την άλλη θεωρήσουμε πως ο Ποινικός Καταργητισμός θα εξομοίωνε τη στερητική της ελευθερίας ποινή, όπως εφαρμόζεται με τον θεσμό της φυλακής, με άλλες ηπιότερες μορφές στέρησης της ελευθερίας κίνησης, και θα απαιτούσε με την ίδια θέρμη την κατάργηση κάθε μορφής στέρησης της ελευθερίας κίνησης, θα αδικούσαμε ακόμη περισσότερο το συγκεκριμένο ρεύμα. Διότι όπως η ηλεκτρονική επιτήρηση περιορίζει τη μετακίνηση του προσώπου σε ένα προκαθορισμένο χώρο, έτσι και η κοινωφελής εργασία τον περιορίζει για τις ώρες που εκτίζει αυτή την υποχρέωση, και με τον ίδιο τρόπο περιορίζεται η ελευθερία κίνησης όταν υποχρεώνεται ο καταδικασμένος να συμμετέχει σε προγράμματα απεξάρτησης.

Η Φυλακή και κοινοτικά μέτρα όπως η ηλεκτρονική επιτήρηση, κατά τον Καταργητισμό αποτελούν τα δύο πρόσωπα του Ιανού. Το ένα κοιτά προς το παρελθόν προς μια αντίληψη του θεσμού της φυλακής ως ένα παρωχημένου, και το άλλο προς μέτρα που στοχεύουν σε μια «Επανορθωτική κουλτούρα», όπως θεωρείται -προς το παρόν- πως είναι και το μέτρο της ηλεκτρονικής επιτήρησης. Όπως παλαιότερα τα δύο πρόσωπα ήταν αντίστοιχα οι παρωχημένες σωματικές ποινές και ο σωφρονισμός μέσω του θεσμού της φυλακής, έτσι και το μέλλον μπορεί να επιφυλάσσει μια ανάγνωση μέτρων όπως η ηλεκτρονική επιτήρηση ως παρωχημένα μέτρα. Η πιθανότητα όμως αυτή, δεν μπορεί να αμαυρώσει τον θεσμό της ηλεκτρονικής επιτήρησης στην σύγχρονη εποχή, ούτε από τις παραδοσιακές ποινικές πολιτικές, ούτε από το ρεύμα του Ποινικού Καταργητισμού.

Ανήλικοι

Η προτροπή για χρήση των κοινοτικών μέτρων είναι πιο συχνή για όσους παραβατούν για πρώτη φορά και για ανηλίκους. Επειδή το δικαστικό σύστημα είναι ακατάλληλο για την κοινωνική ένταξη των ανηλίκων [Res(78)62 προοίμιο], πρέπει να δίνεται προτεραιότητα στη χρήση κοινοτικών μέτρων και ποινών [Rec(2008)11 παρ.23.2] όπως κοινοτική εργασία, επανόρθωση της ζημίας που προκάλεσαν κ.α. [Rec(87)20 παρ.15]. Όμως στην αντιμετώπιση των ανηλίκων η πρόταση δεν είναι μόνο η αποφυγή της φυλάκισης και ο συνδυασμός κοινοτικών μέτρων και ποινών,

αλλά η ευρύτερη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, η παροχή κοινωνικών δραστηριοτήτων για όλη την οικογένεια, η επαγγελματική εκπαίδευση και η οικονομική και κοινωνική υποστήριξη των οικογενειών τους [Res(78)62 προοίμιο].

Μέσα στις προτάσεις, ιδιαίτερα σημαντική είναι η αναφορά ανασχεδιασμού του σχολικού συστήματος με σκοπό να ανταποκρίνεται στις ανάγκες κάθε μαθητή [Res (78)62 προοίμιο], μέτρο που μας φέρνει στην μνήμη το έργο του Christie στο οποίο αναφερθήκαμε στο πρώτο μέρος της εργασίας⁴² (Christie N. 2020), για την ακαταλληλότητα ενός σχολείου που προσπαθεί να επιβάλλει στους μαθητές του μέτρα και στόχους εξωγενείς από το περιβάλλον στο οποίο μεγαλώνουν τα ίδια. Άρα δεν αρκεί να προσπαθούμε να βελτιώσουμε το περιβάλλον στο οποίο ζουν οι ανήλικοι μεταμορφώνοντας ριζικά το σχολείο, πιστεύοντας πως έτσι θα αλλάξει αυτοδικαίως και το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζουν οι μαθητές. Για να βελτιωθεί κοινωνικά, μορφωτικά, οικονομικά ή ηθικά μια κοινότητα πρέπει η ίδια να μπορεί να καθορίσει τον τρόπο που αυτό μπορεί να επιτευχθεί.

Σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να κατανοήσουμε την πρόταση για ελαχιστοποίηση των ποινών που συμβάλλουν στην στέρηση της ελευθερίας των ανηλίκων [Res(78)62 παρ.C] και την προώθηση τη συμμετοχή της κοινότητας στα νέα μέτρα για τους ανήλικους παραβάτες [Res(78)62 παρ.G]. Μόνο εάν δοθεί λόγος στους δράστες, τα θύμα και την κοινότητα, μπορεί πραγματικά να υπάρξει διαμόρφωση μιας επανορθωτικής δικαιοσύνης που θα καταφέρει να επανεντάσσει επιτυχώς τους θύτες στην κοινότητα. Όταν συνεχίζουν να ζουν εντός της κοινότητας και όχι αποκλεισμένοι σε σωφρονιστικά ιδρύματα, έχοντας λόγο για τον τρόπο που θα αναλάβουν τις ευθύνες των πράξεών τους, τότε θα επανενταχθούν στην κοινότητά τους. Στο ίδιο πρόταγμα εντάσσεται και η προσπάθεια του Καταργητισμού -αλλά και των κειμένων του Συμβουλίου της Ευρώπης σε ορισμένα σημεία που έχουμε ήδη εξετάσει- για την ενίσχυση μέτρων, όπως τα κοινοτικά μέτρα και ποινές, που θα μπορούσαν να εντάξουν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη μέσα στην διαδικασία της επανόρθωσης προς το θύμα και επανένταξης του θύτη στην κοινότητα.

Τέλος, ένα σημείο που πρέπει να επισημανθεί, είναι η προτροπή σε ορισμένες Συστάσεις της χρήσης κοινοτικών μέτρων για όσους παραβατούν πρώτη φορά ή για

---

⁴² Κεφάλαιο Α.7

τους ανηλίκους, και σε άλλες η προτροπή για την ενίσχυση της διαθεσιμότητας των κοινοτικών μέτρων για το σύνολο των καταδικασμένων. Οι δύο προτροπές δεν είναι αντιφατικές, αλλά αλληλοσυνδεόμενες. Από τη στιγμή που αναγνωρίζεται πως η φυλακή λειτουργεί εγκληματογενετικά και στιγματιστικά, εκείνοι που πλήττονται περισσότερο είναι όσοι είναι πιο εύκολο να στιγματιστούν, όπως οι ανήλικοι, ή όσοι δεν έχουν ήδη στιγματιστεί, δηλαδή όσοι παραβατούν πρώτη φορά. Εάν αποδεχτούμε πως είναι αναγκαίο να μην υπάρξει στιγματισμός για αυτές τις πληθυσμιακές ομάδες, τότε θα πρέπει να θεωρηθεί αποφευκτέα η στιγματιστική στέρηση της ελευθερίας για κάθε λογής κατηγορία θυτών, ανεξαρτήτως ηλικίας, ποινικού μητρώο, οικονομικής κατάστασης ή κάποιας άλλης διαφοροποίησής τους.

B.2.2. Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Προτροπή για τη χρήση κοινοτικών μέτρων και ποινών εντοπίζουμε και σε επίπεδο ΟΗΕ, καθώς η χρήση τους πέρα από τη μείωση της χρήσης της ποινής της στέρησης της ελευθερίας, προωθεί την “ορθολογικοποίηση των πολιτικών της ποινικής δικαιοσύνης” [A/RES/45/110 παρ.1.5]. Τα μέτρα αυτά, μπορεί να λειτουργούν ως αντίποδας στην στερητική της ελευθερίας ποινή, αλλά δεν είναι τυχαίο πως στα Ψηφίσματα του ΟΗΕ, αναφέρεται και η πρόθεση για αποφυγή της μεταχείρισης των δραστών μέσα από το σύνολο της διαδικασίας της ποινικής δικαιοσύνης [A/RES/45/110 παρ.2.5]. Βλέπουμε πως στο ίδιο κείμενο όπου επιχειρείται η απομάκρυνση από την ποινή της φυλάκισης, αναφέρεται και η πρόθεση για την αποφυγή -όσο το δυνατόν- διαχείρισης συγκρούσεων από τη ποινική διαδικασία του ΣΑΠΔ, διότι πίσω από τη χρήση της στερητικής της ελευθερίας ποινής, υποκρύπτονται τα ίδια μειονεκτήματα όπως και στην διαδικασία της ποινικής διαδικασίας: στιγματισμός και απομόνωση.

Ο στιγματισμός ενός ανθρώπου ως κρατούμενου, έπεται του στιγματισμού που βιώνει ο ίδιος μέσα από την ποινική διαδικασία. Και αυτός ο στιγματισμός προέρχεται από την απομόνωση των στοιχείων που η ποινική διαδικασία λαμβάνει υπόψιν της. Στην ποινική διαδικασία, η πράξη απομονώνεται από το ευρύτερο, κοινωνικό, οικονομικό, εκπαιδευτικό και ψυχολογικό υπόβαθρο του δράστη και κατ' επέκταση απομονώνεται και ο ίδιος από την ποινική διαδικασία, όταν έχει δικαίωμα να απολογηθεί για την πράξη του αλλά χωρίς να έχει δικαίωμα λόγου για την ποινή του, αλλά ούτε όταν δικαστήριο δεν έχει δικαίωμα λόγου ή ευχέρεια παρέμβασης σε άλλες πτυχές της ζωής του (οικονομικές, εκπαιδευτικές, κοινωνικές και ψυχολογικές δυσχέρειες).

Η απομόνωση που έχει ήδη βιώσει από την ποινική διαδικασία, ενισχύεται όσο περισσότερο χρόνο παραμένει κρατούμενος. Αυτή η απομόνωσή του από την κοινωνία απλουστεύει με τη σειρά της, στερεοτυπικά, τον τρόπο που θα τον αντιμετωπίσει η κοινωνία μετά την αποφυλάκισή του. Ο στιγματισμός του ως «κρατούμενου» και η παράλληλη έλλειψη άλλων πληροφοριών για τον ίδιο, διαμορφώνει a priori σχετικά χαμηλές προσδοκίες που μπορεί να έχει η κοινότητα από εκείνον μετά από την αποφυλάκιση.

Παράλληλα, από πλευράς του κρατουμένου, η απομόνωση του κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην φυλακή, διαμορφώνει μια δική του ανάλογη απλουστευμένη και στερεοτυπική εικόνα για την κοινωνία, που είτε είναι αδιάφορη προς την επανένταξή του -εφόσον δεν έχει λόγο ούτε κατά την εκδίκαση της υπόθεσης του, ούτε κατά την έκτιση της ποινής-, είτε είναι αδύναμη να μεταβάλλει αυτή τη δυναμική κοινότητας-κράτους και να έχει λόγο ως προς την επανένταξή του. Έτσι “στιγματίζει” την κοινότητα ως μια συλλογικότητα, από την οποία δεν χρειάζεται να περιμένει τίποτα, άρα και δεν χρειάζεται να προσπαθεί να επανενταχθεί πραγματικά σε αυτήν, απομονώνοντας εαυτόν από εκείνη, όπως το κράτος απομονώνει την κοινότητα από κάθε πιθανή συμμετοχή στην διαδικασία της ποινικής δικαιοσύνης. Με αυτόν τον τρόπο, εάν η διαδικασία της επανένταξης παραμείνει κενό γράμμα ως προς την αντιμετώπιση του στιγματισμού και της απομόνωσης του κρατουμένου, τότε η αποφυλάκιση θα καταλήξει να χαρακτηριστεί ως η «στιγμή που η φυλακή θα τον «απορρίψει», αποφυλακίζοντάς τον και παραδίδοντάς τον στους κόλπους του ευρύτερου περιβάλλοντος από το οποίο απορρίφθηκε φυλακιζόμενος και στο οποίο επιστρέφει, συνήθως με χειρότερες προοπτικές.» (Κουλούρης Ν. 2009:100). Γι’ αυτό και τα πρώτα δυο καταργητικά κεκτημένα από τη χρήση των κοινοτικών μέτρων και ποινών, είναι από τη μία η μείωση της παρέμβασης του κράτους και από την άλλη η ενίσχυση της παρέμβασης της κοινότητας και του θύτη ως προς την επανένταξή του.

Ελάχιστη χρήση μέτρων

Τα κοινοτικά μέτρα είναι εναρμονισμένα στην αρχή της ελάχιστης παρέμβασης [A/RES/45/110 παρ.2.6], αρχή η οποία συμβαδίζει με μια ευρύτερη αποποινικοποίηση και απεγκληματοποίηση [A/RES/45/110 παρ.2.7], και αποφυγή ιδρυματοποίησης των δραστών [A/RES/45/110 παρ.9.1]. Όλες οι μέθοδοι αυτοί έχουν ως σκοπό την προστασία των βασικών δικαιωμάτων των πολιτών [A/RES/45/110 παρ.2.6 Commentary]. Σε αυτό το πλαίσιο ο χρόνος έκτισης των κοινοτικών μέτρων και ποινών δεν πρέπει να υπερβαίνει τα προκαθορισμένα όρια [A/RES/45/110 παρ.11.1], αλλά μπορεί ανά πάσα στιγμή να τερματιστεί νωρίτερα εφόσον θεωρηθεί πως έχουν ήδη πετύχει τον σκοπό τους [A/RES/45/110 παρ.11.2].

Όμως η αρχή της ελάχιστης παρέμβασης, φέρεται να αποτελεί δίκαιο μαχαίρι, καθώς οι εναλλακτικές ποινές ακριβώς επειδή είναι λιγότερο επεμβατικές στην κοινωνία και άρα κι όχι τόσο ορατές, ενέχουν τον κίνδυνο να χρησιμοποιηθούν ακόμη και όταν δεν χρειάζεται καθόλου λήψη μέτρων [A/RES/45/110 παρ.2.7 Commentary] ή όταν αρκούν ηπιότερες μορφές κοινοτικών μέτρων και ποινών από εκείνες που χρησιμοποιούνται [A/RES/45/110 παρ.1.4 Commentary]. Η ποινική αντίδραση, κρυπτόμενη πίσω από την επιτυχία των κοινοτικών μέτρων και ποινών ως ευεργετικό υποκατάστατο της φυλάκισης, μπορεί να επεκτείνει την ποινική αντίδραση σε περιπτώσεις που προηγουμένως δεν υπήρχε η ανάγκη, οδηγώντας στο ΣΑΠΔ σε υπερεγκληματοποίηση, είτε να αυστηροποιεί τις ποινές επιλέγοντας αυστηρότερα κοινοτικά μέτρα και ποινές από αυτά που χρειάζονται, επιτυγχάνοντας την υπερποινικοποίηση και επεκτείνοντας το ποινικό δίκτυο (“widening the net”) (Νικολόπουλος Γ. 1995:314), από τη στιγμή που η εφαρμογή των κοινοτικών μέτρων και ποινών παρέμεινε στις αρμοδιότητες του ΣΑΠΔ (Νικολόπουλος Γ. 1995:314). Κατανοούμε ότι, όπως η επίλυση των συγκρούσεων δεν μας ενδιαφέρει μόνο ως προς διαδικασία, αλλά και το ποιος την καθορίζει (εξ ου και η προτίμηση της διαμεσολάβησης ως θεσμού που αυτονομεί τους αντίδικους ως προς την επιλογή του τρόπου επίλυσης της σύγκρουσής τους σε σχέση με την ποινική διαδικασία, έτσι και ως προς τα κοινοτικά μέτρα, δεν πρέπει να μας ενδιαφέρουν μόνο τα εκάστοτε χαρακτηριστικά τους, αλλά και το ποιος είναι ο φορέας που τα εφαρμόζει και με ποια στόχευση.

Αποτυχία έκτισης κοινοτικών μέτρων και ποινών

Παρά τους ανωτέρω κινδύνους, ακόμη και σε κείμενα του ΟΗΕ βλέπουμε την ίδια άρνηση της επιβολής στερητικής της ελευθερίας ποινής σε περίπτωση που αποτύχουν τα κοινοτικά μέτρα και ποινές [A/RES/45/110 παρ.14.3] όπως στις Συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης. Διότι όπως αναφέρεται και στον σχολιασμό των Κανόνων του Τόκιο, η χρήση του όρου “Εναλλακτικές ποινές” δεν σημαίνει πως η φυλάκιση συνεχίζει να αποτελεί την κύρια ποινή και οι άλλες είναι δευτερεύουσες. [A/RES/45/110 προοίμιο Commentary]. Ένα πολύ εύστοχο επιχείρημα έναντι στην επιβολή ποινή φυλάκισης όταν αποτυγχάνει ο καταδικασμένος στην έκτιση της εναλλακτικής ποινής, είτε αυτή επιβάλλεται αυτόματα είτε μετά από δικαστική

απόφαση, είναι πως εφόσον εξαρχής δεν του επιβλήθηκε η στερητική της ελευθερίας ποινή, τότε είτε το αδίκημα που διέπραξε είναι ήσσονος αξίας είτε λόγω των προσωπικών του χαρακτηριστικών δεν θεωρείται σε τέτοιο βαθμό επικίνδυνος για να απαιτείται στερητική της ελευθερίας ποινή [A/RES/45/110 παρ.14.3,14.4 Commentary]. Εφόσον δεν απαιτείται εξαρχής, δεν δικαιολογείται η επιβολή της μετέπειτα, όταν η μόνη αλλαγή από την αρχική ανακοίνωση της ποινής με τη δεύτερη, είναι η αποτυχία συμμόρφωσης του καταδικασμένου μέσω της εναλλακτικής ποινής. Αυτό θα αποτελούσε πέρα από οφθαλμοφανές παράδειγμα εκδικητικότητας του ποινικού συστήματος, και μια κοντόφθαλμη στάση, καθώς από τη στιγμή που η έκτιση της εναλλακτικής ποινής απαιτεί συμμετοχή της κοινότητας, η αποτυχία της έκτισης της ποινής από τον καταδικασμένο δεν οδηγεί αυτοδικαίως μόνο σε προσωπική του ευθύνη. Η ευθύνη μπορεί να αποδοθεί ή να καταμεριστεί και στην κοινότητα που δεν βοήθησε ενεργά στην έκτισή της, αλλά και στο ίδιο το ποινικό σύστημα για την ατελή οργάνωση της ποινής αυτής.

Εξειδίκευση ποινής

Τα Κοινοτικά μέτρα και ποινές ως προς τις μεθόδους τους, μπορούν να ποικίλουν από λεκτικές παρατηρήσεις, οικονομικές κυρώσεις, επανόρθωση προς το θύμα και κοινοτική εργασία, μέχρι κατ' οίκον περιορισμός, αναστολή εκτέλεσης της ποινής ή και ένας συνδυασμός κάποιων από αυτά [A/RES/45/110 παρ.8]. Το σημαντικό είναι πως το είδος, ο χρόνος και ο τρόπος έκτισης των μέτρων, θα είναι ανάλογος όχι μόνο με τις ανάγκες θύτη και θύματος, αλλά και της κοινωνίας [A/RES/45/110 παρ.12.1]. Ως προς τον θύτη, δεν θα περιοριστεί η εξέταση στην πράξη που διέπραξε, αλλά και σε παράγοντες όπως ο χαρακτήρας του, οι αξίες του, το γενικότερο υπόβαθρο του, καθώς και στις συνθήκες που τον οδήγησαν στην διάπραξη του εγκλήματος [A/RES/45/110 παρ.13.3]. Παράλληλα, η συμμετοχή της κοινότητας στην έκτιση των κοινοτικών μέτρων και ποινών, εξυπηρετεί όχι μόνο την αποτελεσματικότητά τους [A/RES/45/110 παρ.17.1], αλλά δίνει και την ευκαιρία στα μέλη της κοινότητας να συμβάλλουν από μόνα τους στην προστασία της κοινότητας [A/RES/45/110 παρ.17.2], επαναφέροντας το καταργητικό αίτημα της επανιδιοποίησης των συγκρούσεων από τους «ιδιοκτήτες» τους.

Τα μέτρα δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως απομονωμένα από άλλες υπηρεσίες του κράτους. Αντιθέτως, επιδιώκεται η συνεργασία τους με υπηρεσίες πρόνοιας σε τομείς στέγασης, υγείας, εκπαίδευσης και εργασίας [A/RES/45/110 παρ.22.1] αλλά και ευρύτερη παροχή ψυχολογικής, κοινωνικής και υλικής υποστήριξης όταν είναι αναγκαίο προς τους θύτες [A/RES/45/110 παρ.10.4]. Μπορούν λόγω και του πλουραλισμού των ειδών τους, αλλά και της δυνατότητας συνδυασμού τους, να εστιάσουν σε παράγοντες που διαχρονικά ένα ποινικό δικαστήριο δεν ασχολείται. Η ακρίβεια μιας τέτοιας εστίασης είναι ικανή να ικανοποιήσει τον σκοπό της επανένταξης του δράστη σε πιο αποτελεσματικό βαθμό.

Ανήλικοι

Ιδιαίτερη μνεία στα κείμενα του ΟΗΕ γίνεται επίσης για τους ανήλικους θύτες. Επειδή οι ανήλικοι είναι ιδιαίτερα επιρρεπείς στον στιγματισμό [A/RES/40/33 παρ.8 Commentary], σε πολλές περιπτώσεις η μη επέμβαση του ΣΑΠΔ είναι η καλύτερη αντίδραση [A/RES/40/33 παρ. 11 Commentary], ακόμη και για περιπτώσεις αυξημένης απαξίας των αδικημάτων που διέπραξαν [A/RES/40/33 παρ.11.4 Commentary]. Γι' αυτό και προωθείται -όπου είναι δυνατόν- η εκτροπή (diversion) από το ΣΑΠΔ ως προς την αντιμετώπιση των ανηλικών δραστών [A/RES/40/33 παρ. 11.1] με σκοπό την αποφυγή της ιδρυματοποίησής τους [A/RES/45/112 παρ.46], με τη δημιουργία κοινοτικών προγραμμάτων ως ικανών εναλλακτικών [A/RES/40/33 παρ.11.4] ή περιπτώσεις που οι αντιδράσεις από την οικογένεια, το σχολείο και κάθε άλλο εξωποινικό θεσμό είναι καταλληλότερες [A/RES/40/33 παρ.11.1 Commentary]. Πρέπει να αποφεύγουμε την εγκληματοποίηση και ποινικοποίηση μιας πράξης ανηλικού όταν δεν προκαλεί σοβαρές ζημιές στην προσωπική εξέλιξη του ιδίου και στους άλλους [A/RES/45/112 παρ.5] και όταν προκαλούν ποινικοποιήσιμες βλάβες, η χρήση της υπό όρους απόλυσης πρέπει να εφαρμόζεται στον μέγιστο βαθμό [A/RES/40/33 παρ.28.1]. Εξάλλου ο σωφρονισμός των δραστών μέσα από κοινοτικές μορφές -και στην περίπτωση των Κανόνων του Πεκίνο, ανηλικών δραστών-, αποτελεί παραδοσιακή μορφή αντίδρασης [A/RES/40/33 παρ.18.1 Commentary].

Πέρα από τις εξωποινικές αντιδράσεις στην παραβατικότητα των ανηλικών, τον ίδιο σκοπό προνοιακά εξυπηρετούν και επικοδομητικές κοινωνικές πολιτικές που μπορούν να καταστήσουν αχρείαστη την επέμβαση του ποινικού συστήματος

[A/RES/40/33 παρ.1 Commentary]. Με την προώθηση της ευημερίας των ανηλίκων και την επακόλουθη μείωση της ανάγκης για δράση του συστήματος δικαιοσύνης προς τους ανηλίκους μειώνεται η ζημία που τους προκαλεί η δράση αυτή. Άρα παρατηρούμε εδώ ότι κατά πρώτον αναγνωρίζεται το γεγονός ότι μια προνοιακή μεταχείριση των ανηλίκων λειτουργεί αποτρεπτικά προς την παραβατικότητά τους, όποτε καθιστά άχρηστη τη χρήση του ΣΑΠΔ προς αυτούς και παράλληλα αναγνωρίζει πως η δράση αυτού του ΣΑΠΔ λειτουργεί ζημιογόνα προς τους ανηλίκους. [A/RES/40/33 παρ.1 Commentary].

Τέλος, στα κείμενα του ΟΗΕ, προωθείται επίσης η τάση ο ανήλικος να συμμετέχει ενεργά στη διαμόρφωση των Κοινοτικών μέτρων και ποινών που θα υποστεί [A/RES/40/33 παρ. 14.2]. Οι ανήλικοι πρέπει να έχουν ενεργό ρόλο στις δράσεις εντός της κοινότητας για την αποτροπή της εγκληματικότητάς τους και όχι να αποτελούν απλώς “ένα αντικείμενο προς κοινωνικοποίηση ή έλεγχο” [A/RES/45/112 παρ.3]. Εδώ εντοπίζουμε μια μορφή επανιδιοποίησης, όχι επανιδιοποίηση της σύγκρουσης όπως αναφέρει ο Christie N.(1977:7), αλλά μια μορφή «επανιδιοποίησης της μεταχείρισής τους», από τους ίδιους τους ανήλικους θύτες ως προς τον καθορισμό των μέτρων που θα υποστούν με σκοπό την αποτροπή μεταγενέστερης παρέκκλισής τους, αλλά και από το σύνολο των ανηλίκων ως προς τον καθορισμό μέτρων που θα αποτρέψουν ευρύτερα την παρέκκλιση ανηλίκων. Αντίθετη προς την αντικειμενοποίηση των ανηλίκων, είναι και η συμμετοχή τους στην διαμόρφωση της εκπαίδευσης που λαμβάνουν και όχι η αντιμετώπισή τους κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, ως αντικείμενα [A/RES/45/112 παρ.20c].

Ακόμη και πριν τη χρήση των Κοινοτικών μέτρων και ποινών και του δικαιώματος συμμετοχής των ανηλίκων στην διαμόρφωσή τους, η αντικειμενοποίηση θεραπεύεται, εάν κατά το στάδιο της διερεύνησης της υπόθεσης από το δικαστήριο, λαμβάνεται υπόψιν το οικογενειακό και κοινωνικό υπόβαθρο του ανηλίκου, η σχολική του επίδοση κ.ο.κ . Οι πληροφορίες αυτές θεωρούνται απαραίτητες, δείχνοντας πως σε μια υπόθεση με ανήλικο θύτη δεν πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν μόνο το περιστατικό αυτό καθ’ αυτό αλλά και ευρύτερα στοιχεία για τον ανήλικο [A/RES/40/33 παρ.16 Commentary]. Εδώ η πρόβλεψη αυτή θυμίζει την κριτική του Hulsman για το ΣΑΠΔ, όταν “συναρμολογεί” τα συμβάντα και τις συμπεριφορές σε ένα πολύ περιορισμένο εύρος, χωρίς καμία σύγκριση με συμβάντα

έξω από το εύρος αυτό (Hulsman L. 1991:685). Διότι ενώ το παραδοσιακό ΣΑΠΔ, κατηγορείται από τον Καταργητισμό πως απασχολείται μόνο με την κατανομή ευθυνών, αντίθετα εδώ τίθεται στο επίκεντρο η ευημερία των ανηλίκων [A/RES/40/33 παρ.5 Commentary].

Στο ίδιο το Ψήφισμα αναγνωρίζεται η ανάγκη της διαφορετικής μεταχείρισης ενηλίκων και ανηλίκων δραστών [A/RES/40/33 παρ.17 Commentary]. Και αυτό αποδεικνύεται από τη στιγμή που αναφορές όπως αυτές που είδαμε, δηλαδή, η συμμετοχή του δράστη κατά τη διαμόρφωση της ποινής, αλλά και η κρίση του δικαστηρίου να λαμβάνει υπόψιν όσο το δυνατόν ευρύτερα στοιχεία για τον δράστη πέρα από τα χαρακτηριστικά της παραβατικής πράξης, εντοπίζονται ευρύτερα στα κείμενα του ΟΗΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης με δυσανάλογη έμφαση στις περιπτώσεις ανηλίκων παραβατών σε σχέση τα κείμενα που καθορίζουν την αρμόζουσα μεταχείριση των ενηλίκων. Εάν το ηθικό ζήτημα της μη «αντικειμενικοποίησης» των δραστών είναι ίδιο ως προς ενήλικες και ανήλικους θύτες, το μόνο που αλλάζει στην στάση μας, είναι το αίσθημα ενοχής μας έναντι ενός ανηλίκου και ενός ενήλικα. Πέραν αυτού, όλα παραμένουν ίδια.

Αυτό φαίνεται ακόμη περισσότερο στον σχολιασμό του συγκεκριμένου Ψηφίσματος, όπου αναφέρεται πως η συμπεριφορά σε ενηλίκους θύτες αποκλειστικά και μόνο σύμφωνα με τη θεωρία της ανταπόδοσης μπορεί να έχει κάποιο όφελος. Αυτό όμως δεν ισχύει για ανήλικους όταν έναντι αυτών υπερισχύει η ανάγκη για την ευημερία τους. Αυτή η ανάγκη υπάρχει όμως για κάθε φυσικό πρόσωπο, ανήλικο ή ενήλικο, καθώς έτσι διασφαλίζεται η προστασία, ευημερία και μέλλον της ίδιας της κοινωνίας. [A/RES/40/33 παρ.17.1.b Commentary].

Ας μην ξεχνάμε πως οι αρνητικές επιπτώσεις στους ανήλικους από τη δομή των ιδρυμάτων στα οποία θα παραπεμφθούν, βαρύνουν περισσότερο από τη θετική επίδραση της σωφρονιστικής μεταχείρισής τους [A/RES/40/33 παρ.19 Commentary]. Αν θεσμοί όπως των φυλακών ακόμη και όταν έχουν την πρόθεση της δημιουργίας προϋποθέσεων επανένταξης για τους ανήλικους κρατούμενους, δομικά και μόνο αδυνατούν, τότε πώς μπορούμε να περιμένουμε η κατάληξη για τους ενηλίκους κρατούμενους να είναι διαφορετική;

Στην αρχή του κεφαλαίου, είδαμε πως τα κοινοτικά μέτρα και ποινές προωθούν την «ορθολογικοποίηση των πολιτικών της ποινικής δικαιοσύνης»

[A/RES/45/110 παρ.1.5] και η ορθολογικοποίηση αυτή δεν αφορά μόνο την αντικατάσταση της ποινής της φυλάκισης αλλά και τη μείωση του χρόνου έκτισης σε όσες περιπτώσεις παραμένει αναγκαία [A/RES/45/110 παρ. Commentary 1.5]. Εδώ το δίλημμα της Rec(99)22 του Συμβουλίου της Ευρώπης, που είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ανάμεσα στην μείωση των κρατουμένων ανά σωφρονιστικό κατάστημα που προωθεί την καλύτερη μεταχείριση κάθε κρατουμένου και τη μείωση του συνόλου των κρατουμένων -εμφανώς με τη χρήση εναλλακτικών ποινών- που τους απομακρύνει από τη φυλάκιση και τον πόνο που προκαλεί, απομακρύνεται. Η «ορθολογικοποίηση των πολιτικών της ποινικής δικαιοσύνης» έχει ως σκοπό ευρύτερη μείωση της χρήσης της στερητικής της ελευθερίας ποινής.

Η διαφοροποίηση όπως θα δούμε είναι αναμενόμενη και δεν έχει σχέση με τον φορέα της εκάστοτε Σύστασης ή Ψηφίσματος αλλά με τους σκοπούς συγγραφής τους. Η Rec(99)22 αποσκοπεί στην μείωση του υπερπληθυσμού των φυλακών, κυρίως ανά κατάστημα, αλλά παράλληλα και στον συνολικό αριθμό κρατουμένων ανά κράτος μέλος. Η χρήση εναλλακτικών μορφών αντίδρασης εκεί είναι καθαρά χρησιμοθηρική. Αντίθετα στο Ψήφισμα A/RES/45/110, ο σκοπός είναι η ενίσχυση των μη στερητικών της ελευθερίας ποινών. Η διαφοροποίηση αυτή και ταυτόχρονα η συσχέτιση των διαφορετικών αντιλήψεων μεταξύ καλύτερου σωφρονισμού μέσα από τα σωφρονιστικά ιδρύματα και σωστού σωφρονισμού μόνο εκτός των σωφρονιστικών ιδρυμάτων, είναι και η σχέση που έχει ο Καταργητισμός με την παραδοσιακή ποινική πολιτική. Μπορεί να είναι εκ διαμέτρου αντίθετες, αλλά τα αιτήματα του Καταργητισμού ορισμένες φορές μπορούν να λειτουργήσουν ωφελιμιστικά για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας ενός ΣΑΠΔ. Με αυτόν τον τρόπο τα κοινοτικά μέτρα και ποινές αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του ΣΑΠΔ [A/RES/45/110 παρ.21.1] παρότι αυτό μπορεί να συνεχίζει να χρησιμοποιεί μεθόδους με πλήρως διαφορετική σκοποθεσία όπως η φυλακή.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, μπορούμε να εξάγουμε τη διαπίστωση πως , τα αιτήματα του Καταργητισμού μπορούν να ιχνηλατούνται σε κείμενα του ΟΗΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης, χωρίς να συνάπτεται απαραίτητα και η αντίστοιχη θεωρητική τους θεμελίωση. Έτσι, κάθε ομοιότητα μεταξύ καταργητικών αιτημάτων και ποινικών πολιτικών μπορεί να υφίσταται συγκυριακά. Αυτό όμως, δεν μας οδηγεί ούτε στην αποτυχία του Καταργητισμού να λειτουργήσει ως ποιητικό αίτιο

αναζωογόνησης των ποινικών πολιτικών σε διεθνές επίπεδο, αλλά ούτε στην απόλυτη ανεξαρτησία των εκάστοτε ποινικών πολιτικών από τυχόν επιρροές. Για να αποδειχθεί η σύνδεση μεταξύ του Καταργητισμού και των διεθνών ποινικών πολιτικών, δεν πρέπει να προαπαιτείται μια καθ' ύλην παράθεση καταργητικών απόψεων μέσα στα διεθνή κείμενα, αλλά μια κατ'ουσίαν σύμπνοια. Και ακόμη και εάν είναι ημιτελής ή πρόσκαιρη η σύμπνοια αυτή, δεν παύει να αποφέρει άμεσα, ουσιαστικές βελτιώσεις στις ποινικές πολιτικές, αλλά και να αποτελεί «γέφυρα» για περαιτέρω ενδυνάμωση της επιρροής του Καταργητισμού στο μέλλον.

B.2.3. Συμπεράσματα

Από τις Συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης αλλά και τα Ψηφίσματα του ΟΗΕ, βλέπουμε μια καθολική προώθηση των κοινοτικών μέτρων έναντι της στερητικής της ελευθερίας ποινή. Ιδιαίτερα θετική είναι η σύμπνοια των δύο οργανισμών ως προς την αποφυγή της επιβολής στερητικής της ελευθερίας ποινής αυτόματα με την αποτυχία έκτισης των κοινοτικών μέτρων, όπως και το δικαίωμα λόγου στον θύτη και την κοινότητα για τη διαμόρφωση κάθε κοινοτικού μέτρου. Και με βάση αυτές τις αναφορές αλλά και ευρύτερα από το σύνολο των κειμένων, συμπεραίνουμε πως τα κοινοτικά μέτρα και ποινές αντιμετωπίζονται καθολικά ως μια μορφή ποινικής αντίδρασης που έχει ως σκοπό και να αντικαταστήσει -όσο είναι δυνατόν- τη στερητική της ελευθερίας ποινή, αλλά και να αποδώσει ευρύτερη αυτονομία στον θύτη, στο θύμα και στην κοινότητα, όχι μόνο ως προς την επίλυση των συγκρούσεων αλλά και ως προς τη δυνατότητα δραστηριοποίησής του με σκοπό την αποτροπή μελλοντικών συγκρούσεων.

Κατά το Συμβούλιο της Ευρώπης, τα κοινοτικά μέτρα που αναφέραμε, είναι μέτρα που μειώνουν τη χρήση της στερητικής της ελευθερίας ποινής και βελτιώνουν συνάμα την ποιότητα μεταχείρισης των κρατουμένων που απομένουν. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως μη προσδοκώμενο όφελος από την καταργητική οπτική, εφόσον απαρνείται καθολικά κάθε αξία του θεσμού της φυλακής, όμως δεν παύει να θεωρείται ευπρόσδεκτο από το μεταρρυθμιστικό αίτημα του Καταργητισμού ως προς τη βελτίωση των φυλακών. Ταυτόχρονα η χρήση των κοινοτικών μέτρων, όχι αυτή καθ' αυτή, αλλά η δυνατότητα που δίνουν να συμμετέχει η κοινότητα στην νομοθέτησή τους και στον τρόπο έκτισης, επιτρέπει όπως είδαμε την προστασία της ίδιας της κοινότητας από τυχόν κακοδιαχείριση της ποινικής πολιτικής [Rec(2003)21 παρ.4]. Αυτό το "ποινικό όφελος", δηλαδή η επιτήρηση του τρόπου αντίδρασης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου στις περιπτώσεις εγκλημάτων από την ίδια την κοινότητα είναι απόλυτα συμβατό με τον Καταργητισμό.

Από την πλευρά του ο ΟΗΕ, ενσωματώνοντας τη χρήση των κοινοτικών μέτρων και θεσμών με τα αιτήματα της ευρύτερης αποποινικοποίησης και απεγκληματοποίησης, συμβαδίζει με τον Καταργητισμό έτι περαιτέρω, ιδίως αν τα ενσωματώσουμε στο ίδιο λογικό πλαίσιο της «ορθολογικοποίησης των πολιτικών της

ποινικής δικαιοσύνης». Αυτή η «ορθολογικοποίηση των πολιτικών της ποινικής δικαιοσύνης» [A/RES/45/110 παρ.1.5] του ΟΗΕ είναι αρκετά διαφορετική από το «ποινικό όφελος» του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ενώ κατά τον ΟΗΕ, η βελτίωση επιτυγχάνεται με τη χρήση των κοινοτικών μέτρων και ποινών -και την αναπόφευκτη μείωση χρήσης της στερητικής της ελευθερίας ποινή-, κατά το Συμβούλιο της Ευρώπης βλέπουμε εκτός από την καθαυτή αξία των κοινοτικών μέτρων, και την αξία τους ως μέσο για τον έλεγχο της ποινικής πολιτικής. Το αποτέλεσμα μπορεί να είναι παρόμοιο, αλλά μέσα από τα κείμενα που εξετάσαμε, ο ΟΗΕ αντιμετωπίζει τη βελτίωση της ποινικής πολιτικής ως ένα «εσωτερικό ζήτημα» του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, ενώ το Συμβούλιο της Ευρώπης, προκρίνει την κοινότητα ως ικανό «επιτηρητή» των πολιτικών του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, βρισκόμενο εγγύτερα στην Καταργητική νοοτροπία.

Βέβαια τα ίδια τα κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης, παρότι συνολικά είναι πιο αναλυτικά ως προς τις εκάστοτε μορφές κοινοτικών μέτρων και ποινών, δίνουν περισσότερη έμφαση στο κοινοτικό μέτρο της ηλεκτρονικής επιτήρησης, αναμενόμενο και ίσως και θεμιτό εάν ενστερνιστούμε την άποψη της κ. Χάιδου Α. ότι αποτελεί μια απλώς τεχνολογικά εξελιγμένη μορφή στέρησης της ελευθερίας κίνησης (Χάιδου Α. 2018:161). Ως μια «άυλη φυλακή» πρέπει να περιοριστεί και οριοθετηθεί πολύ περισσότερο από άλλα κοινοτικά μέτρα, διότι παρότι πλέον δεν κινδυνεύουμε τόσο από τον ευτελισμό π.χ. της κοινοτικής εργασίας σε «καταναγκαστική εργασία». ο κίνδυνος του εκτροχιασμού της ηλεκτρονικής επιτήρησης σε μια υποκρύπτουσα «απομόνωση» παραμένει.

B.3. Φυλακές

B.3.1. Συμβούλιο της Ευρώπης

Έως τώρα έχουμε εντοπίσει και σχολιάσει οδηγίες που αποβλέπουν στον περιορισμό της χρήσης της ποινικής δικαιοσύνης, καθώς και της στερητικής της ελευθερίας ποινής, στοιχεία για τα οποία ο Καταργητισμός ανέκαθεν μαχόταν. Στην συνέχεια θα ασχοληθούμε με τις συνθήκες κράτησης. Σε αρκετά κείμενα του Καταργητικού ρεύματος υπάρχει ο προβληματισμός πώς ένα ρεύμα που αντιμάχεται τον θεσμό της φυλακής, μπορεί να θεωρεί ως επίτευγμα τη βελτίωση των συνθηκών έκτισης ποινών σε αυτήν. Δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ως υπαναχώρηση καθώς “εξωραΐζει” τη φυλάκιση ως ποινή, και επομένως, έστω και μεσοπρόθεσμα, την προστατεύει; Την απάντηση μας τη δίνουν τα ίδια τα κείμενα που θα δούμε, καθώς αναγνωρίζεται από το Συμβούλιο της Ευρώπης, πως οι ποινές φυλάκισης αυξήθηκαν σε χρόνια έκτισης από τη στιγμή της κατάργησης της θανατικής ποινής [Rec(2003)23 προοίμιο]. Επομένως η διεκδίκηση της βελτίωσης των συνθηκών φυλάκισης αποτελεί συνέχεια προηγούμενων διεκδικήσεων, όπως αναπόφευκτα θα ακολουθήσει και μεταγενέστερα η διεκδίκηση του περιορισμού του χρόνου ή της βελτίωσης του τρόπου έκτισης των κοινοτικών ποινών, όταν -και εφόσον- η ποινή της φυλάκισης εκλείψει με τον ίδιο τρόπο που εξέλειψε η θανατική ποινή.

Υπάρχει πράγματι μια σύγχρονη τάση αμφισβήτησης της χρήσης της ποινής της φυλάκισης μέσα από την ανακάλυψη πιο πρόσφορων μέτρων για την επανένταξη των καταδικασμένων, όπως είδαμε και στην προηγούμενη ενότητα, αλλά προς το παρόν δεν έχει απορριφθεί η αντίληψη του αναντικατάστατου της φυλάκισης [Res(73)5 προοίμιο], [Rec(87)3 προοίμιο]. Ακόμη, οι Ευρωπαϊκοί κανόνες μεταχείρισης κρατουμένων⁴³, μια προσπάθεια ενσωμάτωσης στο δίκαιο των κρατών μελών, απαραίτητων αρχών μεταχείρισης των κρατουμένων, εφάμιλλων με εκείνων του ΟΗΕ (Nelson Mandela Rules), αποδέχονται εκ προοιμίου την “δικαιολογημένη” παρέκκλιση από αυτές αρχές, από τις διοικήσεις των σωφρονιστικών ιδρυμάτων,

---

⁴³ 1973, 1987, 2006, 2020

όπου απαιτείται⁴⁴ [Res(73)5 παρ.Preliminary observation 3], αναφορά παρόμοια με των ελάχιστων αρχών μεταχείρισης κρατουμένων του ΟΗΕ⁴⁵.

Παρότι αποτελεί αισιόδοξο στοιχείο ως προς τη στάση του Συμβουλίου της Ευρώπης, η απουσία παρόμοιας παραχώρησης στα μεταγενέστερα Ψηφίσματα των ετών 1987, 2006 και 2020, δεν θα μπορούσε να μην προβληματίσει η συγγραφή αυτής της πρόβλεψης εξαρχής, που συνεχίζει να παραμένει στο κείμενο του ΟΗΕ. Αν η παρέκκλιση από του κανόνες είναι δικαιολογημένη όσο συνεχίζει η διαχείριση των κρατουμένων να συμβαδίζει με τον σεβασμό της αξιοπρέπειάς τους, ανοίγουμε την κερκόπορτα για την ολική καταστρατήγηση των κανόνων επιτρέποντας ένα τόσο αφηρημένο όριο. Διότι, εάν ήταν επαρκές κριτήριο ο σεβασμός στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, δεν θα χρειαζόταν εξαρχής η θεσμοθέτηση των Ευρωπαϊκών κανόνων μεταχείρισης κρατουμένων.

Παρ' όλ' αυτά, ο θεσμός της φυλακής διέπεται από τις αρχές της ομαλοποίησης των σωφρονιστικών ιδρυμάτων⁴⁶ [Rec(2003)23 παρ.4] και υπευθυνοποίησης των κρατουμένων [Rec(2003)23 παρ.5]⁴⁷, αρχές που αλληλοσυνδέονται, καθώς οι διαφορές μεταξύ της ζωής στην κοινότητα και εκείνης στις φυλακές, είναι αυτές που στερούν το αίσθημα ευθύνης από τους κρατούμενους [Res(73)5 παρ.58], αίσθημα απαραίτητο για την επανένταξή τους. Όσο μικρότερες είναι οι διαφορές τους, τόσο πιο ανεπαίσθητη -όσο μπορεί να είναι- θα είναι η επανένταξη του κρατουμένου μετά την αποφυλάκισή του.

Η επιτυχημένη επανένταξη αναγνωρίζεται ως η μόνη περίπτωση που η φυλακή αποδεικνύει την αξία της [Res(73)5 παρ.59], όχι δηλαδή μέσω της

---

⁴⁴ These rules cover a field in which thought is constantly developing. They are not intended to preclude the use of new methods or practices, provided that these are compatible with the principle of protection of human dignity and the purposes which derive from the text of the rules as a whole. It will always be justifiable for the central prison administration to authorise departures from the rules in this spirit. [Res (73)5 Preliminary observations παρ.3]

⁴⁵ "On the other hand, the rules cover a field in which thought is constantly developing. They are not intended to preclude experiment and practices, provided these are in harmony with the principles and seek to further the purposes which derive from the text of the rules as a whole. It will always be justifiable for the central prison administration to authorize departures from the rules in this spirit. [A/RES/70/175 Preliminary observation 2 παρ.2]

⁴⁶ "Prison life should be arranged so as to approximate as closely as possible to the realities of life in the community" (normalization principle)

⁴⁷ "Prisoners should be given opportunities to exercise personal responsibility in daily prison life" (responsibility principle).

απομάκρυνσής τους από την κοινότητα, αλλά μέσα από την ομαλή επανένταξη τους μετά. Γι' αυτό και η μεταχείριση των κρατουμένων πρέπει να διέπεται από την αντίληψη πως συνεχίζουν να είναι μέλη της κοινότητας [Res(73)5 παρ.62] οπότε και η επανένταξη ξεκινά από την πρώτη στιγμή της φυλάκισής τους [Rec(87)3 παρ.70.1].

Η φυλακή δηλαδή αντιμετωπίζεται ως προσφορότερος χώρος -σε σχέση με την κοινότητα- για τη μεταχείριση δραστών με σκοπό τη μεταστροφή τους σε νομιμόφρονες πολίτες, αλλά ταυτόχρονα οι διαφορές που διακρίνουν τον θεσμό της φυλακής από την υπόλοιπη κοινότητα, είναι αυτές που πρέπει να εξαλειφθούν για να αποκτήσει ο κρατούμενος το απαραίτητο αίσθημα ευθύνης ώστε να μπορέσει να ενταχθεί ξανά στην κοινότητα. Πέρα από την αντίφαση αυτού του συλλογισμού, βλέπουμε πως πριν μπορέσει επανενταχθεί ο κρατούμενος στην κοινότητα, πρέπει να το καταφέρει ο ίδιος ο θεσμός της φυλακής. Και πάνω σε αυτήν την «κοινωνική επανένταξη της φυλακής στην κοινότητα»⁴⁸, εντοπίζουμε στα γραπτά του Συμβουλίου της Ευρώπης διάφορες προτάσεις.

Εργασία

Μια από τις ασχολίες των κρατουμένων κατά τη διάρκεια της κράτησής τους, είναι η εργασία. Και η εργασία κατά τη φυλάκιση πρέπει να ομοιάζει όσο δυνατόν περισσότερο με τη μορφή της στην κοινότητα [Rec(2006)2 παρ.26.7] και εάν είναι δυνατόν να συμβαίνει κ' έξω στην ίδια την κοινότητα [Res(76)2 παρ.7]. Γι' αυτό κι οι κρατούμενοι που εργάζονται θα υπάγονται -όσο είναι δυνατόν- στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης [Rec(2006)2 παρ.26.17]. Παράλληλα, η πρόβλεψη να μπορεί ο κρατούμενος να στέλνει ένα μέρος του μισθού του στην οικογένειά του [Res(73)5 παρ.77.2] και [Rec(2006)2 παρ.26.11], δίνει μεγαλύτερη αυτονομία στον κρατούμενο και του επιτρέπει να συνεισφέρει οικονομικά προς τους οικείους του. Στο ίδιο πνεύμα, θεσμοθετείται η πρόνοια ότι η οικογένεια δεν θα αποκλείεται από κοινωνικά επιδόματα λόγω της φυλάκισης μέλους της, αλλά αυτά θα αποδίδονται απευθείας σε αυτήν [Res(62)2 παρ.11], μειώνοντας τα προβλήματα για όλη την οικογένεια.

Όμως η εργασία στην φυλακή δεν πρέπει να γίνεται με σκοπό την ελάφρυνση της οικογένειας του κρατουμένου, αλλά τη μελλοντική επανένταξη του ίδιου,

---

⁴⁸ «Η κοινωνική επανένταξη της φυλακής» (Κουλούρης Ν.2009)

ενισχύοντας τη δυνατότητα να λειτουργεί αυτόνομα και νόμιμα την ίδια στιγμή [Res(73)5 παρ.72.4] και [Rec(87)3 παρ.72.1]. Αυτό μπορεί να το καταφέρει όχι μόνο μέσω των γνώσεων ή της προϋπηρεσίας που θα αποκτήσει κατά τη φυλάκιση, που θα τον καταστήσουν ανταγωνιστικό μόλις αποφυλακιστεί, αλλά και με τη δυνατότητα να δημιουργήσει ένα «κομπόδεμα» όσο βρίσκεται στην φυλακή, εφόσον θέλει ένα μέρος του μισθού του εκεί να παρακρατείται και να του αποδίδεται συνολικά κατά την αποφυλάκιση [Res(73)5 παρ.77.3] και [Rec(2006)2 παρ.26.12]. Σημαντικό στοιχείο είναι πως η δυνατότητα εργασίας για τους κρατούμενους, αρκετές φορές είναι η πρώτη φορά που τους έχει δοθεί στην ζωή τους (Coyle A. 2014:94).

Το επιδιωκόμενο αίσθημα αυτονομίας δεν πρέπει να περιορίζεται στον εργασιακό τομέα, αλλά πρέπει να δημιουργεί ένα ευρύτερο αίσθημα αυτοδιαχείρισης στις φυλακές [Res(73)5 παρ.28.2], μέσα από τη διοργάνωση δραστηριοτήτων που θα αυξήσουν το αίσθημα ευθύνης [Res(73)5 παρ.71.1] όπως κοινωνικές, αθλητικές και πολιτισμικές [Res(73)5 παρ.28.2], ακόμη και να ζητείται η γνώμη τους για πιθανή μετάθεσή τους σε σωφρονιστικά ιδρύματα άλλων περιοχών [Rec(2006)2 παρ.17.3].

Εκπαίδευση

Ταυτόχρονα η ομαλοποίηση της φυλακής, επιδιώκεται και μέσα από την ομοιομορφία της εκπαίδευσης στις φυλακές και στην κοινότητα στην εκπαίδευση [Rec(89)12 παρ.2], [Rec(87)3 παρ.81.α]. Όμως αν θελήσουμε να είμαστε πιο ακριβείς, θα δούμε πως η εκπαίδευση στις φυλακές δεν πρέπει να είναι ίδια, αλλά να μοιάζει, διότι στα προγράμματα σπουδών του εκάστοτε Υπουργείου Παιδείας δεν υπάρχει η ανάγκη ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων που να προετοιμάζει τους κρατούμενους για τη ζωή στην κοινότητα [Rec(89)12 παρ.13] ούτε να τροποποιείται η εκπαίδευση με κριτήριο τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά των μαθητών, όπως πρέπει να συμβαίνει για τους κρατούμενους [Rec(89)12 παρ.3].

Η διαμόρφωση του προγράμματος εκπαίδευσης ανάλογα με τις ανάγκες των μαθητών και όχι τις επιθυμίες των διδασκόντων, είναι συμβατή με τον Καταργητισμό⁴⁹ όπως είναι και οποιαδήποτε προσαρμογή ενός τομέα στις επιθυμίες

---

⁴⁹ Christie N. (2020) "If schools didn't exist", Massachusetts: MIT

και ανάγκες των συμμετεχόντων. Όμως εδώ οι εκπαιδευτικές ανάγκες δεν προϋπάρχουν όλες απαραίτητα, αλλά μέσα από την έκτιση στερητικών της ελευθερίας ποινών δημιουργούνται νέες τεχνητές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Η εκμάθηση κοινωνικών δεξιοτήτων είναι χρήσιμη για όσους βρίσκονται πολλά χρόνια εντός των φυλακών και έχουν ξεχάσει τις κοινωνικές νόρμες της καθημερινότητας. Εάν δεν ήταν φυλακισμένοι, δεν θα τη χρειαζόνταν. Στην περίπτωση μάλιστα που δεν τις έμαθαν ποτέ, είναι αμφίβολο κατά πόσο είναι χρήσιμο να τις μάθουν θεωρητικά όσο βρίσκονται εκτός της κοινότητας παρά μέσα από την πρακτική εφαρμογή σταδιακά εντός της ίδιας της κοινότητας.

Ως προς τα κοινωνικά, πολιτισμικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των κρατουμένων, εάν εξαιρέσουμε το κοινωνικό χαρακτηριστικό του φυλακισμένου που τους επιβάλλεται, όλα τα υπόλοιπα όντως προϋπάρχουν. Σύμφωνα, μάλιστα, με τον Καταργητισμό αποτελούν ουσιώδεις λόγους για την προσαρμογή του προγράμματος εκπαίδευσης στις ανάγκες των εκπαιδευομένων, είτε εντός των φυλακών αλλά και είτε εκτός αυτών. Επομένως, μπορούμε να κρίνουμε συμβατή με τον Καταργητισμό από την αυτή την πρόβλεψη, αν και ο Καταργητισμός προωθεί την προσαρμογή του προγράμματος εκπαίδευσης στις ανάγκες των εκπαιδευομένων σε όλο το εύρος της κοινότητας και όχι μόνο στους κρατούμενους μαθητές.

Υγεία

Πέρα από την ανάγκη όσο το δυνατόν περισσότερης ομοιομορφίας παροχών υγείας μέσα στις φυλακές όπως και στην κοινότητα [Rec(98)7 παρ.10], μία πρόταση που θα μπορούσαμε να πούμε πως ξεχωρίζει για τη συμβατότητα με την αρχή της ομαλοποίησης, αναφέρεται στην μεταχείριση κρατούμενων με ανίατη ασθένεια. Συγκεκριμένα, οι κρατούμενοι αυτοί για “να πεθάνουν με αξιοπρέπεια” όπως αναφέρεται, θα πρέπει να εξετάζεται η δυνατότητα να απελευθερωθούν για να μπορούν να αποβιώσουν στην οικία τους [Rec(2003)23 παρ.29a]. Οι σωφρονιστικές αρχές μάλιστα θα μπορούν να τους βοηθήσουν, εάν το επιθυμούν, στην σύσταση διαθήκης και στις ρυθμίσεις γύρω από την ταφή τους [Rec(2003)23 παρ.29b]. Ενέργειες σαν τη δεύτερη συμβάλλουν στην “ομαλοποίηση” του θεσμού της φυλακής, όπως η πρόβλεψη οι κρατούμενοι που αποφυλακίζονται να έχουν τα

απαραίτητα νομικά έγγραφα και κατάλληλο ρουχισμό για την επιστροφή τους στην κατοικία τους, καθώς και επαρκή οικονομικά μέσα [Rec(87)3 παρ.89.2].

Άδειες

Όλες οι ανωτέρω Συστάσεις προσπαθούν να αμβλύνουν τις διαφορές μεταξύ φυλακής και κοινότητας, αλλά η κυριότερη διαφορά μεταξύ φυλακής και κοινότητας είναι φυσικά η στέρηση της ελευθερίας κίνησης, οπότε για την ομαλοποίηση των συνθηκών κράτησης οφείλουμε να μειώσουμε την αίσθηση αυτή όσο μπορούμε. Η μία οδός είναι η ενίσχυση της ελευθερίας κίνησης εντός των φυλακών⁵⁰ όπως μέσω της δυνατότητας να οργανώνονται μορφωτικές και αθλητικές δραστηριότητες [Rec(73)5 παρ.28.2]. Η δεύτερη είναι η ενίσχυση της ελευθερίας κίνησης από τη φυλακή προς την κοινότητα, δεδομένου μάλιστα, ότι η φυλακή παραμένει αναγκαία, παρά την τάση για καταστάσεις ελευθερίας ή ημιελευθερίας [Res(73)5 προοίμιο] και [Rec(87)3 προοίμιο], η ενίσχυση αυτής της προοπτικής μπορεί να γίνει με την προώθηση του θεσμού των αδειών. Πρόκειται για μέτρο που δεν αποσκοπεί μόνο στην ανακούφιση από τον πόνο που προκαλεί η φυλάκιση, αλλά αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της διαδικασίας της επανένταξης [Res(76)2 παρ.8], το οποίο αφορά κάθε κρατούμενο, είτε είναι μακροχρόνια φυλακισμένος και ισοβίτης [Res(76)2 παρ.11] -άρα η οριστική αποφυλάκισή του καθυστερεί-, είτε αλλοδαπός ή άστεγος [Rec(82)16 παρ.5,6], άρα στερείται της δυνατότητας να έχει συγκεκριμένη διεύθυνση διαμονής κατά την άδειά του (που θα βοηθούσε τις αρχές στην εύρεσή τους σε περίπτωση προβλήματος). Αυτή η επικοινωνία είτε με τη μορφή αδειών είτε μέσω άλλων μορφών, πρέπει να είναι διαθέσιμη για όλους, ακόμη και μέσω της παροχής βοηθημάτων σε όσους χρειάζονται [Rec(2006)2 παρ.24.5] π.χ. με δωρεάν τηλεκάρτες. Όλες αυτές οι εξαιρέσεις που μέσω των οδηγιών προσπαθούμε να εξαλείψουμε, ώστε να καταστήσουμε διαθέσιμες τις άδειες προς όλους τους κρατούμενους και για όλους τους πιθανούς λόγους [Rec(87)3 παρ.70.2], αποτυπώνουν την αντίληψη πως ο στόχος της επανένταξης αφορά εξίσου τους πάντες [Rec(2003)23 παρ.2c].

---

⁵⁰ Στην Rec (73)5 μάλιστα αναφέρονται ως “συστήματα βασιζόμενα στην αυτοδιαχείριση”, αναφορά που εκλείπει από τις αναθεωρήσεις των Ευρωπαϊκών κανόνων μεταχείρισης κρατουμένων

Εγγύτητα στην οικογένεια

Τέλος, προωθείται η ιδέα η φυλάκιση να γίνεται όσο δυνατόν εγγύτερα στον τόπο διαμονής των οικογενειών των κρατουμένων [Rec(2003)23 παρ.22a], ώστε αυτές να μπορούν να έχουν συχνότερη επικοινωνία με τους έγκλειστους συγγενείς τους. Και εκτός του τόπου έκτισης της στερητικής της ελευθερίας ποινής, πρέπει να υποστηρίζεται από τις σωφρονιστικές αρχές κάθε προσπάθεια διατήρησης και ενίσχυσης των δεσμών των κρατουμένων με τις οικογένειές τους [Rec(87)3 παρ.65.c], [Rec(2006)2 παρ.24.4]. Η στερητική της ελευθερίας ποινή, δεν μπορεί να μεταφράζεται σε πρακτική ευρύτερων στερήσεων πλην της ελευθερίας κίνησης. Ως εκ τούτου, η στέρηση του δικαιώματος επικοινωνίας μεταξύ κρατουμένου και της οικογένειάς του, δεν παραβιάζει μόνο τα δικά του δικαιώματα αλλά και της οικογένειάς του. (Coyle A. 2014:103).

Είναι βέβαιο πως μία τέτοια πρόβλεψη μπορεί να επενεργήσει θετικά, όχι μόνο στην προστασία των δικαιωμάτων κρατουμένων και των οικογενειών τους, αλλά και στην διαδικασία επανένταξης του κρατουμένου, εφόσον μειώνουν και την απομόνωση του κατά την έκτιση της ποινής, αλλά δημιουργούν και τις ανάλογες προσδοκίες για το τί τον προσμένει μετά την αποφυλάκισή του.

Κατακλείδα

Συμπερασματικά, πρέπει να αναρωτηθούμε πώς χρησιμοποιούμε τον θεσμό της φυλακής. Είναι μέρος της κοινότητας, συμπλήρωμα αυτής, παρέχοντας όσα δεν έχει καταφέρει η ίδια μέχρι εκείνη τη στιγμή; Είναι δηλαδή ένα είδος *a posteriori* επιμορφωτικό πρόγραμμα παιδαγωγικής και ηθικής μορφής που επουλώνει τις κακοφορμίες της κοινότητας; Ή η φυλακή είναι ένα κακέκτυπο της κοινωνίας που πρέπει να ομαλοποιηθεί και να αρχίζει να ομοιάζει περισσότερο με την κοινότητα; Ανεξάρτητα από τη θετική, αρνητική ή αμφιλεγόμενη οπτική που μπορεί να έχουμε για την αξία των σωφρονιστικών ιδρυμάτων, πρέπει να αντιμετωπίζουμε τις φυλακές σε συνάφεια με το πώς οραματιζόμαστε την κοινωνία. Οι φυλακές είναι η σκοτεινή πλευρά των κοινωνιών ή το μέρος επαναπρογραμματισμού των «προβληματικών ανθρώπων» ;

B.3.2. Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Στα διεθνή κείμενα του ΟΗΕ, αναγνωρίζεται πως η φυλάκιση προκαλεί πόνο μέσα από τη στέρηση της αυτοδιάθεσης των κρατουμένων [A/RES/70/175 παρ.3], γι' αυτό πρέπει να μειώνονται οι διαφορές μεταξύ έγκλειστης και ελεύθερης ζωής στην κοινωνία, αφού μειώνουν την υπευθυνότητα των φυλακισμένων [A/RES/70/175 παρ.5]. Εντοπίζουμε ξανά την αρχή της ομαλοποίησης της φυλακής σε σχέση με την κοινότητα, διότι η μεταχείριση των κρατουμένων γίνεται με γνώμονα ότι παραμένουν αναπόσπαστο μέρος της κοινότητας και δεν έχουν αποκλειστεί από αυτήν [A/RES/70/175 παρ.88.1].

Τον ίδιο προβληματισμό με τα αντίστοιχα κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης προκαλεί η αποδοχή πιθανής παρέκκλισης από τους ελάχιστους κανόνες μεταχείρισης κρατουμένων [A/RES/70/175 παρ.Preliminary observation 2], αλλά και την ίδια ανακούφιση προκαλούν προθέσεις βελτίωσης των συνθηκών και του τρόπου διαχείρισης των κρατουμένων, όπως στα αντίστοιχα κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Ορισμένα αξιοσημείωτα στοιχεία πριν αναφερθούμε στους ευρύτερους τομείς της εκπαίδευσης, εργασίας και παροχής ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης των κρατουμένων, αφορούν την προώθηση χρήσης διαμεσολάβησης ή εναλλακτικών μορφών επίλυσης συγκρούσεων εντός των σωφρονιστικών ιδρυμάτων [A/RES/70/175 παρ.38.1]. Όταν μία πειθαρχική ποινή καθίσταται απαραίτητη, η ποινή της απομόνωσης δεν πρέπει να υπερβαίνει τις 15 ημέρες [A/RES/70/175 παρ.44], στοιχείο που στην προσπάθεια ενσωμάτωσης των ίδιων αρχών σε επίπεδο Συμβούλιο της Ευρώπης, εκλείπει εναποθέτοντας τον καθορισμό του ανώτατου ορίου ημερών παραμονής σε απομόνωση στα κράτη μέλη [Rec(2006)2 παρ.60d]. Όταν η αρχή της ομαλοποίησης επιβάλλει την εξάλειψη των διαφορών μεταξύ φυλακών και κοινοτήτων, καταλαβαίνουμε γιατί η επίλυση των συγκρούσεων μέσα στις φυλακές δεν προβάλλει τόσο ακατανόητη, όταν ήδη προωθείται για την επίλυση των συγκρούσεων στις ίδιες τις κοινότητες, όπως είδαμε στο αντίστοιχο κεφάλαιο για τον θεσμό της διαμεσολάβησης.

Ένα πιο σημαντικό στοιχείο σχετικά με τη μορφή που πρέπει να έχουν τα σωφρονιστικά ιδρύματα, αποτελεί η αναφορά πως στις περιπτώσεις που

κρατούμενος που αποβιώσει είτε δεν έχει συγγενείς, είτε εκείνοι δεν προτίθενται να ασχοληθούν με τις αρμόζουσες διαδικασίες, θα πρέπει να οργανώσουν από μόνα τους τα σωφρονιστικά ιδρύματα την εξόδιο ακολουθία για τον θανόντα [A/RES/70/175 παρ.72], αποτυπώνοντας ένα από τα ξεχωριστά σημεία των διεθνών κειμένων που θα μπορούσαμε να πούμε πως «υπηρετούν» την αρχή της ομαλοποίησης μεταξύ φυλακών και κοινοτήτων.

Πέρα από την αρχή της ομαλοποίησης, οι φυλακές δεν εγκαταλείπουν το σκοπό τους που είναι η επανένταξη των καταδικασμένων στην κοινότητα. Η όλη οργάνωσή τους έχει ως σκοπό την ενίσχυση του αισθήματος ευθύνης και αυτοσεβασμού τους, με σκοπό να επανενταχθούν ως νομιμόφρονες πολίτες μετά την αποφυλάκιση [A/RES/70/175 παρ.91], με συμμετοχή κοινοτικών φορέων στην μεταχείριση των κρατουμένων εντός των φυλακών βοηθώντας τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους [A/RES/70/175 παρ.88.1]. Φυσικά, η διαδικασία της επανένταξης δεν ολοκληρώνεται με την αποφυλάκιση, καθώς οι ευθύνες της κοινωνίας δεν τελειώνουν αυτήν, αλλά πρέπει να υπάρχει και μετέπειτα μέριμνα από κοινοτικές δομές για τη διασφάλιση της ομαλής επανένταξης του αποφυλακισμένου [A/RES/70/175 παρ.90]. Παρ' ολ' αυτά στο παρόν κεφάλαιο θα δούμε προβλέψεις που συνεισφέρουν στην επανένταξη του καταδικασμένου και λαμβάνουν χώρα είτε εντός των φυλακών ή κατά τη διάρκεια που είναι κρατούμενοι αλλά αναπτύσσονται στην κοινότητα κατά τη διάρκεια αδειών ή ολιγώρων εξόδων.

Εργασία

Ο θεσμός της εργασίας στις φυλακές δεν είναι καινοτομία του εικοστού πρώτου αιώνα. Πλέον όμως, η δυνατότητα εργασίας των κρατουμένων προωθείται με γνώμονα τη βελτίωση των ικανοτήτων και εμπειριών τους στον εργασιακό τομέα με σκοπό να μπορούν να ζήσουν μια “έντιμη ζωή” μετά την αποφυλάκιση [A/RES/70/175 παρ.98.1]. Γι' αυτό στα κείμενα του ΟΗΕ, επιχειρείται η οργάνωση της εργασίας να ομοιάζει με εκείνον της κοινότητας [A/RES/70/175 παρ.99.1][A/RES/45/113 παρ.45]. Ενισχυτικό της αρχής της υπευθυνοποίησης είναι εδώ, όπως στα αντίστοιχα κείμενα του Συμβουλίου της Ευρώπης, το να μπορούν οι εργαζόμενοι κρατούμενοι να χρησιμοποιούν μέρος των εσόδων από την εργασία τους κατά την κράτησή τους, αλλά και ένα μέρος των εσόδων να μπορούν να το

στέλνουν στις οικογένειες τους [A/RES/70/175 παρ.103.2]. Παράλληλα, ένα μέρος του μισθού μπορεί να παρακρατείται και να αποδίδεται συνολικά με την αποφυλάκισή τους, ως «κομπόδεμα» [A/RES/70/175 παρ.103.3], όπως για τους ανήλικους [A/RES/45/113 παρ.46]. Το κοινό όλων των ανωτέρω αναφορών είναι η προετοιμασία για την αποφυλάκιση, με την ανάπτυξη ικανοτήτων και δημιουργία οικονομικών μέσων και όχι η υποχρεωτική τους αναμόρφωση μέσα από την εργασία. Η εργασία από μέσο νομιμοφροσύνης μετατρέπεται σε μέσο «έντιμης διαβίωσης» .

Εκπαίδευση

Η ίδια νοοτροπία ακολουθείται κι ως προς το κομμάτι της εκπαίδευσης, με αυτήν να μην έχει ως σκοπό τη συμμόρφωση των κρατουμένων, αλλά τη παροχή γνώσεων, που θα τους βοηθήσουν κατά την επανένταξή τους. Προσπαθώντας να ελαχιστοποιήσουν το στίγμα της φυλάκισης, τα κείμενα του ΟΗΕ -όπως του Συμβουλίου της Ευρώπης- αναφέρονται στην πρόνοια τα εκπαιδευτικά απολυτήρια να μην φαίνεται πως ελήφθησαν μέσα σε εκπαιδευτικές δομές σωφρονιστικών ιδρυμάτων [A/RES/45/113 παρ.40], ακολουθώντας την «αρχή της ομαλοποίησης». Προχωρούν μάλιστα περισσότερο προς αυτήν την κατεύθυνση ως προς τους ανηλικούς, όπου προωθείται η διενέργεια των μαθημάτων να συμβαίνει -όσο είναι δυνατόν- εκτός των φυλακών [A/RES/45/113 παρ.38]. Στο ίδιο σκεπτικό, η εκπαίδευση στις φυλακές πρέπει να εντάσσεται στο ευρύτερο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας, ώστε με την αποφυλάκιση να μπορούν να συνεχίσουν ανεμπόδιστα τις σπουδές τους στις επόμενες βαθμίδες εκπαίδευσης [A/RES/70/175 παρ.104.2].

Υγεία

Ως προς την υγεία, σύμφωνη με την αρχή της ομαλοποίησης είναι η πρόθεση ώστε οι παροχές υγείας στην φυλακή να είναι όμοιες με εκείνες στην κοινότητα [A/RES/70/175 παρ.24] και για τις γυναίκες κρατούμενες [A/RES/65/229 παρ.10 Commentary]. Διαφορετική όμως είναι η τάση ως προς την περίθαλψη των κρατουμένων ανηλίκων, που πρέπει να συμβαίνει όσο είναι δυνατόν σε δομές εντός της κοινότητας [A/RES/45/113 παρ.49] και όχι απλώς να ομοιάζει η περίθαλψή τους στις φυλακές με εκείνη της κοινότητας, με απώτερο στόχο «να αποφευχθεί η στιγματοποίηση των ανηλίκων και να προωθηθεί το αίσθημα του αυτοσεβασμού και

ένταξής τους στην κοινότητα» [A/RES/45/113 παρ.49]. Ενώ η πρόβλεψη αυτή, λειτουργεί θετικά, βελτιώνοντας τις συνθήκες παροχής υπηρεσιών υγείας, μπορούμε να διακρίνουμε μια αντίφαση στην αιτιολόγηση της πρόβλεψης. Εάν αυτή η εξαίρεση συμβαίνει για να αποφευχθεί η στιγματοποίηση των κρατουμένων, τότε το ίδιο αίτημα θα έπρεπε να αναφέρεται και στους αντίστοιχους κανόνες για τους ενήλικες κρατουμένους. Εάν δεν χρειάζονται οι ενήλικες κρατούμενοι μια τέτοια μεταχείριση για να αποτραπεί ο στιγματισμός τους, θα πρέπει να αναρωτηθούμε πώς ένας ανήλικος κρατούμενος, μπορεί να είναι προστατευμένος από τον στιγματισμό από τη στιγμή που έχει αποκτήσει την ιδιότητα του κρατουμένου αλλά κινδυνεύει να στιγματιστεί όσο λαμβάνει τις υπηρεσίες υγείας εντός των φυλακών και όχι εκτός. Σίγουρα δεν παύει να αποτελεί μια βελτίωση για την κατάσταση των κρατουμένων ακόμη και εάν αφορά μια συγκεκριμένη ομάδα κρατουμένων (ανήλικοι), όμως δεν μπορούμε να πούμε πως σύμφωνα με τον Καταργητισμό θα μπορούσε να είναι αρκετό, ούτε να μείνουμε στην παροχή αυτής της δυνατότητας μόνο στους ανήλικους και ούτε να θεωρήσουμε τους ανήλικους κρατουμένους προστατευμένους από στιγματισμό, ακριβώς επειδή έλαβαν μια τέτοιας μορφής πρόνοια.

Εγγύτητα στην οικογένεια

Ως προς τη σχέση κρατουμένου και οικογενειακού του περιβάλλοντος, επικρατούν προτάσεις ομοειδείς με του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η επιλογή του σωφρονιστικού ιδρύματος κράτησης των κρατουμένων θα είναι όσο το δυνατόν εγγύτερα στις οικίες τους [A/RES/70/175 παρ.59], με στόχο τη διατήρηση και ενίσχυση των δεσμών μεταξύ των κρατουμένων και των οικογενειών τους [A/RES/70/175 παρ.106] αναφορά όμοια με του Συμβουλίου της Ευρώπης και εξίσου αντιφατική κατά τον Καταργητισμό. Η αιτιολόγηση των διεθνών οργανισμών είναι πως οι ισχυροί δεσμοί, συμβάλλουν στην ομαλή επανένταξη του κρατουμένου μετά την αποφυλάκισή του, γι' αυτό και η πρόνοια για την ενίσχυση των δεσμών αυτών πρέπει να ξεκινά από την πρώτη στιγμή της φυλάκισης [A/RES/70/175 παρ.107].

Κατακλείδα

Από τη στιγμή που ο σκοπός της ποινής της φυλάκισης αλλά και των άλλων ποινών περιορισμού της ελευθερίας έχουν ως σκοπό την προστασία της κοινωνίας

έναντι του εγκλήματος και τη μείωση της υποτροπής, όλη η περίοδος του εγκλεισμού θεωρείται ως προσπάθεια επανένταξης τους στην κοινωνία μετά την αποφυλάκιση, γι' αυτό και πρέπει να έχουν πρόσβαση σε διαφορά προγράμματα εκπαίδευσης, εργασίας, αλλά και ηθικές, πνευματικές, κοινωνικές και αθλητικές διεργασίες [A/RES/70/175 παρ.4]. Οι «παροχές» δεν έχουν ως σκοπό να κάνουν τη διαβίωση στην φυλακή πιο αρμονική, αλλά αντίθετα η φυλάκιση να θεωρείται ως μια χρονική περίοδος συμμετοχής των εγκλειστών σε ένα είδος «εργαστηρίου», που σκοπό έχει την επαναφορά τους στην κοινωνία. Όμως η λειτουργία αυτού του εργαστηρίου δεν παύει να είναι εθελοντική με μόνη υποχρέωση των κρατουμένων να συμμορφώνονται με τη στέρηση της ελευθερίας κίνησης.

Κατά τον Καταργητισμό παραμένει αντιφατικό ότι ο σκοπός αυτού του «εργαστηρίου» είναι η επανένταξη στην κοινωνία όταν πραγματώνεται σε απομόνωση από την κοινωνία λόγω του εγκλεισμού. Όσο και να προωθούνται οι παροχές υγείας και οι δυνατότητες εκπαίδευσης και εργασίας να συμβαίνουν είτε σε όμοιες συνθήκες με της κοινότητας, είτε να λαμβάνουν χώρα στην ίδια την κοινότητα, αυτό δεν αλλάζει το γεγονός πως παραμένουν κρατούμενοι.

Τα ίδια τα κείμενα του ΟΗΕ που προωθούν την ιδέα των σωφρονιστικών ιδρυμάτων ως «εργαστηρίων», θεωρούν πως οι φυλακές δεν είναι σχεδιασμένες για εγκύους και μητέρες [A/RES/65/229 παρ.64 Commentary], γι' αυτό και οι εγκυμονούσες γυναίκες και οι μητέρες θα πρέπει να μην εκτίουν ποινές φυλάκισης, και εν ανάγκη, εάν αποτελούν κίνδυνο, να τους επιβάλλονται περιοριστικά μέτρα. [A/RES/65/229 παρ.64]. Όμως, αλήθεια, είναι οι φυλακές κατάλληλες για τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες; Αναγνωρίζεται πως οι συνθήκες κράτησης μπορούν να γίνουν ιδιαίτερα ζημιογόνες στην ψυχολογική και διανοητική κατάσταση των παιδιών [A/RES/65/229 παρ. 65 Commentary]. Γι' αυτό πρέπει να αποφεύγεται η ιδρυματοποίηση για ανήλικα κορίτσια [A/RES/65/229 παρ.65], όπως για όλους τους ανήλικους παραβάτες, εφόσον η φυλάκιση «πρέπει να λειτουργεί ως έσχατο μέσο» [A/RES/45/113 παρ.Ι.1]. Παρά την παραδοχή πως η στερητική της ελευθερίας ποινή προκαλεί έμμεσο πόνο, αυτός δικαιολογείται από τον σκοπό της ποινής. Μέσα από τη δημιουργία εξαιρέσεων όπως η αποτροπή επιβολής στερητικής της ελευθερίας ποινή για τις καταδικασμένες γυναίκες που είτε κυοφορούν είτε είναι μητέρες, ο πόνος του προκαλεί η στέρηση της ελευθερίας παραμένει ως κανονικότητα,

νομιμοποιώντας τον χαρακτήρα του στα αντίστοιχα κείμενα ως «εσχάτου μέσου». Η στάση αυτή, είναι μεν αντίθετη με τον Καταργητισμό που προωθεί την ολική κατάργηση της φυλακής ως θεσμού, αλλά παραμένει συμβατή με τη μεταρρυθμιστική οπτική του ρεύματος, που θα χαρακτήριζε ως όφελος, κάθε «ελευθέρωση» μιας κοινωνικής ομάδας, από εκείνες που μπορεί να τους επιβληθεί μίας τέτοιου είδους ποινή.

Τα διεθνή κείμενα προωθούν εναλλακτικές ποινές έναντι της φυλάκισης, ενώ παράλληλα προωθούν την -όσο το δυνατόν- βελτίωση των φυλακών. Ακόμη, η πρόταση δημιουργίας μικρών σωφρονιστικών ιδρυμάτων για να μπορεί να υπάρχει όσο δυνατόν περισσότερο εξατομικευμένη μεταχείριση κάθε κρατουμένου [A/RES/70/175 παρ.89.3], παρότι δεν μπορεί να θεωρηθεί «καταργητική», θα μπορούσε σίγουρα να θεωρηθεί ως μια θετική εξέλιξη, καθώς βελτιώνει τις συνθήκες των κρατουμένων και θα μπορούσε να επιτρέψει ομαλότερη επικοινωνία μεταξύ σωφρονιστικών αρχών και φορέων με τους κρατουμένους. Ακόμη θετικότερη εξέλιξη θα μπορούσε να θεωρηθεί η χρήση επιλογών όπως ανοιχτές φυλακές και άδειες στις γυναίκες κρατούμενες για να συμβάλλουν στην ομαλή μετάβαση από την κατάσταση της κράτησης σε εκείνη της αποφυλάκισης [A/RES/65/229 παρ.45], όπως επίσης η αναγνώριση πως η καταλληλότερη δομή στέρησης της ελευθερίας (φυλακής) για την επανένταξη των κρατουμένων στο σύνολό τους (και όχι μόνο σε ειδικές ομάδες όπως οι γυναίκες κρατούμενες ή οι ανήλικοι), είναι η μορφή της «ανοιχτής φυλακής»⁵¹ [A/RES/70/175 παρ.89.2], που είναι μόνο τυπικά στερητική της ελευθερίας και όχι κατ'ουσίαν, δηλαδή ό,τι εγγύτερο στην πλήρη απόρριψη του θεσμού της φυλακής.

Βλέπουμε πως εάν δεν μπορεί να εκπληρωθεί πλήρως η «αρχή της ομαλοποίησης» πρέπει η μετάβαση να είναι σταδιακή για να μπορεί να είναι επιτυχημένη. Αλλά όσες κι αν είναι οι προτάσεις βελτίωσης και «ανακαίνισης» του θεσμού των σωφρονιστικών ιδρυμάτων, οι φυλακές δεν παύουν να

---

⁵¹ « <..> θα μπορούσαμε να πούμε ότι ανοικτά είναι τα καταστήματα τα οποία: (1) στο πλαίσιο της εσωτερικής διαχείρισής τους ενσωματώνουν λειτουργίες ομαλοποίησης σε επιμέρους εκφάνσεις της καθημερινής διαβίωσης, για παράδειγμα, δυνατότητα χρήσης χρημάτων, επιλογής, παρασκευής φαγητού, δυνατότητα ίδιας ενδυμασίας· (2) απεγκλωβίζουν-απελευθερώνουν από τους όρους της ιδρυματικής διαβίωσης μία ή περισσότερες λειτουργικές κατηγορίες του καθημερινού προγράμματος των κρατουμένων, όπως είναι η εργασία ή η εκπαίδευση, η αναψυχή κλπ., χωρίς ο έλεγχος του περιεχομένου αυτών των δραστηριοτήτων να εντάσσεται ευθέως στον πειθαρχικό μηχανισμό.» (Αρχιμανδρίτου Μ 2000:500)

«αντιπροσωπεύουν σπατάλη πολύτιμων πόρων και ανθρώπινων δυνατοτήτων»
[E/RES/1998/23 Annex 1.1 αναφορά σε Kadoma Declaration].

B.3.3. Συμπεράσματα

Ως προς το ζήτημα της μεταρρύθμισης των συνθηκών διαβίωσης στα σωφρονιστικά καταστήματα, σίγουρα η πρόθεση αυτή είναι αντίρροπη με την «ορθόδοξη» καταργητική πρόθεση για ολική κατάργηση των φυλακών, αλλά όχι και με το μεταρρυθμιστικό αίτημα της βελτίωσής τους. Αίτημα που μπορεί εντός του χώρου του Καταργητισμού να φαντάζει συμβιβαστικό, σε σχέση με ευρύτερες τάσεις στον τομέα της ποινικής πολιτικής μπορεί να βρει αρκετούς συμμάχους και ως εκ τούτου να έχει μεσοπρόθεσμα καλύτερα αποτελέσματα. Και η διεκδίκηση αιτημάτων βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης στις φυλακές, δεν αναιρεί την απώτερη διεκδίκηση για την τελική κατάργησή τους ως θεσμού.

Τα αιτήματα και οι προθέσεις στα κείμενα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι σχεδόν πανομοιότυπα. Και τα δύο αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα της ύπαρξης σωφρονιστικών καταστημάτων, παρά τον πόνο που προκαλεί η παραμονή σε αυτά των κρατουμένων. Και στον τομέα της εργασίας και της εκπαίδευσης αλλά και της υγείας, η πρόθεση ΟΗΕ και Συμβουλίου της Ευρώπης, είναι η εφαρμογή των αρχών της ομαλοποίησης για τα σωφρονιστικά καταστήματα και της αρχής της υπευθυνοποίησης των κρατουμένων.

Στον τομέα της εργασίας, δίνεται η δυνατότητα στον κρατούμενο και να αποταμιεύσει χρήματα και να τα χρησιμοποιήσει ο ίδιος όσο είναι κρατούμενος, αλλά και να αποδώσει ένα μέρος στην οικογένειά του. Όλες αυτές είναι επιλογές που θα μπορούσε να πράξει και ως ελεύθερος πολίτης. Στον τομέα της εκπαίδευσης προωθείται η διαμόρφωση ενός προγράμματος που θα ομοιάζει με το αντίστοιχο πρόγραμμα εκπαίδευσης στην κοινότητα και θα θεωρείται ισάξιο με αυτό, που εξελίσσεται περισσότερο από τον ΟΗΕ ως προς τους ανηλίκους, για να μπορούν να λαμβάνουν μέρος σε μαθήματα εκτός των σωφρονιστικών καταστημάτων [A/RES/45/113 παρ.38]. Και στον τομέα της υγείας, οι παροχές πρέπει να είναι εξίσου εφάμιλλες με τις αντίστοιχες παροχές στην κοινότητα.

Όλες αυτές οι προτάσεις προσπαθούν να δώσουν τα κατάλληλα εργαλεία στους κρατουμένους για να μπορέσουν να επανενταχθούν στην κοινότητα κατά την αποφυλάκιση. Όμως η παροχή των εφοδίων αυτών από μόνη της δεν οδηγεί στα αποτελέσματα που επιδιώκει η αρχή της υπευθυνοποίησης. Η δημιουργία της

θέλησης στους κρατούμενους να αναλάβουν τις ευθύνες τους για όσα προηγήθηκαν και που τους οδήγησαν στην στέρηση της ελευθερίας, μαζί με την ανάλογη θέληση να καθορίσουν οι ίδιοι το μέλλον τους μετά την αποφυλάκιση, απαιτεί από τον κρατούμενο την κατανόηση του σκοπού που του δίνονται αυτά τα εφόδια. Εκεί έγκειται και η σύμπνοια με τον Καταργητισμό, αν κι όχι κατά μέτρο έστω και επί της αρχής. Τα εργαλεία αυτά από μόνα τους, προσπαθούν να εφαρμόσουν μιας μορφής «ομαλοποίηση» μεταξύ των χαρακτηριστικών και εφοδίων των κρατουμένων σε σχέση με όσους βρίσκονται εκτός φυλακών.

Ως προς την αρχή της ομαλοποίησης, την αρχή εκείνη δηλαδή που αποσκοπεί στο αμβλύνει τις διαφορές μεταξύ σωφρονιστικών καταστημάτων και κοινότητας, έχει ως στόχο την ομαλότερη εφαρμογή της αρχής της υπευθυνοποίησης των κρατουμένων, ώστε από μόνοι τους να ανακτήσουν την αξιοπρέπειά τους και να διεκδικήσουν την εφαρμογή της ομαλοποίησης, τώρα πλέον σε ατομικό επίπεδο μεταξύ αυτών και όσων δεν έχουν φυλακιστεί ποτέ στην ζωή τους.

Άρα τα ίδια μέτρα που σύμφωνα με τα κείμενα των διεθνών οργανισμών αποσκοπούν στην «αρχή της ομαλοποίησης» των φυλακών σε σχέση με τη ζωή στην κοινότητα, θα μπορούσαμε να πούμε πως κυρίως στοχεύουν στην «αρχή της υπευθυνοποίησης» των κρατουμένων. Και όταν οι κρατούμενοι ενστερνιστούν αυτήν την αρχή, είναι αναπόφευκτο να προσπαθήσουν να αμβλύνουν ή ομαλοποιήσουν τις μειονεξίες τους σε σχέση με τις πληθυσμιακές ομάδες που δεν έχουν φυλακιστεί ποτέ τους.

Σύμφωνα με τον Καταργητισμό θα μπορούσαμε να αντιπαρατάξουμε τα εξής ερωτήματα. Εάν η εργασία στην φυλακή βοηθά να στέλνει ο κρατούμενος χρήματα στην οικογένεια του ή να κάνει αποταμίευση, γιατί δεν θα μπορούσε να κάνει το ίδιο και ως ελεύθερος; Εάν η εκπαίδευση τον βοηθά στο να γίνει ανταγωνιστικός στην αγορά εργασίας κατά την αποφυλάκιση γιατί δεν θα μπορούσε στο ίδιο χρονικό διάστημα να συμμετέχει στις ίδιες εκπαιδευτικές διεργασίες και ως ελεύθερος; Εάν όλα αυτά ισχύουν, οι φυλακές λειτουργούν ως τίποτα παραπάνω από μια δομή που παρέχει στέγαση και σίτιση δωρεάν για κάποιο διάστημα; Εάν ο σωφρονισμός περιορίζεται σε όσες διεργασίες θα μπορούσαν να συμβούν και έξω από τις φυλακές, τότε γιατί συμβαίνουν εντός αυτών; Και εάν μας απομένει ως ειδοποιός διαφορά μόνο η παραδοχή πως ο σωφρονισμός επιτυγχάνεται μέσω της συμμόρφωσης που

υπενθυμίζει σε όσους βρίσκονται «υπό σωφρονισμό» πως δεν μπορούν να κάνουν τις διεργασίες αυτές όντας ελεύθεροι στην κοινωνία, μήπως καταλήγουμε πως σωφρονισμός είναι η αντίληψη του κρατούμενου της απουσίας ελευθερίας; Μήπως η εκπαίδευση και η εργασία στα σωφρονιστικά καταστήματα διατίθενται για να μπορέσει ο κρατούμενος να καταλάβει την αξία της ελεύθερης εκπαίδευσης και εργασίας;

Η ρεαλιστική απάντηση που θα μπορούσαν να αποδώσουν τα κείμενα των ΟΗΕ και Συμβουλίου της Ευρώπης σε αυτά τα ερωτήματα, είναι πως ο θεσμός της φυλακής είναι ένα έσχατο μέσον. Δεν υφίσταται δυνατότητα να καταργηθεί, οπότε πρέπει να αμβλυνθεί ο πόνος που προκαλεί όσο το δυνατόν περισσότερο. Παρότι όμως είναι έσχατο μέσο - και γι' αυτό όλα τα κείμενα σχετικά με τις συνθήκες κράτησης τονίζουν την ανάγκη βελτίωσης των συνθηκών- υπάρχουν ισόποσα και περισσότερα κείμενα που προωθούν εναλλακτικές ποινές και εναλλακτικές μορφές επίλυσης των συγκρούσεων. Οπότε πώς μπορούμε να συνεχίζουμε να υπερασπιζόμαστε ακόμη τη στερητική της ελευθερίας ποινή ως έσχατο μέσο; Μήπως στην προσπάθεια να πληθύνουμε μέσα από τα κείμενα των διεθνών οργανισμών το πλήθος των εναλλακτικών μορφών ποινών, αφήνεται ως απόσταγμα η επανανομιμοποίηση του θεσμού των φυλακών;

Τελικά συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία, είδαμε στο πρώτο μέρος αρκετούς ισχυρισμούς θεωρητικών του Καταργητισμού και στο δεύτερο μέρος αποσπάσματα από κείμενα των ΟΗΕ και Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την ποινική πολιτική που θα έπρεπε να έχουν τα εκάστοτε κράτη μέλη σχετικά με τρεις θεματικές. Τη διαμεσολάβηση ως εναλλακτικό τρόπο επίλυσης συγκρούσεων, τα κοινοτικά μέτρα και ποινές ως εναλλακτικές της στερητικής της ελευθερίας ποινής, και τέλος τη φυλακή, ως θεσμό που πρέπει να αποφεύγεται μεν η χρήση της, αλλά από τη στιγμή που παραμένει «έσχατο μέσο», πρέπει να βελτιωθούν όσο το δυνατόν περισσότερο οι συνθήκες εντός της.

Τα κείμενα των διεθνών οργανισμών πέρα από μερικές μικρές διαφοροποιήσεις, εν πολλοίς συμβαδίζουν με τις προτάσεις και ως προς τη διαμεσολάβηση και ως προς τα κοινοτικά μέτρα και λίγο πολύ είναι όμοια ως προς τις προτάσεις για τον θεσμό των φυλακών. Το ζήτημα είναι κατά πόσον φυσικά συμβαδίζουν και με την καταργητική αντίληψη. Η διαμεσολάβηση και τα κοινοτικά μέτρα, αποτελούν εναλλακτικές προτάσεις σε ένα μονοπώλιο της ποινικής δικαιοσύνης και ένα ολιγοπώλιο ποινών με κυρίαρχη τη στερητική της ελευθερίας ποινή. Επομένως κάθε εφαρμογή αυτών των εναλλακτικών, στερεί από το ΣΑΠΔ μια ακόμη εφαρμογή της τιμωρητικής -κατά τον Καταργητισμό- τάσης της ποινικής δικαιοσύνης.

Από τις συνόψεις των αιτημάτων του Καταργητισμού που είδαμε στην εισαγωγή της εργασίας, τα διεθνή κείμενα δεν επικεντρώνονται ούτε στο αίτημα της Αποποινικοποίησης ούτε της Απεγκληματοποίησης, παρότι έμμεσα υπηρετούνται μέσω της θέσπισης ηπιότερων της στερητικής της ελευθερίας ποινών· ούτε η κατάργηση των κλειστών χώρων κράτησης διεκδικείται πουθενά. Αντίθετα μπορούμε να πούμε ότι ο θεσμός των φυλακών επανανομιμοποιείται, καθώς όταν αναφέρεται πλήθος άλλων εναλλακτικών ποινών που επικροτείται η χρήση τους και παράλληλα συνεχίζεται η αναφορά στην αναγκαιότητα της ύπαρξης της στερητικής της ελευθερίας ποινής, το αξίωμα της «φυλακής ως έσχατο μέσο» καταλήγει να μην επιτρέπει περαιτέρω αμφισβητήσεις.

Αυτή η τελική απονομιμοποίηση του ΣΑΠΔ που προωθεί ο Καταργητισμός, καταλήγει να έχει παρόμοιο σκεπτικό με την κριτική του Καταργητισμού ως προς το στόχο της «επανένταξης» μέσα από τη στερητική της ελευθερίας ποινή. Όπως εκεί κατά τον Καταργητισμό, συντελείται ο παραλογισμός της απομάκρυνσης και απομόνωσης του καταδικασμένου μέσα από τη διαδικασία της φυλάκισης για του ζητηθεί μετά να επανενταχθεί εκεί από όπου απομακρύνθηκε, μέσα από όλες τις Συστάσεις και Ψηφίσματα των ΟΗΕ και Συμβουλίου της Ευρώπης που είδαμε στην παρούσα εργασία, δεν θα ήταν λογικό άλμα να ισχυριστούμε ότι το αίτημα της απονομιμοποίησης του ΣΑΠΔ, οδηγεί -ηθελημένα ή μη- στην επανανομιμοποίηση του ΣΑΠΔ και της φυλακής ως «εσχάτου μέσου», ολίγον τι ρετουσαρισμένου μέσα από εναλλακτικές διαδικασίες επίλυσης συγκρούσεων και με νέες στοχοθεσίες όπως η κοινωνική αρμονία και η κατανόηση των πολιτών μεταξύ τους. Έτσι αποτελεί εσωτερικό προβληματισμό του Καταργητισμού το ερώτημα του κατά πόσον «οι εκάστοτε αναδιαμορφώσεις της ποινικής καταστολής επιβεβαιώνουν τα αρνητικά χαρακτηριστικά της και συμβάλλουν στη συρρίκνωση και την αποδυνάμωσή της ή εάν την ενισχύουν και την επανανομιμοποιούν» (Κουλούρης Ν.2025:4-5).

Η φυλακή καταλήγει να παραμένει αμετακίνητη μέσα στο χρόνο, όταν «αναπαριστά συμβολικά όλες τις ρητορικές που έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς σχετικά με τους σκοπούς της ποινής- ανταποδοτικής ή ωφελμιστικής κατεύθυνσης-» (Νικολόπουλος Γ.1995:309) με τα κοινοτικά μέτρα και ποινές να λειτουργούν «μάλλον συμπληρωματικά παρά εναλλακτικά ως προς τη φυλακή» (Νικολόπουλος Γ.1995:314) και, έτσι, από την καταργητική απονομιμοποίηση του θεσμού της φυλακής, οδηγούμαστε στην προσωρινή λειτουργική νομιμοποίησή της, διαμέσου της «αναγκαιότητας» της ύπαρξης αυτού το οποίο ξεκινήσαμε για να καταργήσουμε. «Επιβεβαιώνεται έτσι η ανθεκτικότητα του θεσμού της φυλακής μέσα στο χρόνο και εμπεδώνεται η αναγωγή της στην κατηγορία του αυτονόητου» (Νικολόπουλος Γ. 1995:309).

Καταλήγουμε να αντιμετωπίζουμε το θεσμό της φυλακής ως ένα νοσούντα φορέα, ξεχνώντας ότι ο ίδιος είναι ο ιός κι όχι ένας απλός φορέας του που χρήζει θεραπείας. Όσο δεν αντιμετωπίζεται η στερητική της ελευθερίας ποινή ως «ιός», αντιμετωπίζουμε τον κίνδυνο, η τιμωρητικότητά του, να «μολύνει ιδεολογικά» και τον τρόπο εφαρμογής των κοινοτικών μέτρων και ποινών, είτε με την αυστηροποίηση

της εφαρμογής τους είτε με την επέκταση της χρήσης τους και σε περιπτώσεις που δεν υφίσταντο κάποια μορφή ποινή, με τελικό αποτέλεσμα την αύξηση και όχι τη μείωση του πληθυσμού που μεταχειρίζεται το ΣΑΠΔ (το φαινόμενο “widening the net” σε Cohen S. 1979:346-347).

Επιστέγασμα αυτής της παραδοχής της φυλακής ως «εσχάτου μέσου» είναι η παρέμβαση των διεθνών οργανισμών στη βελτίωση των συνθηκών κράτησης όπως είδαμε στο τρίτο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους της εργασίας. Όμως τι θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε; Πως σύμφωνα με τον Καταργητισμό, θα έπρεπε να μην ενθαρρυνθεί ή ακόμη και να αποτραπεί μια προσπάθεια βελτίωσης των συνθηκών κράτησης, επειδή αυτό θα οδηγούσε σε επανανομιμοποίηση του θεσμού των φυλακών;

Σε εγκληματολογικό επίπεδο, αυτό στο οποίο μπορούμε να παρατηρήσουμε είναι πως αυτή η ποινική εξέλιξη -δηλ. η έμφαση στην ενίσχυση των εναλλακτικών μέσων επίλυσης των συγκρούσεων, στα κοινοτικά μέτρα και ποινές και στη βελτίωση των συνθηκών κράτησης στις φυλακές- επαναφέρει παραδοσιακά μέτρα μεταχείρισης, όπως η εκπαίδευση και η εργασία κατά την κράτηση, αλλά με νέα, εξελιγμένα και αναμορφωτική αιτιολόγηση. Επίσης, παρατηρούμε μια ευρύτερη ροπή σε ιστορικά προϋπάρχουσες μορφές επίλυσης των συγκρούσεων, που προηγούνται της φυλάκισης -ή τουλάχιστον είναι εξίσου παλαιές με αυτήν- και επανέρχονται να κλονίσουν τη στερητική της ελευθερίας ποινή από τη μονοπωλιακή της θέση. Μπορεί να την νομιμοποιούν εκ νέου, αλλά ταυτόχρονα προσφέρουν εναλλακτικές, αναγκάζοντάς τη να τίθεται ολοένα και περισσότερο σε θέση αμύνης, ηθικής, λειτουργικής και οικονομικής μορφής. Εξάλλου εάν δεν υπάρξουν παροχές εντός των φυλακών που να στοχεύουν στην ομαλή επανένταξη του αποφυλακισμένου στην κοινότητα, η αποφυλάκισή του θα καταλήξει να θεωρηθεί προστάδιο επανένταξής του στην «κοινότητα των κρατουμένων» μέσα από την υποτροπή.

Το πρόβλημα της επανανομιμοποίησης της φυλακής, αυτής της «Αντί-κοινωνίας ανελευθερίας» (Κουλούρης Ν.2025:5) παρότι σημαντικό, δεν μπορεί να υποτεθεί πως είναι το τελικό εμπόδιο στην επιτυχία μιας μεταρρυθμιστικής οπτικής του Καταργητισμού. Είναι μόνο ένα προσωρινό αυτής της «νοητής σκάλας διεκδικήσεων» όπως αναφέραμε και στην εισαγωγή της παρούσας εργασίας. Τα

επιτεύγματα του χθες, θέτονται «υπό κοινωνική απαλλοτρίωση» αύριο, με σκοπό τον ευρύτερο εξευγενισμό των ποινικών πολιτικών. Αναπόφευκτα αυτό το προσωπείο των εξευγενισμένων ποινικών πολιτικών -που απολαμβάνουν ο θεσμός της διαμεσολάβησης και των κοινοτικών μέτρων και ποινών- εν ευθέτω χρόνο θα χαρακτηριστούν με τη σειρά τους ως δείγματα «ποινικής βαρβαρότητας». Αυτό συνέβη και με τη στάση της φυλακής που θεωρούνταν εναλλακτικό μέτρο ποινικής αντίδρασης στις απαρχαιωμένες σωματικές τιμωρίες, και τώρα είναι σειρά του να καταβαραθρωθεί και να αντικατασταθεί από τα λεγόμενα «Κοινοτικά μέτρα και ποινές» και τις εναλλακτικές μορφές επίλυσης των συγκρούσεων όπως η διαμεσολάβηση που είδαμε· αν στο μεσοδιάστημα οι φυλακές επανανομιμοποιούνται, τουλάχιστον χάνουν τη μονοπωλιακή τους χρήση.

Ο Kropotkin μιλώντας για την αξία και τη λειτουργία του Νόμου, παραθέτει λόγια του δικαστή Désiré Dalloz: *«Όταν η αμάθεια κυριαρχεί στην κοινωνία κι' η αταξία στα μυαλά των ανθρώπων, οι νόμοι πολλαπλασιάζονται, η νομοθεσία προσδοκάται να τα κάνει όλα κι ενώ κάθε καινούργιος νόμος είναι ένα νέο στραβοπάτημα, οι άνθρωποι οδηγούνται συνεχώς στο ν' απαιτούν απ' αυτόν ότι μπορεί να προκύψει μοναχά από τους ίδιους, από τη δική τους εκπαίδευση και τη δική τους ηθική»* (Kropotkin P. 2020:133). Αντιμετωπίζουμε τον νόμο σαν ένα μαγικό ραβδί, ικανό να διαπλάσει μεμιάς την πραγματικότητα. Έτσι αν δούμε την ποινικοποίηση από μια πολιτική οπτική - την ανάγκη του κράτους να επεκτείνεται για να δικαιολογεί την ύπαρξη του-, αποτελεί μια φαινομενική προσπάθεια βελτίωσης της πραγματικότητας μέσω απαγορεύσεων. Αλλά όσο χρησιμοποιούνται οι απαγορεύσεις ως καθοδηγητικά όργανα για την ομαλή συμβίωση των πολιτών, οι πολίτες εξαρτώνται από τον ποινικό νόμο και το ΣΑΠΔ για τη διατήρηση της ομαλής συμβίωσης, χωρίς να μπορούν να διατηρήσουν από μόνοι τους.

Η διαμεσολάβηση, και τα κοινοτικά μέτρα και ποινές, επαναφέρουν τις συγκρούσεις στους «ιδιοκτήτες» τους (*"Conflicts as Property"* Christie N. 1977), τους θύτες τα θύματα και την κοινότητα στην οποία διαδραματίζονται. Αυτή η αυτονόμηση της επίλυσης των συγκρούσεων αφήνει χώρο για αποτελέσματα που δεν μπορούν να προκαθοριστούν. Όπως αναφέρει και ο Shelby T., μπορεί να υποστηριχτεί πως το ΣΑΠΔ για να μεταβληθεί πρέπει να αλλάξει η κοινωνία, αλλά δεν γνωρίζουμε όταν αλλάξει, τί αποτέλεσμα θα έχουμε και το πώς αυτό θα

επηρεάσει με τη σειρά του τις δυνατότητες του ποινικού Καταργητισμού (Shelby T. 2020:194). Όπως πρέπει να συνεχίζουμε να υποστηρίζουμε πως κάθε σύγκρουση δεν πρέπει υποχρεωτικά να επιλύεται (Christie N. 2007a:92), πρέπει να επιτρέπουμε σε όσους θέλουν να λύνουν τον γόρδιο δεσμό της σύγκρουσης όχι μόνο με τους νέους εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης, αλλά και με τον παραδοσιακό τρόπο. Πρέπει να μπορούμε επιτρέπουμε στις κοινωνίες να είναι τιμωρητικές εάν το επιθυμούν, με την ίδια θέρμη που ο Καταργητισμός επικροτεί την κουλτούρα της επανορθωτικής δικαιοσύνης.

Οι Καταργητιστές προωθούν εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης των συγκρούσεων παράλληλα με την κατάργηση της φυλακής. Κανείς όμως δεν μπορεί να βεβαιώσει πως η συμμετοχή της κοινότητας μέσα από αυτούς τους εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης, δεν θα θεμελιώσει μια κοινή γνώμη, κατανοούσα και συμμετέχουσα στην επίλυση των συγκρούσεων με τρόπο που δεν θα απορρίπτει την τιμωρητική διάθεση της φυλακής, αλλά θα την εφαρμόζει και στους εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης των συγκρούσεων.

Εν τέλει, ο Καταργητισμός είναι αυτό το συνεχές, ένας διηλεκτικός Καταργητισμός, με μια κατάργηση, μια νέα οικοδόμηση και μια εκ νέου κατάργηση. (Ruggiero v 2013:140). Και εάν ο σκοπός του είναι ο «ποινικός αλφαριθμητισμός»⁵² των πολιτών, τότε πρέπει και ο ίδιος να είναι σε θέση να αποδεχτεί και αποτελέσματα που δεν θα είναι ανάλογα των επιδιώξεών του. Εάν μια τέτοια παραδοχή καταστεί εφικτή, μπορεί να κατανοηθεί ο Καταργητισμός με τη σειρά του από το σύνολο των θεωρητικών της Αντεγκληματικής πολιτικής ως ένα ρεύμα όπου αυτό που προωθεί, δεν είναι τίποτα περισσότερο από την επανιδιοποίηση των συγκρούσεων. Το πώς θα τις μεταχειριστούν οι ιδιοκτήτες τους, θα μπορέσουμε να το δούμε μόνο εάν καταφέρουν τις επανακτήσουν.

---

⁵² Η δυνατότητα του πολίτη όχι μόνο να κατανοεί τις νομικές έννοιες και τα ποινικά νομοθετήματα, αλλά να έχει την ικανότητα να κατανοήσει τα αίτια, τα προβλήματα και τα ζητούμενα που δημιουργούνται από μια σύγκρουση. Αυτή η δυνατότητα «ανάγνωσης» της πραγματικής φύσης των συγκρούσεων, είναι προϋπόθεση για τη μετέπειτα «γραφή» προτάσεων διαχείρισης τους.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αλεξιάδης Σ. (2011), *Εγκληματολογία*, Αθήνα: Σάκκουλας
- Αρτινοπούλου Β., Gavrielides T. (2018a) Διαμεσολάβηση, *Λεξικό εγκληματολογίας*, Αθήνα, εκδ. Τόπος σ.208-211
- Αρτινοπούλου Β., Gavrielides T. (2018b) Επανορθωτική/ Αποκαταστατική Δικαιοσύνη, *Λεξικό εγκληματολογίας*, Αθήνα, εκδ. Τόπος σ.455-458
- Αρχιμανδρίτου Μ. (2014) *Η Ανοιχτή έκτιση της ποινής*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Βιδάλη Σ. (2017) *Πέρα από τα όρια*, Αθήνα, εκδ. Νομικής Βιβλιοθήκης
- Δασκαλάκης Η. (1975) Η εγκληματολογική σημασία του σκοτεινού αριθμού της εγκληματικότητας, *The Greek Review of Social Research*, τ.25, σ.370–384.
<https://doi.org/10.12681/grsr.383>
- Δημόπουλος Χ. (1990). *Abolitionism*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα
- Κουλούρης Ν. (2009) *Η κοινωνική επανένταξη της φυλακής*, Αθήνα, εκδ. Νομικής Βιβλιοθήκης
- Κουλούρης Ν. (2025) Η ανεξέλεγκτη φυλακή, η (επι-)στροφή στην ασφάλεια και η «εξαφάνιση» της αντεγκληματικής πολιτικής. Προβληματισμοί υπό το πρίσμα του ποινικού καταργητισμού, *Κοινωνική πραγματικότητα, κριτικός λόγος και ποινικό φαινόμενο: συμβολές στο 2ο Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρίας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου*, σ.47-88
- Νικολόπουλος Γ. (1995) Φυλακή και τοπική κοινωνία: Από την σωφρονιστική μεταρρύθμιση στα τοπικά κοινωνικά δίκτυα, *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τ.11-16, σ.307-325 . <https://pandemos.panteion.gr/handle/123456789/780>
- Παππάς Β. (1986). *Το ποινικό πρόβλημα*, Αθήνα: Αφοί Π. Σάκκουλα
- Χάιδου Α. (2018) *Ποινολογία-Σωφρονιστική* Αθήνα, εκδ. Νομικής Βιβλιοθήκης

Ξενόγλωσση

- Agamben G. (2021). *Πού Βρισκόμαστε; μτφρ. Καλαμαράς Τ, Θεοφιλογιαννάκος Τ. , Αθήνα: εκδ. Αλήστου Μνήμης*

- Andenaes K. & Papendorf K. (2024). Thomas Mathiesen in our view. *Justice, Power and Resistance*, Vol. 7 Issue 2, p.188–197, DOI: 10.1332/26352338Y2024D000000022
- Baratta A. (1989), Αρχές της ελάχιστης ποινικής παρέμβασης. Για μια θεωρία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως αντικειμένου και ορίου του ποινικού νόμου, *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τ. 3-4, σ.9-38)
- Baker C. (1995) Against Prisons, *Anarchy: A Journal of Desired Armed*, Vol.14 No.3, p.41-44
- Christie N. & Snare A. (1975) Dialogue with Nils Christie, *Issues in Criminology*, Vol.10 No.1, p.35-47
- Christie N. (1977) Conflicts as Property, *The British Journal of Criminology* Vol.17 No.1, p.1-15
- Christie N. (1986a) The ideal victim, *From Crime Policy to Victim Policy*, εκδ. Palgrave Macmillan
- Christie N. (1986b) Crime control as Drama, *Journal of Law and Society* Vol. 13 No.1, p.1-8
- Christie N. (1986c) Images of man in modern penal law, *Contemporary Crises* Vol.10, p.95-106
- Christie N. (2007a) *Limits to Pain*, Oregon: Wipf&Stock
- Christie N. (2007b) *Beyond Loneliness and Institutions*, Oregon: Wipf&Stock
- Christie N. (2010) *A Suitable Amount of Crime*, London and New York: Routledge
- Christie N. (2017) *Crime Control as Industry*, London and New York: Routledge
- Christie N. (2020) *If schools didn't exist*, Massachusetts: MIT press
- Cohen S. (1979) The Punitive city: Notes on the dispersal of social control, *Contemporary Crises*, Vol. 3, p.339-363
- Cohen S. (1986) Editorial introduction, *Contemporary Crises*, Vol.10, p.3–4 <https://doi.org/10.1007/BF00728492>
- Cullors P. (2021) *An Abolitionist handbook* New York: St. Martin's Press
- Davis A. (2008) *Δημοκρατία χωρίς δεσμά*, Αθήνα: Άγρα
- De Folter R.S. (1986) On the methodological foundation of the abolitionist approach to the criminal justice system. A comparison of the ideas of Hulsman, Mathiesen and Foucault *Contemporary Crises*, Vol. 10, p.39–62 <https://doi.org/10.1007/BF00728495>
- Diaz A.F. & Fini D. (2021) Neoliberalism in the Grey Area: Community Defense, the State, and Organized Crime in Guerrero and Michoacán, *Latin American Perspectives*, Vol.48 Issue 1, p.84-102
- European Group for the Study of Deviance & Social Control (1975) Manifesto -1974-, *Crime and Social Justice*, No. 4, p. 47

- Guillermo T. & Mattiace S. (2022) Dynamics of Indigenous Resistance to Criminal Governance: The CRAC-PC System in Southern Mexico, *Lasa Forum*, Vol.53 Issue 3, p.31-36
- Jakobs G. (2000) *Ενοχή και Πρόληψη* (μτφρ. Βαθιώτης Κ.) Αθήνα: εκδ. Π.Ν Σάκκουλα
- Jakobs G. (2005) Το Ποινικό Δίκαιο του πολίτη και το Ποινικό Δίκαιο του εχθρού, μτφρ. Βαθιώτης Κ., *Ποινική Δικαιοσύνη* τ.3, σ.868-877
- Hulsman L. (1991) The abolitionist case: Alternative crime policies, *Israel Law Review*, Vol. 25 Issue 3-4, p.681 – 709
- Hulsman L. & Bernat de Celis J (1997a) *Άστοχες Ποινές*, μτφρ. Νικολόπουλος Γ., Αθήνα: εκδ. Νομικής Βιβλιοθήκης
- Hulsman L. (1997b) Themes and concepts in an abolitionist approach to criminal justice, <https://hulsmanfoundation.org/louks-publications/publications/>
- Hulsman L. (1986) Critical criminology and the concept of crime, *Contemporary Crises*, Vol.10, p.63-80
- Kant E. (2017) *Θεμελίωση της Μεταφυσικής των Ηθών*, μτφρ. Ανδρουλιδάκης Κ., Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης
- Karagiannidis C. M. (1991) *Abolitionism: Building an Avant-Garde Criminological Antitheory*, Αθήνα, εκδ. Αντ. Σάκκουλα
- Kropotkin P. (2020) Law and Authority: An Anarchist, *Essay Classical Writings in Anarchist Criminology*, επιμ. Nocella J.A., Seis M., Shantz J., Edinburgh: AK press, p.133-152
- Lasslett K. (2010) Crime or social harm? A dialectical perspective, *Crime Law and Social Change*, Vol. 54, p.1–19 <https://doi.org/10.1007/s10611-010-9241-x>
- Lesage de la haye J. (2021) *The abolition of prison* Edinburgh: AK press
- Mathiesen T. (1971) *Across the boundaries of Organizations*, Berkeley: Glendessary Press
- Mathiesen T. (2005) *Silently Silenced*, Hampshire: Waterside Press
- Mathiesen T. (2006) *Prison on Trial*, Hampshire: Waterside Press
- Mathiesen T. (2012) *The Defenses of the Weak*, New York: Routledge
- Mathiesen T. (2013) *Towards a Surveillant Society* Hampshire: Waterside Press
- Mathiesen T. (2016) *The Politics of Abolition revisited*, London and New York: Routledge
- R. Van Swaaningen (1989) Strategies of Reform: Some Historical Examples, *The European Group for the Study of Deviance and Social Control: Working Papers No9, "Justice & Ideology: Strategies for the 1990s*, p.223-246

- R. Van Swaaningen. (1992) Ο Καταργητισμός στις Κάτω Χώρες, Ιστορίες θρησκευτικής ποικιλίας και ανθρωπιστικής ανοχής, μτφρ. Αρχιμανδρίτου Μ., *Υπεράσπιση* τομ.2, σ.763-776
- Ruggiero V. (2013) *Penal Abolitionism*, Oxford: Oxford University Press
- Shelby T. (2022) *The Idea of Prison Abolition*, New Jersey: Princeton University Press
- Scott D. (2018) *Against Imprisonment: An Anthology of Abolitionist Essays*, Hampshire: Waterside Press
- Scott D. (2020) *For Abolition: Essays on Prisons and Socialist Ethics*, Hampshire: Waterside Press
- Scheerer S. (1986) Towards Abolitionism, *Contemporary Crises*, Vol.10, p.5-10
<https://doi.org/10.1007/BF00728493>
- Stachurski A. (2004) Justice Without Retribution? The Case of the System of Communal Security, Justice and Reeducation of Montaña and Costa Chica in Guerrero, Mexico, *Diametros*, Vol.21 No.79 p.24-39. <https://doi.org/10.33392/diam.1897>.
- Susan S. (2013) Neglect as Control: Prisoner's Families, *Critique and Dissent* επιμ. Gilmore J, Moore J.M, Scott D., Ottawa:Red Quil Books
- Taylor A.E. (2014) *Πλάτων*, μτφρ. Αρζόγλου Ι., Αθήνα: MIET
- Ikponwosa E. and Richard S.J. (2012) Finnish Crime Policy: From Hard Time to Gentle Justice, *Journal of Prisoners on Prisons*, Vol.21 No.1-2 p. 173-189.

Παράρτημα

Κείμενα Συμβουλίου της Ευρώπης και Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών που χρησιμοποιήθηκαν

1. Η διαμεσολάβηση κατά το Συμβούλιο της Ευρώπης

[Rec (85)11] On the position of the victim in the framework of criminal law and procedure

[Rec(86)12] Concerning measures to prevent and reduce the excessive workload in the courts

[Rec (87)18] Concerning the simplification of criminal justice

[Rec (87)20] On social reactions to juvenile delinquency

[Rec (87)21] On assistance to victims and the prevention of victimization

[Rec (92)17] Concerning consistency in sentencing

[Rec (99)19] Concerning mediation in penal matters

[Rec (2006)8] On assistance to crime victims

[CEREJ (2007)13] European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) Guidelines for a better implementation of the existing recommendation concerning mediation in penal matters

[CEREJ (2018)7] Mediation Development Toolkit

[CEPEJ-GT-MED (2017)8] The Impact of CEREJ Guidelines on Civil, Family, Penal and Administrative Mediation

[Rec (2018)8] Concerning restorative justice in criminal matters

[Venice Declaration (2021)] Venice Declaration on the Role of Restorative Justice in Criminal Matters

[Rec (2023)2] On rights, services and support for victims of crime

2. Η διαμεσολάβηση κατά τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών

[ECOSOC/RES/2002/12] Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters

[E/RES/1998/23] International cooperation aimed at the reduction of prison overcrowding and the promotion of alternative sentencing

[E/RES/1999/26] Development and implementation of mediation and restorative justice measures in criminal justice

[E/RES/2000/14] Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters

3. Τα κοινοτικά μέτρα και ποινές κατά το Συμβούλιο της Ευρώπης

[Rec 195 (1959)] Penal Reform

[Res (78)62] On Juvenile Delinquency and social change

[Rec (83)7] Of the Committee of ministers to member states on participation of the public in crime policy

[Rec (87)20] On social reactions to juvenile delinquency

[Rec (92)16] On the European rules on community sanctions and measures

[Rec (99)22] concerning prison overcrowding and prison population inflation

[Rec(2000)22] On improving the implementation of the European rules on community sanctions and measures

[Rec (2003)21] Concerning partnership in crime prevention

[Rec (2003)22] Concerning conditional release

[Rec (2006)2] On the European Prison Rules

[Rec (2010)1] On the Council of Europe Probation Rules

[Rec (2014)4] On electronic monitoring

[Rec (2017)3] On the European Rules on community sanctions and measures

4. Τα κοινοτικά μέτρα και ποινές κατά τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών

[A/RES/45/110] United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules)

[A/RES/40/33] United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules)

[A/RES/45/112] United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines)

5. Οι συνθήκες κράτησης κατά το Συμβούλιο της Ευρώπης

[Res (62)2] Electoral, civil and social rights of prisoners

[Res (73)5] Standard Minimum rules for the treatment of prisoners
[Res (76)2] On the treatment of long-term prisoners
[Rec (87)3] On the European Prison Rules
[Rec (89)12] On education in prison
[Rec (2003)23] On the management of life-sentence and other long-term prisoners
[Rec (2006)2] On the European Prison Rules

6. Οι συνθήκες κράτησης κατά τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών

[A/RES/45/113] United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of Their Liberty (The Havana Rules)
[A/RES/70/175] United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (The Nelson Mandela Rules)
[A/RES/65/229] United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-Custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules)
[E/RES/1998/23] International cooperation aimed at the reduction of prison overcrowding and the promotion of alternative sentencing

